



అశోక రాజ్యము.

*Asoka Rajyam.*



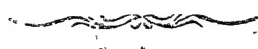
క వి రా జ

కొండూరు నరసింహాచార్యులు.



# అశోక రాజ్యము.

(చారిత్రక ప్రబంధము.)



గ్రంథకర్త:

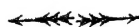
సాహిత్యశిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ,

కవిరాజు, వైద్య

కాండూరు నరసింహాచార్యులు,

(ప్రధానాంధ్ర)పండితులు,

పి. ఆర్. బోర్డు హైస్కూల్, జమ్మలమడుగు.



తాడిపత్రి దేశబంధు ముద్రణాలయమున ముద్రితము.

1954.

మొదటి కూర్పు 1000 ప్రతులు.

ప్రకాశకుడు: కే. రంగరామానుజాచార్యులు.

హక్కులు ప్రకాశకులవి.

వెల రూ. 2-0-0





# విషయసూచిక.

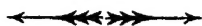


పుట

1	మగధదేశము	3
2	అలెగ్జాండరు దండయాత్ర	4
3	చంద్రగుప్తుడు పంజాబును జయించిన విధము	6
4	చంద్రగుప్తు చాణక్యుల మైత్రీ	6
5	చంద్రగుప్తుడు మగధరాజ్యము నాక్రమించుట	10
6	పాటలీపుర వర్ణనము	13
7	మగధరాజ్య వర్ణనము	14
8	బిందుసారుని పాలనము	19
9	అశోక చరిత్ర ప్రారంభము	20
10	అశోకుని పట్టాభిషేకము	23
11	వసంతరు వర్ణనము	27
12	అశోకుని వేట	29
13	సూర్యోదయ వర్ణనము	31
14	అశోకుడు జౌద్ధాశ్రమమును బ్రవేశించుట	33
15	కళింగదేశ వర్ణనము	40
16	కళింగమల్లుడు దక్షిణ రాజకూటమున నుపన్యసించుట	47
17	కళింగమల్లుని దురాలోచనము	48
18	నాగవర్మ యింద్రవర్మకడకు రాయబారమరుగుట	49
19	ఇంద్రవర్మ నాగవర్మల సంభాషణము	50
20	గ్రీష్మరు వర్ణనము	54
21	ఇంద్రవర్మ విచారము	55
22	నాగవర్మ సంతోషము	58

23	కళింగమల్లుని ప్రకోపము	60
24	ఇంద్రవర్మ యశోకుని సాయమునకై హేమనందిని బంపుట	62
25	సారంగపాణి యశోకుని యంగీకారము దెలుపుట	65
26	హేమనంది శత్రుమూఁడలకుఁ జిక్కుట	66
27	ఇంద్రవర్మ విచారము	68
28	కళింగమల్లుఁడు హేమనంది నురిదీయించుట	69
29	ఇంద్రవర్మ యశోకుని సేనలను గాంచి సంతసించుట	73
30	అశోకయుద్ధ ప్రారంభము	77
31	అశోకుని సైనికులు తోసలినిఁ బ్రవేశించి జయము చాటుట	81
32	అశోకుఁడొంటరిగాఁ దిరుగుచుఁ బ్రజల భావ మరయుట	83
33	అశోకుని విచారము పరివర్తనము	84
34	బౌద్ధమతము - దాని వ్యాప్తి	88
35	అశోకుఁడు బౌద్ధగురువు నాశ్రయించుట	89
36	అశోకుని రాజ్యపాలనము	93
37	అశోకుని శిలాస్తంభ శాసనాదులు	98
38	అశోకుని తీర్థయాత్రలు	117
39	అశోకుని కాలమున వైదికాచార్యుల ప్రవర్తనము	120
40	అశోకుఁడు కట్టించిన కట్టడములు	122
41	అశోకుని పరిపాలనా చాతుర్యము	125

# FORWARD.



The choice of the hero by the poet is apt, timely and praiseworthy. Asoka was the greatest ruler of India whose fame spread far and wide in the world. In these days of world wide unrest, hypocrisy and jealousy, the memory of such an exceptionally peace-loving monarch is quite welcoming, and the author has greatly fulfilled his aim. The dry bones of historical personages had come to life in his artistic hand and they seem more real than the people whom we come across in our daily life. Such is the work of a great art and such is the worth of a great poet.

That historical day in the life of Asoka which had brought a turning point in his life is portrayed in a life like manner. The poet's mental vision had penetrated into the depths of Asoka's being and brought to the surface, the surging thoughts poignant feelings and remorse. That deadly battle which had brought havoc, horror, desolation, and destruction was picturesquely described by this eminent poet.

Recently Sri K. Narasimha Charyulu, the poet of this book has been greatly honoured by our poet laureate Sripada Krishna Moorthy Sastry for his astounding poetic talents and scholarly spontaneous fluency of poetry. "Kaviraja" title was suitably confirmed on him. This author had also written many valuable books. This monumental work on Asoka's life richly deserves a state wide appreciation, and honour. I am sure that this precious gem would radiate its lustre in all directions.

JAMMALAMADUGU.

28th July, 1954.

K. V. SUBBA RAO, M. A., B. T.,

శ్రీః

# — స మీ క్ష. —

—————

కవిక్రాంతదర్శి, భావనా వనవిహారి. ప్రతిభా సంపన్నుడు. పుణ్యత్పత్తి విలసితుడు. ఆతఁడు భావనావనములో స్వేచ్ఛా విహారము గావించుచు మధురమధురములైన కావ్యఫలములను లోకమున కందించును. తానే సృష్టికర్తయై కావ్యజగత్తును సృజించును. కావ్య జగము ప్రత్యక్ష జగమునకన్న విశాలమైనది.

ప్రతిభా పుణ్యత్పత్తులు కవి కావ్యసృజకములు. అవి కలవాడే కవి. అట్టి కవికావ్యరూపేణ లోకమునకు హితమును గూర్చును. సంఘమును సంస్కరించును. కావ్యరచన పద్యగద్య మిశ్రరూపమున వెలయుచున్నది.

ఆంధ్రభాషా కవులకు సాధారణముగ పద్యముపై నున్నంత మక్కువ వచనమునందుండదు. వచనమునందు మక్కువయున్నను కేవల వచనకావ్యమును సామాన్యముగ సంతరింపరు. దూరదృష్టితో చూచినచో పద్యమునకుఁగల లగువు బిగువులన్నియు, వచనమునకు లేవని కాదు. కాని యాంధ్ర సరస్వతి పద్యవీచికలలో నుయ్యిల లూగుచు, తన హావభావముల ప్రదర్శించునట్లు గద్యవీచికల విహరింపఁజాలదని పరం పరాగతమయిన కవి సంప్రదాయమైనట్లు తోచుచున్నది. కనుకనే మహా కవులందఱు పద్యకావ్యరచనకు పూనికొనిరి కాఁబోలు.

అశోకరాజ్యము పద్యకావ్యము. ముద్దుగా ముచ్చటగా నున్న మూఁడాశ్వాసముల మహాపబంధము. మూఁడు మాసముల కాల వ్యవధిలో కుంటులేక గునగున నడచి సర్వాంగ సుందరముగా తయారైన రచన. రచించినవారు సాహిత్య శిరోమణి ఉభయభాషా ప్రవీణ కవిరాజు కామూరు నరసింహాచార్యులవారు. వీరితః పూర్వమే మోహనవిజయ,

రామరాజ్యాది గ్రంథరచనచే లోకమునకు సుపరిచితులు. సంస్కృతాంధ్రములయందు నికరమైన పండిత్యమును సంపాదించుకొన్న విద్యాతపస్వులు. కావ్య ప్రకాశికకు వివరణమును వ్రాసి పండిత లోకమున నమిత గౌరవమును సంపాదించుకొన్నారు.

ఈయన బహుగ్రంథకర్త.

కావ్యప్రకాశ వివరణము, హర్షుడు కలభాషిణీ చరిత్రము, భీష్ముడు, చంద్రాపీడుడు నీతిలత, రంగధామ శతకము, మోహన విజయము, వినోద బహిష్కరణములు, రామరాజ్యము పూలతోట— ఇవి వీరి యితర రచనలు—.

ఇప్పుడు ఈకవిరాజుగారు “అశోక రాజ్యమును” సంతరించిరి. కథావస్తువు చరిత్రాత్మకమైనది. నాయకుడు కావ్యరచనకుఁ దగిన వాడు. కవి కొమ్ములు దిరిగినవాడయ్యెను కథావస్తువు పేలవమైన దయినచో రచనరక్త గట్టదు. ఇట కవికి తగిన కథావస్తువు లభించుటచే బంగరునకు పరిమళ మబ్బినట్లయినది. రచన- చారు తరంపు సాంపులతోడను, సరసంపుఁబడ ప్రసరంపు జాడలతోడను, ఒయ్యారము కుల్కుతక్కులతోడను మృదుహాసము లొల్కెడు భావగౌరవంబులతోడను, సాగినది.

వర్ణనలు సందర్భశుద్ధిని సముపార్జించుకొన్నవి. పాత్ర పోషణములో కవి చాతుర్యమును బ్రకటింపగల్గెను. శ్రమణకమానిపాత్ర, కంటికి కనుపించని నలుసుపంటి పాత్ర- అయినను నా పాత్రను పోషించుటలో కవిచాతుర్య మమోఘము.

దేశము నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముతోఁ బరిపాలించు నశోక సామ్రాట్టుతో శ్రమణకుడు సంభాషించును. “వచోవ్యాపార ధారేయసజ్జనతా సాంద్రీమృదు ప్రబోధముల” భూజానిని పల్కరించినాడు. కుశల ప్రశ్నలను గావించినాడు. “సాధులవేట లాడు సరసాత్ములు రాజులు” అని

యొకించుక పొడుపు మాటలను వెదజిమ్మినాడు. బలపరాక్రమ సంపన్నుడవు ధీరుడవు. జింకలను వేటాడుట తగునా? అని మందలించినాడు. తిన్నని పలుకులతో రాజు హృదయమును మార్చుదలచి కాబోలు.

“తలచెనె హింస నేరికి నెదందలపోసెనె కార్యసూత్రముం దల కొనెనే దురాశలు మనంబునఁ గోరెనెయన్య విత్తముల్ పలువతనంబునం బ్రజకు వంచనఁగోరెనె? యేమిసేసె నీ విలఁబడనేయ సాధు విది యేగతి నుండెనో చూడు పార్థివా!” అని వచించినాడు. ఇట “పార్థివా” అనుటలో దళప్రయోజన పాటవము కనుపించుచున్నది. పార్థివా! అని ప్రయోగించిన కారణమున పార్థివుని లక్షణములు కొన్ని చెప్పవలసి వచ్చినది.

“పెద్దలయందు గౌరవము పేదలయందు దయారసంబు దుర్బుద్ధుల యందు మేక్ష సమబుద్ధి ప్రజావళిఁగల్గు వాడునై యుద్ధరభావముల్తోడిఁగి యుర్విని సజ్జనదుర్జనావళిం బుద్ధి నెఱుంగువాఁడెగద పూజ్యతముండగు రాజెఱుంగవే” అని నాఁడు. చివరకు మృదు ప్రయవాక్యములతో రాజు హృదయమును మార్చినాడు.

“అష్టాంగముల మార్గమరసిననేగాని

దుఃఖోపశాంతికిఁ దోవఁ గనఁడు.”

“హింసయొసర్చువాఁడు తన హింసకే బాటలు వేయుచుండు” మొదలగు నీతివాక్యరత్నముల వెదఁజిమ్మినాడు. ఈఘట్టములో సంభాషణ బహు చమత్కృతి జనకముగా నున్నది. రాజును, మానియు పాతకునకు ప్రత్యక్షమై సంభాషణ నెఱపినట్లుండును. చివరకు రాజచంద్రుని చిత్తము “మునిసుబోధము ఛాయయై ముందు నిలువ- సరసముగ దానిగ్రహించు జంత్రో” మైనది. “చాలు నికవేట నగరికి జనుడని” యశోకుఁడు మంతులను హెచ్చరించినాడు. వేట మమతను వీడెను

స్వల్పమైన శ్రమణకుని పాత్రయే యింపు సొంపులతోఁ బోషింపఁబడి యుండ హెచ్చుస్థితిలోనున్న పాత్రలను పోషించుటలోఁ కవి చూపిన చాతుర్యమును వివరింప నవసరములేదని భావించును.

ఈకావ్యమునందు దయావీరము ప్రధానరసము. ఇతర రసము లంగములు. నాయకుఁడు ధీరోదాత్తుఁడు. ప్రథమాశ్వాసమునందే నాయకుని పరిచయముచేయుట ముదావహము.

నగర ఋతు, వన, యుద్ధ, మృగయాది వర్ణనములు చిత్రకారుఁడు చిత్రించిన చిత్రములవలె హృదయంగమముగనున్నవి. లాక్షణికులు చెప్పిన కావ్యలక్షణము లిందు బాగుగాఁ బాఠగినవి.

ఈకవి సీసపద్యము లల్లుటలో కడు నేరపరి. ప్రతి సీదపద్యమును మదపుటేనుగు గమనముతో నొప్పుచుఁ జదువఁ జదువఁ జవులూరించు చుండును. మచ్చనకు

“నానామణి పోతశోణా తటోద్భూత  
రంభాతరువాతరంజనముల  
అంతరాంతర దీప్తికాంత దీపపుఁగాంతి  
చందికాధవళాప్తి సాంద్యరుచుల  
ఘనసారచందనాగరు గంధ సంబంధ  
వాసితోన్నిద నివాసతతుల  
సంగీతసాహిత్య సరసాభినయ నృత్య  
శృంగారితోత్సంగ రంగరుచుల  
సాధములతీరు స్వర్గంపు సౌరుగేరు  
ముగ్ధకాముక యువకుల ముద్దుగోరుఁ  
జొచ్చికనుఁగొన్న బాటలి సౌభగువేలు  
సందడింపంగఁ బట్టంపు సంబరములు.”



“లలితచిత్రకళా విలాసమ్మై తెలయించి

పొంగిచెలంగిన పుణ్యభూమి

సంగీతసాహిత్య శాస్త్రమ్మైలను బెంచు

పాఠశాలలు మించు ప్రాధభూమి

నాట్యంబు శిల్పంబునయమగు నాలేఖ్య

మడరి దిశల్పుర సతులభూమి

వేదాంతమతవిద్య విశుత బాద్ధంబు

పేరు మోసినయట్టి సారభూమి

రమణ శృంగారవనముల రంగభూమి

బహుకళాకోవిదుల కున్కి-పట్టు భూమి

దేశదేశాలఁ బ్రథితనా దివ్యభూమి”

లీలలనుమించె నపుడు కలింగభూమి”

వలయుచోట పదాడంబరమును ప్రకటించుటకు వెనుదీయరు.

“అటఁజనికొంచె నద్భుత మహానది తీరమునందు భాసిలం గటక చరత్కరేణు కరకంపితసాల మహేంద్రశైల సోదృఢ నికటప్రదేశ బల వత్ప్రహరీవృత సాధజాల సదృఢ నటనానుకూల పటువైభవశోభితమైన తోసలిన్.

ఈపద్యము పెద్దన్న నడకనుపోలి తోసలినగర ప్రాశస్త్యమును చాటుచున్నది. ఈసందర్భమున చిన్నచిన్న పదములతో తేటగీతినో యాట వెలదినో వ్రాయక సమాసబంధురమైన వృత్తము నుపయోగించి, యాచార్యులవారు వృత్తైచిత్ర్యమును పాటించుటలో నేర్పరు లనిపించు కొనిరి. పద్యములలో యతిగణప్రాసలు వానికై యవి పరుగిడుచు వచ్చి వానివాని స్థానములలో చేరినవి.

“రాజయి పుట్టుకంటె గవిరాజయి పుట్టుట కొంతమేలు, రేరాజు, పసంతరాజు వలరాజును గొల్వంగ నిశ్చలాత్ముడై రాజులు కావ్యకాంత

వనరాజముల స్విహరించుచుండు రారాజయినం ధరితిగ్గి బొగరాజుఁ నరా  
జక ముండకుండునే”

“పారముమీటి పై కెగయువారిధి వీచికల ట్లపారమై ధారలు  
ధారలై పలువిధంబుల ధారల యశ్వధార లాధారము లేక లెక్కిడఁగ  
దొడులఁదీయుచు శత్రుభీకరాకారతఁ గాలుచుండె గడఁకం, దుడుకు  
ల్పడఁకం దలంకఁగన్”

ఈకింది పద్యము మాధుర్యగుణముతో నొప్పుచు, ఆనందమును  
గుఱ్ఱమొందుచున్నది.

“తనలోఁబొంగెడు భావవీచికల చెంతండాఁగి గిల్గితవెట్టిన యంతం  
జిగురించు భంగిఁ గడు దట్టింగొన్న హావంబు లొక్కనిమేషంబున హాస  
రూపమయి పొంగంబాతె నాగావో వనజాతేక్షణకపు మాట చెవుల  
న్వాతాహతిన్ దూలగన్” వేగమును వర్ణించుటలో చమత్కారము.

“ఒత్తుగ శత్రువులఱిమి యొత్తెడు వేగము తొందరింపఁగం  
జిత్తమునొత్తి యొత్తి పరిశీలనఁజేసెడు నాత్మ వేగముం దత్తరపెట్టుచుండ,  
జవనాశ్రయ వేగము ముందుఁ దూఁకఁగన్.

సత్తుగనొక్క వేగమయిసాగెఁ బ్రయాణము గుక్క లోపలన్”  
తియ్యి తియ్యిని తేటగీత లెన్నేనిగలవు.

“పశువులకుమేత వేదకుఁ బయలుమూత

పసిమి మిసమిస నేత్ర సాఫల్యనేత

ప్రకృతిమాతను కైసేయు పట్టుపూత

కాలికిందిది కాదె యీగడ్డిపోచ.”

“మరుదినంబున నుదయాన మంత్రులరిగి

వేటతమకంబు పైకొనువేడ్కఁ దెలుపఁ

జాలునిక వేట నగరికిఁ జనుడనంగ

నూరుఁజేదెను పరిజనవారమెల్ల.”

కందపద్యములు కమ్మ కమ్మగ సాగినవి.

“కూడిరి-గుంపుగ నొక్కట

నాడిరి కౌతుకమెసంగ నడవి చలింపఁ

బాడిరి పొరువ మడరగ

వీడిరి తెగతెగలుగాఁగ వేటాడుటకున్.

ఇప్పుటి గంజామండల

మప్పుటి మా హేంద్రపర్వతా వృతమయి సాం

పొప్పుఁ గళింగముఁ నాఁజను

చొప్పుడఁ దనరూపురేక సాగసుల కిరవై.”

ఉన్నట్టుండి. అటు తరువాత, తోసలి కే సి చూచి, మొదలగు వాడుక పదములును, ప్రేషను మొదలగు నన్యదేశీయ పదములును, వాడ బడినవి. లోకోక్తులు, ఉపమానములు, అర్థాంతరన్యాసములు రమణీయ ముగఁ బాసఁగబడినవి. ఆర్కాయలు, యెర్గి, తిర్గి అప్పు మున్నగు ప్రయోగములు వ్యాకరణ సమ్మతములే యయినను, శృతిరంజకత లేదను కొందును. తృతీయాశ్వాసములో కథాప్రసక్తి లేకున్నను, రచన గంభీరముగా సాగినది.

మొత్తముమీఁద

కావ్యలక్షణముల నాకళించుకొన్న కావ్యమై హృదయములైన పద్యములు గలిగి సందర్భమునకుఁ దగిన పదప్రయోగములు గలిగి యింపు సాంపుల సంపాదించుకొని వృత్తిరీతి గుణాలంకారముల నలంకరించుకొని చదువఁ జదువఁ జవులూరించు సీమహాకావ్యము ఆంధ్ర సరస్వతికి ప్రధాన భూషణము కాగలదు.

ఈయన విద్యోక్తవి యగుటచేతను, కథావస్తువు సరసమయినదగుటచేతను, నీ కావ్యము లోకమునందు శాశ్వత గౌరవము నందఁగలదు.

జమ్మలమడుగు పొరులీ కవిగారికి జరిపిన సన్మానసభలో కవి రాజబిరుద మొసంగుచు శ్రీ శ్రీ మహామహాపాదాభ్యాయ ఆస్థానకవి శ్రీ శ్రీపాదకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు.

“కవులకు రాజు వటంచును  
సవిమర్శముగాగ బుధులు జమ్మలమడకన్  
కవిరాజబిరుద మొసంగిరి  
శివమగునది నీకు నారసింహచార్యా!”

అని పంపిన సందేశమును.

శ్రీ శ్రీ మహాకవి కవిసింహ గడియారము వేంకటశేషశాస్త్రిగారు.

“నిపుణవ్రజ్ఞున సంస్కృతాంధ్రముల పండిత్యంబు సాధించి  
భావపదార్థాచితి మీఱ హృదయముగ కావ్యముల నిబంధించి సత్య  
పథంబున్ వెలయుచు సత్కవి నృసింహచార్యు లేతత్సభాభ్యుపపాద్యత్కవి  
రాజ సద్భిరుదమున్ భూషించి రాణించుతన్”. అని చూపిన యాదరమును,  
వీరి ప్రతిభను చాటుటకు సమర్థములై యున్నవి.

స్వతంత్ర భారతదేశమున, నందును స్వతంత్రాంధ్రరాష్ట్రమున  
నిట్టి మహాకావ్యరచనల కెంతేని యవకాశము గలదు. ప్రభుత్వమును,  
పౌరులును, నభిమానించి యుత్తమ మహాకావ్యరత్నముల యుత్పత్తికి  
దోడ్పడుదురుగాక.

జమ్మలమడుగు.

2-8-1954

వి ద్వా క్.

కొరటమద్ది సుబ్బనరసింహశర్మ,

ఆంధ్రపండితుడు,

బోర్డు గర్లు హైస్కూలు, జమ్మలమడుగు.

## — వి జ్ఞ ప్తి. —

భగవద్విలాసము విచిత్రము. దాని యాంతర్య మూహితీతము. కాల ప్రవాహమున లీనమై ప్రకృతినిఁ జిత్రనిచిత్రగతులఁ ద్రిప్పుట దీని యలవాటు. నేడు వాక్పూరులకే యెక్కువ విలువ. కార్యపూరులున్నను నిష్పటి బూటకపుఁ బ్రపంచమునకు వారగోచరులు. ప్రతివాఁడును తనంతటివాఁడు లేడనుకొనుట పరిపాటి.

పరతంత్రమై యున్నంత కాలము దాస్యపటలావృతమై యున్న భారతీయ జాతీయతాజ్యోతి స్వాతంత్ర్యవాదులు సోఁకినంతన యొక్క సారిగ నెల్లర హృదయములఁ జక్కవొడిచి నలుగడల వెలుఁగులఁ జిమ్మి సాగినది. జాతీయ సంస్కృతి సంప్రదాయముల నాకాంక్షించినది. సర్వ తోముఖముగ నభ్యుదయ పరంపరా వికాసముల నాశించినది. కాని కార్యపరతంత్రులు కానిది యాశించినంత మాత్రమున లాభమేమి?

రంగము లలంకరించి మన నాయకులు, మన సారస్వతము, మన సాహిత్యము, మన జాతీయత, మన సంస్కృతిఁ దినదినాభివృద్ధి చెంద వలయునని చెవులు గింగురుమన గంటలు మోగింపసాగిరి. 'కాని యొక ప్రక్కనుండి యేవిచిత్ర సంప్రదాయ సంపర్క వాసనా బలముచేతనో పూర్వ సంప్రదాయములు, సాహిత్యములు పనికి రావనియు పై పై మెఱుఁగు పూతల తళతళలు విఱఁజిమ్మి నవ్యరీతు లభ్యుదయ సాధకము లనుచు వంకరటింకర జిలిబిలి పలుకులు గజ్జెలు కట్టుకొని యాడఁదాడఁగి నవి. కాలగతి వానికి తాళము వేసినది. ఏది యభ్యుదయ సాధకమో, యేది కాదో, యెవరు నిశ్చయించువారు. ఇది ప్రజాప్రభుత్వము. అందఱు స్వతంత్రులే. మంచిచెడుగులను నిర్ణయించవలసినది కాలమే.

ఆదరప్రోత్సాహములు లేని జేడియు నభివృద్ధిఁజెందఁజాలదు. అభిమానమున్నవారికి శక్తి లేదు. శక్తియున్నవారికి చేయిరాఘు. వ్రాసి పెట్టెలలో దాచిపెట్టుకొన్నంత మాత్రమున సాహిత్యమభివృద్ధి చెందిన దనుకొనవచ్చునా? నేడు సాహిత్యాభివృద్ధి సారస్వత ప్రియులైన పలువురు ప్రజలపై వాధారపడియున్నది. కాని సాహిత్యమును ప్రోత్సహించుట యన్న ఎన్నికలలో పోటీచేయుటయా, లేక బలాత్కారముతోఁ గూడిన యధికారమా, అదియొక ధర్మకార్యము మాత్రమేగదా!

ప్రభుత్వమునకుఁ బ్రజలందఱు నొక్కటే. తానే ప్రజలు. ప్రజలే తాను. అది యెవ్వరి నాదరించఁగలదు? ఎవ్వరిని త్రోసిపుచ్చఁగలదు ఎవరికివారు స్వయంకృప్తిచే బాగుపడవలయుననుటయే ప్రభుత్వ విధానము. ప్రజల సహకారముతో చక్కని సాహిత్యమభివృద్ధి చెందవలయుననియే దాని సంకల్పము. అంతకంటె నది యేమిసేయఁగలదు?

ఇక సాహిత్యాభివృద్ధిని కోరి, అభిమానించి, ప్రేమించి, ప్రోత్సహించు ప్రజలు మన వారెందఱుందురు? ఒకకావ్యమును వ్రాసి కవితన యభిమానమును చంపుకొని ప్రజల నాశ్రయించెనా, “ఉన్న గ్రంథములు చాలవా, మఱియెందుకు వ్రాయవలయు” నను వారు కొందఱు, “ఈకష్టకాలములో కూటికి లేక బాధపడుచుండ కావ్యము లేల వ్రాయవలయు” ననువారు మఱి కొందఱు, “కావ్యములు వ్రాసిన వారికి మాత్రము సాయముచేయమ”ను వారొకరును, “ధర్మకార్యములకు సాయము చేయు నలవాటు మాకు లేద”ను వారు మరొకరును, “తొమ్ము తట్టి వందలకొలదిగ సాయముచేయుదుమని వాగ్దానముచేసి, కొడుకు సమ్మతింపలేద”ని తప్పించుకొను వారింకొకరును, ధర్మదాతలని పేరు పొందియు, పెద్దపెద్ద పదవులలో నుండియు, ఆశ్రయించినపుడు బదులైనను తెల్లక మూకీభావము వహించువారు పలువురును, సాహిత్యాభివృద్ధి నిరోధకులై నిరుత్సాహపఱుచుచుండ గతి యేమున్నది?

ఇక రచయితల సహృదయత్వను బరికింతము. పుష్పకోపకార ప్రోత్సాహముల నవేక్షించి, ప్రాంతీయాభిమానములకు గురియై సావిత్ర్య భూషణమును గోరి, గోరంతలు కొండంతలుచేసి పొగడుకొనుచు, తన కంటె నితర మంతయు నిస్సారమును దురభిమానమును చాటుకొను నంత కాలము చక్కని సాహిత్య మభివృద్ధి చెంద నవకాశముండునా? పేరు ప్రతిష్ఠలు నిలుచునా? నేడు సంప్రదాయశుద్ధమైన సాహిత్య తరువు వేరూని నిలువఁద్రొక్కుకొని చిరస్థాయియై దేశమునకు సత్ఫలములనందియవలయునన్న, నీబూటకపుఁ బ్రపంచ పక్షపాత ప్రవాహమునఁబడి యన్నిసుడిగుంతలను దప్పించుకొని, గాలికెమరీఁది చక్కని తీరమును జేర వలసియున్నది.

సత్సంకల్పము లెన్నటికి దాగియుండఁజాలవు. నిరుత్సాహములను లెక్కఁగొనవు. పక్షపాతములను లక్ష్యముచేయవు. సమయమునకు వేచి యుండి యొక్కసారిగఁ దమ వెలుఁగును దేశము నలుమూలలఁ బబిపి, దేశభూమిదయమునకు దారిఁ జూపుచు, సదాశ్రయముచే స్థిరత్వము నొందక మానవు.

“కావ్యం యశస్సేర్గకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే,  
సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మిత తయోపదేశయుజే.”

అను పెద్దల నిర్వచనము వ్యర్థముకాదుగదా? లోకోత్తర చగితు లగు సుత్తమ నాయకుల నాశ్రయించిన యుత్తమ కావ్యములు ప్రైప్రయోజనముల ద్వారా దేశభూమిదయమును సాధించుటయకాక ప్రయోజనాంతరమునుగూడ సాధింపఁగలవు. అదియ ప్రతివాని హృదయము నాకర్షించి మంచి దారిని నడుపఁగలది. కావ్యముల కాశక్తి లేనిచో, కాళిదాసాదులనుగాని, నన్నయూదులనుగాని మనము వినియుండఁజాలము. ఎట్లు? “వెలయ జగమున నివృథవ వృద్ధికి మూలము ధర్మవృద్ధి, య

య్యలఘువిశుద్ధ ధర్మమున కాశ్రయ మెక్కుడు సజ్జనాళి, యిం  
పొలయఁగ ధర్మకర్మముల కున్నతి పాఠ్య కవీంద్రు పలుకులు”

పెక్కుభాషలు నేర్వవచ్చు. అనేక శాస్త్రములు సాధింపవచ్చు. తన యిచ్చకుఁ దోచినట్లుపనవ్వసించవచ్చు. పలువుర పలువిధముల విను ర్నింపవచ్చు. బయటపడలేక లోపలనే కుమిలి కుమిలి పైకి మాత్రము గాంభీర్యమును జూపవచ్చును. గాని సహృదయ హృదయాస్థానియగు నట్లు చక్కని కావ్యమును వ్రాయుట చాలకష్టము. ఎవరో తన గుంపు వారు తృప్తిపడిరన్న మాత్రమున చాలదు.

“పలుకుల పొంది కల్తనరఁ బద్దెములలైడు నేర్పు, కామినీ  
తలకములుల్లసిల్ల సరిదిద్దెడు దిట్టతనంబు, మూర్ఖులం  
దెలుపఁగఁజేయు పూనికి, విధిన్మరలించు తలంపు, ప్రజ్ఞచేఁ  
గలికిరొ! రాజ్యపాలనముఁ గాంచఁ, గడింది ధరాతలంబునకా.

చిత్తశుద్ధి పూజ్యశీలంబు విజ్ఞత  
ముందు వెనుక లరయుబుద్ధిగరిమ  
సరసవాక్యసరణి, సంస్కృతి, శాసన  
చతురగతులు తెలియ శక్యమగునె?”

ఇటువంటి కవులెప్పుడును రాజాధిరాజుల కలవిగాని యానంద దోలికలపై నూయలలూఁగుచు “సుకవితాయద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్మ”ను సూక్తిని సార్థకపఱుచుకొనుచుందురు.

“రాజయి పుట్టుకంటెఁ గవిరాజయి పుట్టుట కొంతమేలు, రే  
రాజు వసంతరాజు వలరాజును గొల్వఁగ నిశ్చలాత్ముడై  
రాజిలు కావ్యకాంత వనరాజము లన్నిహరించుచుండు, రా  
రాజయినం ధరితిఁ బొగరాఁజు నరాజకముండకుండునే.”

ఇది యిట్లుండ నిప్పటి పండిత ప్రకాండులు కొందఱేవో కొన్ని ముక్కుమూత లేని చిల్లరబల్లర జలిబిలి పలుకుల కావ్య ఖండాభాసము లం జదివి, కావ్యమార్గమున నాటితేఱిన వారివలె బ్రాచీన కావ్యముల పై నత్యాదరమును, నిప్పటి వానిపై నత్యంతా నాదరముం బ్రకటించుచు



“ముఖమస్తీతి వక్తవ్యమ్”ను మాటను బాటించుచుందురు. అది శేవ  
లము లోతు తెలియనితనమే యనక తప్పదు.

“రాజరాజుని యండ రాణించు నన్నయ్య

శబ్దశాసనుడన్న శపథమేల,

మనుమసిద్ధుని చెంత ఘనతకెక్కిన తిక్క

నారునడు కవిబ్రహ్మ యనగనేల,

రెడ్డిరాజులనీడ శ్రీనాథుఁ డనిమించఁ

గవిసార్వభౌముడ౯ ఘనతయేల,

అలకృష్ణరాయల యాస్థాన కవులకు

అప్టదిగ్గజముల౯ తుష్టియేల.

రాజులే లేక యవని రేరాజు మిగుల

నెవరి బ్రతుకులు వారివై యేఁచుచుండ

సాబగు లలరించు కావ్యకుసుమము లిచ్చు

కవివరుల్నేఁడు మనకెంతో ఘనులుగారె?”

కావ్యములు దేశకాలముల కనుగుణములై, యుదాత్త లోకోత్తర  
నాయక గుణవర్ణనముచే దేశశాంతి సౌభాగ్యములకు దారిఁ జూపునవిగా  
నుండవలయును గాని, వంకరటింకరలై యేయొక్క తెగవారినో తృప్తి  
పఱుచుచు, నుదేకములను రెచ్చఁగొట్టునవిగానుండిన నుపద్రవకరములై  
జాతీయభావములను భంగపఱుచునవిగాఁ బరిణమించును.

ప్రకృతమనుసరితము. అశోకరాజ్యమియ్యది మూఁడాశ్వాసముల  
మహాకావ్యము. లోకోత్తరోదాత్త చరితుఁడగు అశోకుఁ డిచ్చట నాయ  
కుఁడు. ఇతఁడు మౌర్యవంశోద్ధారకుడైన చంద్రగుప్తుని మనుమఁడు. బిందు  
సారసరేందుని పుత్రుఁడు. బాల్యమునఁ దాతవలె శౌర్యమూర్తియై యే  
తైక వసుధాధిపత్యము సాధింపఁ దలంపుఁగొన్న దిట్ట.

ప్రియదర్శి, అశోకవర్ధనుడను నవి యశోకునకు నామాంతర

ములు. ఇతఁడు తండ్రి మరణానంతరము రాజకీయముగ ననేక కష్టములకు లోనయి పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. చంద్రగుప్తుఁడు సర్వతో భద్రముగఁ దీర్చి దిద్దిన రాజ్యమగుటచే నెట్టి వికల్పములు లేక హాయిగఁ గాలముఁ గడపుచుండెను.

దక్షిణాపథమునఁ గలింగదేశపు రాజులు స్వతంత్రులు కాఁదలంచి తమలోఁ దమ కైకమత్యములు లేమిచేఁ గలహింపఁజొచ్చిరి. ఆకారణమున నశోకుఁడు కలింగదేశమును జయింపనేగెను. ఆఘోరరణమున నశోకుఁడు గెలిచెను. గాని యావిజయ మాతనికి సంతోషమునకు బదులు విషాదమును బెంచెను. ఆ జననాశము, ఆరక్తపాత మాతని మనస్సును మార్చెను. ఒక్కసారిగ నాతనిలోఁ గ్రోతపరిణామము, వెలుఁగు ప్రవేశించెను. తన జీవితములో యుద్ధముల జోలి యెత్తకుండజేసెను.

అనంతర మశోకుఁడు బౌద్ధగురువుల నాశ్రయించి యష్టాంగ మార్గసాధకుడై కొంతకాలముఁ గడపి, దీక్షతో నలువదియేండ్లు రాజ్యము నత్యుత్తమ మార్గమునఁ బాలించి శాశ్వత కీర్తిని సంపాదించెను. ఇందుకాతని శాసనములే సాక్షి. అతఁడు చెప్పనట్లు చేయువాఁడు. తాను చేసికాని యితరులను చేయుమనఁడు. ఇంతటి యుత్తమ పరిపాలకుఁడు మనకు మఱియొకఁడు దొరకఁడని చెప్పట యతిశయోక్తి కాదని చరిత్రకారులే ఘోషించిరి. కావ్యము ముంచున్నది. గుణదోషములను చదువరులే గ్రహించెదరుగాక.

ఇది చారిత్రక ప్రబంధము. సత్యమైన యాధారములు దొరికిననే గాని యిట్టి కావ్యములు వ్రాయుటకు సాధ్యపడదు. నాకు దొరికినంత వఱకు నీక్రింది చారిత్రక గ్రంథముల నాధారముచేసికొని యధాశక్తిని వ్రాయఁగలిగితిని. దొరికిన యాధారములు సత్యదూరములు కావనియే నా నమ్మకము. రెండవ యాశ్వాసమునఁ బ్రధాన కథాంశమునకును, ఔచిత్యమునకును, భంగము కలుగని విధమునఁ గొన్ని యంశములు కల్పితములు.

1. ఆశోకమహారాజు చరిత్ర. తెలుగు శ్రీ బేతపూడి లక్ష్మీకాంత రావు గారిది.

2. కళింగదేశ చరిత్ర. తెలుగు. అనేక కర్తృకము.

3. The Early History of India. Vincent A. Smith, 1924.

4. History of India (Hindu Period)  
Prof. L. Mukherjee, M. A.,

5. When peacock's colled, Hilda Seligman

6. A. History of India Part I The Pre Musalman Period K. V. Rangaswamy Aiyangar, M. A.,

7. Discovery of India Sri Jawharlal Nehru.

నా కావ్యమును గురించి నేనింతకన్న నెక్కువ వ్రాయఁజాలను. గుణదోషములను బరీక్షించు నధికారము విజ్ఞులగు పండితులది. అందందు దొరలిన ముద్రాణ లోపములను, నా ప్రమాదములను, తప్పిపులు పట్టి కను గాంచి సవరించుకొందురని మనవి. అంతకు మించిన తప్పులున్నచో ఓమించుచు నాకుఁ దెలియపఱచిన సవరించుకొందును.

నన్నీకావ్యమును వ్రాయఁ బోతనిహించిన మిత్రులకును, అచ్చొత్తించుటకై యార్థిక సహాయ మొనర్చి యాదరించిన సారస్వత ప్రియుల కును, అడిగిన వెంటనే యభిప్రాయములు వ్రాసి యిచ్చి ప్రోత్సహించిన విద్వాంసులకును, సరసమైన మార్గమునఁ జక్కఁగ ముద్రించి సమయ మున కందఁజేసిన తాడిపత్రి దేశబంధుప్రెస్ వారికిని, నా కావ్యమును జదివి తమ తమ యభిప్రాయములను బ్రకటించు సహృదయులకును, మిక్కిలి కృతజ్ఞుఁడను.

జమ్మలమడుగు.

3-8-1954

ఇట్లు విన్నవించు,

బుధజనవిధేయుడు,

కాండూరు నరసింహాచార్యులు.

— శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణ్యేనమః ॥ —

# అశోక రాజ్యము.

చారిత్రక ప్రబంధము.

ప్రథమాశ్వాసము.

— మంగళము. —



సాన్నిధ్యము శేముషీగరిమముం జెన్నొంద, నాశాంతరా  
వాసుల్ శీర్షములందుఁ దాల్చుఁగ యశోవాసంతికామాలికల్  
వాసింగాంచు నశోకరాజ్యమున నే భాస్వత్ప్రిబుద్ధాత్మనై  
శ్రీసీతాపతిఁ గొల్చెదన్ సతతముఁ బ్రేయంబుఁజేకూర్చుఁగన్. 1

ఉ॥ కబ్బములోకసంగ్రహణ కార్యధురీణము గాఁదనర్చు నే  
నబ్బర మొందఁగానడరు నార్యచగిత్రము కావ్యమైనచో  
నుబ్బను బెంచునంచు మదినుంచరచించు నశోకరాజ్యముం  
గొబ్బున లోకపూజ్యమయి కూర్చినిఁబేర్చినిఁ గూర్చుదే యిలన్. 2

ఉ॥ సత్యము ధర్మరక్షణము సజ్జనసేవయుఁ దోడుగాఁగ, స  
ద్భ్రతువులు ధర్మపాలకులు పేదలు రక్షణలక్ష్యమైతగన్  
గృత్యములందు నేమటక, కీరితి యెల్లడఁబ్రాత రాజ్యమున్  
సత్యపథమ్మననడుపు జాణ యశోకున కెన్నసాటియే.

గీ॥ ప్రజలఁ బీడించి, హింసించి, పరిభవించు  
గర్వితాత్మనృపాలుర గణమునందు  
రామరాజ్యంబు తరువాత రా జితండె  
ముండ్లపొదలను బూచిన మొగలిపూవు.

సీ॥ చంద్రగుప్తమహేంద్ర సారకల్పకశాఖ  
 వినుతింపవేరూని పెరిగెనెచట,  
 చాణక్యతంత్ర కాసారకల్పారముల్  
 ప్రభవించి వికసించి పర్యేనెచట,  
 బిందుసారసరేంద్రు డెందంపురాయంచ  
 విహరించె మానసపీఠినెచట,  
 శౌర్ధోదని యతీంద్రబుద్ధి బీజాంకురాల  
 ఎడఁదపొలముల నెదిగెనెచట,

గీ॥ యశము ఘుమఘుమలాడ నల్లిశలయందుఁ  
 బాటలీపుత్రనామ సంభావ్య రాజ  
 ధానివెలుఁగొందె నెచట విధానగరిమఁ  
 బ్రథితమైనట్టి మూర్య సామ్రాజ్యమదియె.

5

ఉ॥ దానిని సత్యధర్మము లతంద్రత లాస్యమునల్బుఁ బాలనం  
 బూనియొనర్చెనెవ్వఁడు సుపూజ్యుఁడశోకుఁడు శుద్ధమూర్తియై  
 వానిచరిత్రముందెలిపి వాసిగధన్యత నొందబూనితిం  
 గాని, యదెల్లొ! భారతీ! సుఖంకరి! వంకలుతీర్చి దిద్దవే.

6

ఉ॥ తప్పలబట్టువారనుచుఁ దాలిమివీడకు, రాచకొల్వలఁ  
 మెప్పులఁబొంది వెల్గితివి మించి వరించి నుతించి పెంచఁగా  
 నిప్పటికొందతెవ్వఁగో విహీనమతుల్నిను రచ్చుకీడ్వఁగా  
 నొప్పునె కుండఁగంద? ముదమొందు మెడందను దెల్లుభారతీ!

7

చ॥ వలపులఁ జంద్రికారుచుల వాయుతరంగ విలాసవీధులం  
 గలికివనమ్ముల న్నగధురగాన కుహూరవకోకిలమ్ములం  
 దళతళలాడు క్రొమ్మెఱుఁగుతావుల మబ్బులఁ, ద్రిప్పవంచు నీ  
 వలుగకు భారతీ! నడుపు మూర్యపథమ్మున నాదువెంబడి.

8

చ॥ భయమొకయింతలేదు నిను భావమునందిడి పెంచువాడ, ని  
ర్ణయుడనుగాను కూపటి యథాతథలైచెడు దారిజ్ఞాప, ది  
గ్జయముగఁ గావ్యతత్త్వ రసికావళిమెచ్చ నలంకరింతు, నీ  
నయవినయంబులుల్లసిల నాట్యముసల్పుము తెల్లుభారతీ! 9

చ॥ పొలపుగళబద్ధమను బొందిక భావసుగంధభావ్యమై  
విలసిలు నీదురూపగుఁ; గనీందులుమెచ్చ రసంబుహెచ్చ న  
వ్వలపు వసంతకోకిల సుపల్లవ పుష్పసుగంధ చంద్ర శ  
బ్దలవములెన్నె పెంచ బలవంతపుసొమ్ము లవేలభారతీ! 10

ఉ॥ రాజులుమెచ్చఁ బూర్వకిర్రాజపరిష్కృతమైనబాట, సా  
మాజిక చిత్తధిక్కరణమా! గుణమెద్ది? యహంకరింపఁగా  
మోజునుదీర్చుకొంట గుణమో! ఫలమెయ్యది? యుండనిమ్మటల్  
సాజముకొత్తవితగుట సంభ్రమమెందుకె తెల్లుభారతీ! 11

ఉ॥ చారుతరంపుసాంపు సరసంపుఁ బడప్రసరంపుజాడ లొ  
య్యారము, కుల్కుతళ్ళు మృదుహాసములొల్పెడు భావకారవం  
బేరికిఁ దోచకుండు? బరికింపఁగ నభ్యుదయంపు భావముల్  
చూఱఁగొనంగ లేవె? సరసులైదిమెచ్చరె తెల్లుభారతీ! 12

—♦ చ రి త్ర పా ర ం భ ము. ♦—

చ॥ కలుములకిక్కయకా భరతఖండమునందున కీస్తుపూర్వ మం  
దలరెడు పాటలీపురమునందున ధీరుడు పద్మనంద భూ  
తలపతియేలుచుండ సరదారులు మెచ్చఁగ వైభవోన్నతిం  
దెలియఁగ దిక్కులన్మగధదేశము, వైరుల కన్నుగుట్టఁగఁ. 13

—♦ మ గ ధ దేశ ము. ♦—

సీ॥ కాళికొండలుతూర్పు కనుమలైవిలసిల్లు  
బ్రహ్మపుత్రానదీ ప్రాంతభూమి,

దక్షిణదిశయందుఁ దనరువింధనగంబు

• దండకాటవిమూల ధామమగుచు,  
పడమటియెల్లయై పరఁగుఁజేదికిఁదోడు  
తనరెడు బలువిత తారెడారి,  
భరతఖండపుగీటు పగిదినుత రమందు  
నగరాజు శీతాద్రినెగడియుండు,

గీ॥ నాల్గుకంబములైయొప్పు నాల్గుదెసలుఁ  
బెండ్లిచవికెను గూర్చున్న పెండ్లికూతుఁ  
బోలెఁ బాటలి నిగనిగల్గుగులుకొనఁగ  
మగధసామ్రాజ్యరమయొప్పె మహినుతింప.

14

గీ॥ వింధ్యహిమవంతముల మధ్యవెలయుభూమి  
వేదకాలపుటారుప్యల విడిదిగృహము;  
భారి పంజాబు, కాశ్మీర, హరిసింధు  
రాష్ట్రములవీడి మగధసామ్రాజ్యసీమ.

15

—♦ అ లె గ్గాం డ రు దం డ యా త్ర. ♦—

ఉ॥ భండనములొనర్చి, పరిపంథి నృపాలురఁ గీటడంచి, ది  
బ్బండలి తొండవంబో యనఁగాఁబొగడొందుచు గీక్తురా జలె  
గ్గాండరు దండయాత్రల నఖండితతేజఁడునల్పె నాసియా  
ఖండమునం బలాఢ్యుల కఖండజయంబని భేరి మ్రోఁగఁగన్.

16

గీ॥ క్రీస్తుపుట్టకమున్ను చరిత్రఁబట్టి  
మూఁడువందల యిరువదియేడు వత్స  
రంబులందున దండయాత్రలను గడఁగి  
సలిపెనాతఁడు సర్వవిగ్లయముఁ గొనఁగ.

17

ఉ॥ సైనికశాఖలు పైగల చాడ్చునఁబొంగుచు వెంబడింప, స  
మాన్యనిత శాసనండు యమానుషశక్తిని గ్రీకురాజు, సిం  
ధూనది ప్రాంతముం గెలిచి, దోర్బలధుర్యోడు తృప్తి లేమి చేఁ  
బూని సమస్తభారతము బుద్ధిబలంబున గెల్వగోరుచున్. . 18

ఉ॥ ముందుకుసాగుచుండెఁ దనముక్కుకుసూటిగఁ గాని యంత వా  
నిం దలమున్న సేయఁ దననిశ్చితకార్య విఘాతవాహినీ  
బృంద తరంగమాలికలు వెన్నఁకుఁబోవఁగ నిశ్చయించి, తా  
నందు జయించురాజ్యముల నర్జులనిల్పె ససైన్యలం దగన్. 19

గీ॥ పృథివిధులనిల్పి యందందుఁ బ్రజ్ఞమెఱయ  
బాబిలను పట్టణంబున బసయొనర్చి  
మూఁడువందల యిరువది మూఁడువర్ష  
ముల నలెగ్గాండ రసువులదొలఁగెనచట. 20

క॥ అంతట ముఖ్యోద్యోగులు  
పంతంబున జయముఁగొన్న భాగములెల్లఁ  
వంతులకొలఁదిని గార్యముఁ  
జింతింపక పంచుకొనిరి; సెల్యూకసుఁడున్ 21

గీ॥ తనకువచ్చిన పంజాబుధరణి నేలు  
కొనుచునుండంగ రాష్ట్రంపు జనులుకలఁగి  
యన్యదేశీయులకులొంగి యడఁగిమడఁగి  
యుండఁజాలక విముఖులైయుండిరపుడు. 22

ఉ॥ ద్వేషముఁబూని చిత్తములఁ దిట్టుచు, రచ్చలనచ్చుకొట్టుచుం,  
దోషనిరూపణప్రకట భూర్వహులౌచు, స్వతంత్ర జీవికా  
వేషములందలంచుచుఁ దపించుచు, గాలముఁగాచియుండ్రు, ని  
ర్దోషులు పౌరుషోన్నతులు దుష్టులక్రింద నడంగియుందురే. 23



అ॥ పాలనంబునందుఁ బరిపాటితప్పుట,  
స్వార్థపరత్వ, పాపచరితులగుట,  
కార్యగతివిదారి కయ్యింబులకుదారిఁ  
జూపకు న్నె? పజలనేపకు న్నె?

24

—♦ చంద్రగుప్తుఁడు పంజాబును జయించినవిధము. ♦—

అ॥ అప్పుడు మగధరాజ్య మత్యంతమభివృద్ధిఁ  
గాంచి, కళలుపెంచి, మించియుండఁ  
బద్ధనందరాజు ప్రాభవశాలియై  
యేలుచుండె దాని నిచ్చమెయిని.

25

అ॥ పద్మనందరాజుభార్యయా 'ముర' యందుఁ  
జంద్రగుప్త సుతుఁడు సంభవించి  
శౌర్యసాహసాది చతురగుణోన్నతి  
నెదుగుచుండె నిరుపదేష్టవాఁడు.

26

చ॥ మురయగు శూద్ర; యారమణిముద్దులబిడ్డఁడె చూర్మ్యుడయ్యె; భా  
సురమగువంశ మూలపురుషుండగు నాతఁడెచంద్రగుప్తుఁ డా  
సురుచిర సద్గుణాకరుని శూరుని నందుఁడు సంశయించి భీ  
కరుఁడితడంచు, నిందుఁగొఱగాడని రాజ్యమువెళ్ళగొట్టినాఁడు. 27

గీ॥ తరలి పాంచాలప్రాంత కాంతారసీమఁ  
దిరుగుచుండెను దిక్కటి పరితపించి  
ఆదరములేని యతిథియై యటమటించి  
నిర్జనాటవిఁగాయు వెన్నెలవిధాన.

28

—♦ చంద్రగుప్త చాణక్యల మై త్రి. ♦—

చ॥ అతఁడువిదేశేవాసమున నంధుఁడుపోలే విధిందలంచుచు  
గతిఁ గనలేక చింతిలుచుఁ గాఱడవుల్పురియించువాఁ డహ

రృతిసమతేజఃఁ ద్విజఃఁ భగవంతుండు కహాయితాత్ముడై  
“మతినుడికింపనీకుఁ గుశమా! తగునా! ననునీ వెఱుంగవే?”

29

చ॥ అనియొక దర్శపోచగొని యప్పుడబూదియొనర్చి త్రావ నా  
తనిగని “యుగ్ర తేజఃఁ గదా! యితడెవ్వఁడా” యంచునెంచి చే  
రనుజని యిట్లుపల్కెను గరంబులుమోడ్చి నమస్కరించి “పా  
వనతరమూర్తి కిప్పగిదిభావ్యమె గడ్డికిగన్నులున్నవే!”

30

గీ॥ పశువులకుమేత పేదకు బయలుమూత  
పసిమి మిసమిస నేత్రసాఫల్యదూత  
ప్రకృతిమాతను గైసేయు పట్టుపూత  
కాలికిందిదిగాదె యిగడ్డిపోచ.

31

ఉ॥ “చేసిన నేరమేమి? వడిజీల్బుంగజాలిన మానవాధముల్  
భాసిలుచుండ గడ్డి పగవాడయిచిక్కెనె చేతికిట్టు లో  
భాసురమూర్తి! పట్టుబలవంతపుఁ బట్టుదలం గడింతుమే  
వాసి? నిజప్రతాప కరవాలసహాయతఁ గాలకుండినన్.”

32

చ॥ అనుటయు మోముఁగన్గొనుచు నాతడుపల్కెను భ్రూకుటస్ఫుర  
ద్ధనతరరోషరూక్షమగు కన్దవనిష్పలరాల “పౌరుషం  
బున బ్రదుకంగఁ దప్పగునె మూఢుడ! కంటక బాధనాకు నీ  
కును సమవకాను, సేమమునకుం బగఁదీర్చుట పాడిగాదొకో!”

33

మ॥ నరు ల జ్ఞాను లెఱుంగజాలదురె? చాణక్యుండు కాశ్మీరదే  
శరమాలంకరణిష్టు భూమిసురవంశప్రాభవసోల్లస  
ద్గురుకోపోద్ధతుడంచు నందపరిభూతోగ్రాకృతిం గ్రాలుచుం  
జరణస్ఫుర్ణనమాత్రమేని సహియించుజాలడంచునెదిన్.

34

ఉ॥ భోజనశాలలోఁ బ్రథమపూజ్యుడుగాఁదలె విష్ణుగుప్తుడీ  
రాజకిరాతకాళి బొగరాఁజెడు కోపదవానలమ్మడి వి

భ్రాజితమాచు భగ్గుమనిగ్రమ్మి విభూతియొనర్చుదాఁ నే  
యోజ నశంకు? గడ్డియని యోర్తొనె శత్రువు విష్ణుగుప్తుడ౯. 35

ఉ॥ నందఘనాటవుల్గుచుయునంతకు నీవిషమవక్రకోప మ  
ధ్యందిన బాడబాగ్ని శిఖలాదునె నాశిఖకట్టునందు నే  
మందులుకోల్పులింజెనకి మందురె కుందక క్రుందిపోక? నా  
ముందటనా! ప్రతాప పరిభూతులు భూతియొనర్చుకుండుటే. 36

చ॥ అనుటయుఁ జంద్రగుప్తుఁ “డహహా! ననుదైవముప్రోవఁజూచె నీ  
తనికర మండైకొనిన దాయలగెల్వఁగవచ్చు” నంచు నె  
మ్మనమున యోజచేసి యసమాన రుషోజ్వల తేజుడైన యా  
తనిచరణంబులంబడుచు దైన్యముతోఁపగఁ బల్కెనిట్టుల౯. 37

ఉ॥ “చంద్రుఁడు వంశకర్త గుణసాంద్రుఁడు నందుఁడు నాకుతండ్రి రా  
జేంద్రుఁడు పెండ్లియాడు మురయే యగుశూద్రక నాకుఁదల్లి ని  
స్తంద్రగుణోజ్వలుండనుచు జంకుచు నార్యకులీనుడయ్యి దు  
ప్తేంద్రియవశ్యుడై సనువసింపగఁదోలెను గొండవాగుల౯. 38

గీ॥ వందురిలుచుంటి మీసాదపద్మయుగముఁ  
గంటి మిమువంటి ధుర్యులవెంటనంటి  
దుస్తరంబగు దుఃఖోర్చిఁదొలఁగనుంటి  
విధివశంబునఁ బులిపిల్ల పిల్లియయ్యె. 39

మ॥ మదిలోనెక్కొను దుర్విపాకకృత సమ్మర్దప్రతప్తాంగి కౌ  
షధముంగోరుచుఁ దిర్గు నాకు నటవీసంచార మూఢాత్మకుం  
బదిలమైన భవత్ప్రతాప విభవప్రత్యక్ష వీక్షారుచుల్  
వెమకంబోయిన మూలికల్కనుల ముందుడేవల ముప్పొంగుటల్” 40

గీ॥ అనుచునగ్గింపఁ జాణక్యుఁడాత్మఁబెరిగి  
తనదుప్రతినకుఁ జక్కనిధారిదోప

“విష్ణుగుప్తుడ నా కేమి వెలితి యింక

బట్టి గిరిగిరలాడింతు బ్రహ్మనైన.”

41

మ॥ అనుచు శ్రీరథిరోజములైతయ “నన్నా! దిక్కులేకుంటివా  
నను వెన్నంటుము నందరాజ్యరమ చాణక్యండుసాధించి నీ  
వెనువెంటం దిరుగంగజేయు భయమునీవ్విడ్కోలు మింకేల, యో  
జనములైల్లవు విష్ణుగుప్తుడు ప్రతిజ్ఞాకార్య నిర్వాహిగా.”

42

ఆ॥ అనుచు బ్రతిన సలిపి యత్యంతమోదార్చి

మంత్రతంత్ర విధులమరగి, కడగి

చంద్రగుప్తు రాజచంద్రునిజేయంగ

విష్ణుగుప్తుడలరె వేయికునుల.

43

క॥ తమలో సంకేతములు

కొమరొప్పుగఁ జేసికొని యకుంతదీక్షం

దమకిచ్చవచ్చుతావుల

విమతుల యటు సంచరింప విడిచిరి వసముఁ.

44

ఉ॥ సోయిప్రవాసముండి మదిఁబాక్కుచు మారుద్రుడు ధీరుడౌచు ని

శ్చాయకవృత్తిలోఁగొనుచు, జయనబంచనదంపుదేశ మా

ప్రాయకమాటజేరె, నతడచ్చటి ఛిద్రములెల్ల గ్రోలుచు

నాయకుడౌచు నాప్రజ కనాహతపద్ధతి బోధసేయుచు.

45

శా॥ స్వాతంత్ర్యప్రియుల స్నేహనిపుణుల సంగ్రామదీక్షాత్ముల

నీతిప్రాధ విహరులంగలిపి తన్నేతృత్వముబూని, తా

నెంతే సాహసికాగ్రగణ్యుడయి బద్ధేర్వా ప్రపూర్ణాత్ముడై

భాగ్యవ్రీతిని బోగ్నిహించె ననికిం బంచాప దేశీయుల.

46

ఉ॥ పంచనదంపుదేశజులు బాహుబలాఘ్నులు కార్యదక్షు ల

భ్యించిత పౌరుషోన్నతు లహార్యదృఢోన్నతకాయు లైకమ

తాన్వించితనుందరాకృతు లుదారులు ధీమలు చంద్రగుప్తు ని  
ర్వంచక ధీరబోధము శుభంకరమానని యెంచి యేకమై. 47

ఉ॥ కత్తులుబల్లెముల్ బహుళకాద్దుకజాలము సీతప్రోవు లా  
యత్తత గ్రీకుయోధుల కహా యనిపించగఁబ్రోగుచేసి, యు  
ద్వృత్తినిపోరు ఘోరముగ దిట్టతనంబులు మెట్టిసేయ “నా  
కత్తికి నడ్డులే”దనెడు కట్టిడి కాలికిబుద్ధిసెప్పుచున్ 48

గీ॥ బాతెసెలూకసామీదఁ బ్రాణుడగుచుఁ  
జంద్రగుప్తుఁడు పంచాపజనపదంబు  
సేలుకొనసాగె, జిత్రమేనేలదేజ  
మడఁచియుంచినశక్యమే యడఁగియుండ. 49

—♦ చంద్రగుప్తుఁడు మగధరాజ్యము నాక్రమించుట. ♦—

మ॥ మగధన్నుండుడు గుప్తవృత్తుడగుటంభానించి యాపారు లె  
ప్పగిడినీవని దొలంగువారమనుచు నావోపోవుచుండంగ, నా  
వగపున్ సాకుగఁగొంచు మౌర్యుఁడు గిరిప్రాంతప్రజానీకముం  
దగసాయంబుగఁగొంచు దండువెడలెం దానష్టజేయాత్తుండై. 50

మ॥ పరిభూత్యిని పృతప్తచిత్తుఁ డతులపృజ్ఞుండు చాణక్యుఁ డా  
తురుండై లోపల వెల్పులంగఁగి లోతునీసి తంత్రంబు రా  
జ్యరమాసాధకమైతనర్ప, బహులాహంకారద  
ర్పరసోద్దీపితుఁడౌచు నందన్తపతి ప్రాగల్భ్యముంబాపగన్. 51

ఉ॥ పోరిజయించి యమ్మగధఁ బూర్ణమనోరథుఁడౌచుఁ బాటలిం  
జేరి ప్రజాహిత ప్రభుతనేర్పునదీర్చుచుఁగూర్చి గూర్చుచుం  
బారుషశాలివైపరగఁ బారులభాగ్యము పండెనోయనం,  
గూరిమి లేని నందునకుఁ గ్రూరభయంకర కర్మబాసెనే? 52

శా॥ చాణక్యుండు పురోహితుండగుచుఁ జంచచ్చంద్రగుప్తావసీ  
జానిం బట్టముగట్టి నిల్చి కలుములసింధిల్లఁగా నేలుకొ,  
మీర్మా! నైపుణ్యముచేతనంచుఁ బలుకం బ్రీతాంతరంగుండునై  
రాణింజేయఁగ మార్యరాజ్యరమ తారాజిల్లె నప్పటలిక. 53

ఆ॥ మున్నుచంద్రగుప్త భూపతికైకొన్న  
తలము పంచనదము తన్నుఁగలియ  
నపుడు మగధరాజ్య మతివిపులంబయ్యెఁ  
బరులదృష్టి దోషభయముతొలఁగ. 54

ఉ॥ పాటలిపుత్రకుండు జనపాలుఁడు శూరుఁడు చంద్రగుప్తుఁడా  
భేటవినోదియై ప్రజలు బేదముమోమునెఱుంగకుండఁ, బె  
క్కాటలఁ బాటలం దవిలి హాయిగ సౌఖ్యములందుచుండ, న  
ప్పాటను బాలనంబును శుభంకరవృత్తిని సల్పుచుండగఁ. 55

ఉ॥ గెలిచినరాజ్యమోడుటకు గ్రీకుధరాధిపుఁడాత్మనొచ్చి, దు  
ర్బలతతొలంగ, దోర్బలముపైకొన, వెండిజయింప నెంచి, తా  
బలములఁ గూర్చుకొంచు వడిఁబంచనదస్థలినడ్డుపెట్టి, యా  
విలమతియూచుఁ గయ్యమును వియ్యముగా మరలింపఁజూచుచు. 56

ఉ॥ “సాధ్యముగాదు కయ్యమింక, సంధియ యుత్తమమార్గమనాను, దు  
ర్భేద్యుఁడు చంద్రగుప్త పృథివీశుఁడు, కాలముమాటిపోయె, వా  
యుద్యమమింకఁజాలు, నుగుఱోజ్జ్వలు శూరునినాశ్రయింప, న  
భ్యుద్య దశేషశోభన షరంపరనొందంగ నాకరంబగుక.” 57

క॥ అనుచు సెల్వ్యాక సప్నడు  
మనమునఁ జింతించి, యొకనిమూర్ఖునికడకుఁ  
ఘనమతి సంధికిఁబంపిన  
వినియోతఁడు సమ్మతించె వేడుకమీఱక. 58

తాన్తించితనుందరాకృతు లుదారులు ధీదులు చంద్రగుప్తు ని  
ర్యోచక ధీభావము శుభంకరమానని యెంచి యేకమై.

47

ఉ॥ కత్తులుబల్లెముల్ బహుళకార్ముకజాలము నీటెప్రోవు లా  
యత్తత గ్రీకుయోధుల కహ యనిపించగఁబ్రోగుచేసి, యు  
ద్వౌత్తినిపోరు ఘోరముగ దిట్టతనంబులు మెట్టిసేయ “నా  
కత్తికి నడ్డులే”దనెడు కట్టిడి కాలికిబుద్ధిసెప్పుచు

48

గీ॥ బాతెసెలూక సామీదఁ బ్రాప్తఁడగుచుఁ  
జంద్రగుప్తుఁడు పంచాపజనపదంబు  
నేలుకొనసాగె, జిత్రమేనేలఁదేజ  
మడఁచియుంచినశక్యమే యడఁగియుండ.

49

—\* చంద్రగుప్తుఁడు మగధరాజ్యము నాక్రమించుట. \*

మ॥ మగధన్నందుఁడు గుప్తవృత్తుఁడగుటంభావించి యాపారు లె  
ప్పిదిన్నీనిఁ దొలంగువారమనుచు నావోపుచుండొగ, నా  
వగపు సాకుగఁగొంచు మార్పుఁడు గిరిప్రాంతప్రజానీకముం  
దగసాయంబుగఁగొంచు దండువెడలెం దానష్టజేయాత్తుండై.

50

మ॥ పరిభూత్యిన్ని ప్రతిపత్తిఁ డతులప్రజ్ఞుఁడు చాణక్యఁ డా  
తురుండై లోపల వెల్బలంగఁగి లోతునీసి తంత్రంబు రా  
జ్యరమాసాధకమైతనర్పు, బహులాహంకారద  
ర్పరసోద్దీప్తితుండౌచు నందనృపతి ప్రాగల్భ్యముంబాపఁగఁ.

51

ఉ॥ పోరిజయించి యమృతగఢం బూర్ణమనోరథుండౌచుఁ బాటలిం  
జేరి ప్రజాహిత ప్రభుతనేర్పునందీర్పుచుఁగూర్చి గూర్పుచుం  
బారుమశాలియైపరఁగె బారులభాగ్యము పండెనోయనం,  
గూరిమిలేని నందునకుఁ గ్రూరభయంకర కర్మబాసెనే

52

శా॥ చాణక్యండు పురోహితుండగుచుఁ జంచచ్చంద్రగుప్తావసీ  
జానిం బట్టముగట్టి నిల్చి కలుములసింధిల్లఁగా నేలుకొ,  
మీరా! నైపుణ్యముచేతనంచుఁ బలుకం బ్రీతాంతరంగుండునై  
రాణింజేయఁగ మార్యరాజ్యరమ తారాజిల్లె నప్పటలిక. 53

ఆ॥ మున్నుచంద్రగుప్త భూపతికైకొన్న  
తలము పంచనదము తన్నుఁగలియ  
నపుడు మగధరాజ్య మతివిపులంబయ్యెఁ  
బరులదృష్టి దోషభయముతొలఁగ. 54

ఉ॥ పాటలిపుత్రకుండు జనపాలుఁడు శూరుఁడు చంద్రగుప్తుఁడా  
భేటవినోదియై ప్రజలు భేదముమోమునెఱుంగకుండఁ, బె  
క్కాటలఁ బాటలం దవిలి హాయిగ సౌఖ్యములందుచుండ, న  
ప్పటను బాలనంబును శుభంకరవృత్తిని సల్పుచుండగఁ. 55

ఉ॥ గెలిచినరాజ్యమోడుటకు గ్రీకుధరాధిపుఁడాత్మనొచ్చి, దు  
ర్బలతతొలంగ, దోర్బలముపైకొన, వెండిజయింప నెంచి, తా  
బలములఁ గూర్చుకొంచు వడిఁబంచనదస్థలినడ్గుపెట్టి, యా  
విలమతియకాచుఁ గయ్యమును వియ్యముగా మరలింపఁజూచుచు. 56

ఉ॥ “సాధ్యముగాదు కయ్యమింక, సంధియ యుత్తమమార్గననాను, దు  
ర్భేద్యుఁడు చంద్రగుప్త పృథివీశుఁడు, కాలముమాటిపోయె, వా  
యుద్యమమింకఁజాలు, సుగుఱోజ్జ్వలు శూరునినాశ్రయింప, న  
భ్యుద్య దశేషశోభన షరంపరనొందంగ నాకరంబగుక.” 57

క॥ అనుచు నెల్లూక సప్తకు  
మనమునఁ జింతించి, యొకనిపశూర్యునికడకుఁ  
ఘనమతి సంధికిఁబంపిన  
వినియోతఁడు సమ్మతించె వేడుకమీఱక. 58



చ॥ గురుతుగసంధికై తనదుకూతునొసంగి వివాహబాంధవం  
బరుదుగసల్చి మారుదనకు నాష్టమరాష్ట్రము, హిందుకుష్గిరి  
శ్వరములు నెల్లగాఁ దనదుపాలిటి దేశములెల్లనిచ్చి, తా  
నరుగఁ దలంచెమైత్రి “సిరియా” ప్రభువొటకు నిశ్చయించుచున్. 59

సి॥ మైత్రిచిహ్నముగాఁగ మారుద్యఁ డేనూరునే  
న్తులనిచ్చి యాతనిఁ గూర్చిననిపె,  
నంతసెల్యూకసుఁ డాత్మనుప్పొంగుచు  
ఘనురాయబారి మగాస్తనీసు,  
బాటలీపురమున వసియింపనియమించ  
నతఁడుసీతిపరుండు ధృతిధరుండు  
నారాజచంద్రుల యతులమైత్రీలత  
లాశావకాశంబు లల్లుకొనఁగఁ

గీ॥ బల్లవించుచుఁ బుష్పించి, పరిమళించు  
పగిదివర్తించె, వారును బాలునీరు  
పోల భేదంబు తెలియక పాలుచుచుండ  
లాస్యములుసల్పె మగధసామ్రాజ్యలక్ష్మి.

60

గీ॥ ఎన్నఁగను మూఁడువందల యిరువదొకటి  
వర్షమది క్రీస్తుపూర్వము; హర్ష మొదవఁ  
జంద్రగుప్పుని పట్టంపు సమయమగుచుఁ  
బాటలీపుత్ర పురమున నాటలాడె.

61

క॥ గంగాశోణా సంగమ  
రంగమునం బాటలీపురం బది పొగడన్  
రంగత్తరంగశీకర  
సంగతి శోణోత్తరమునఁ జల్లగవెలసెన్.

62

—॥ పాటలీపురవర్ణనము. ॥—

సీ॥ పదిమైళ్లపొడవును బరంగరెండువెడల్పు  
 గలిగిచుట్టును గందకంబుమెఱయ,  
 గందకంబువెడల్పు గట్టిగ నాటునూ  
 రడుగులుగలదాచు, నంతులేని  
 ముప్పదిమూరలనొప్పు లోతునుగల్గి  
 కోటగోడలచుట్టు కొమరుమిగుల  
 నేనూట డెబ్బది యెనలేనిసాంపులఁ  
 బరంగెడుకోటల బురుజులెసఁగ

గీ॥ అరువదియునాల్గు ద్వారంబులందగింప  
 నీటనించిన కందకా లోటచుట్టు  
 ప్రతిఫలించిన దేవేంద్రుపట్టణంబు  
 సాటిరానని వణకెడు సాకుఁదెలుప.

63

సీ॥ కమలాకరంబులౌ కందకంబులతీరు  
 కమలాకరవిభూతి గరిమఁదెలుపఁ,  
 గొమరొప్పు వైకొప్పు కోటలనెఱియొప్పు  
 కోటికిఁబడగెత్తు సాటిదెలుప,  
 ప్రాప్తసర్వం సహావ్యాప్త వైశాల్యంబు  
 దేశమెల్లడ్రాఁచు దిటవుదెలుపఁ  
 చంద్రగుప్తమహీశ సారథుజాస్కంధ  
 సరసతముఖ వికాసములుదెలుప,

గీ॥ నిఖిలకళలును సంపదలైఱుప, మూఁడు  
 పూల నార్కాయలైయొప్పి, పొంగిపొరలి  
 సర్వధర్మాలవాలమై స్తుత్యమగుచుఁ  
 బాటలీపుత్రనగర వైభవముమించె.

64

ఉ॥ క్షాంతకోటలు బహుముఖంబులమేడలు దారుకుడ్య సం  
ఘట్టిత శిల్పనైపుణ వికాసమునీనుచు నింపునింపుచుం  
బట్టణభాగ్యరేఖ కనుపండువు సేయఁగ, దిబ్బుఖంబులం  
దట్టెవైలుంగుచుండె, నరయం బురరాజముసౌరుమీఁఁగఁ. 65

—♦ మ గ ధ రా జ్య వ ర్ణ న. ♦—

చ॥ ప్రజలు స్వతంత్రవృత్తులు, శుభావహాచిత్తులు, చిత్తజాకృతుల్  
తలఁపఁగ సత్యధర్మపరతంత్రులతంద్రులు సజ్జనాశ్రితుల్  
పిలిచిన దాస్యవృత్తికయి వేడుకఁజూపరు, చంద్రగుప్త భూ  
తలపతి యేలు నమ్మగధ ధారుణి; జీతటివెల్లుఁజేరునే? 66

ఉ॥ పాక్రృతభాషలందొకటి భవ్యముమాగధి రాజభాషయై  
తాకికరాజకీయముల రాజులుచుండెను, పాళిబాద్ధులం,  
బ్రాకట సంస్కృతంబు బుధవర్మల నార్యులఁగొల్పుచుండ, స  
త్తైక పరాయణు ల్పజలకైక్యముచేతుటె మార్యపాలనఁ. 67

ఉ॥ బుద్ధమునీంద్రు సత్కరుణ మొల్చిన బౌద్ధమతంపువృక్షమం  
దిద్ధసుహాప సుస్థిరత నెల్లడఁగొమ్మలు తీగలాకులై  
వృద్ధిగఁబూలఁబిందెల ఫలింపఁగ మానవ మానసంబులఁ  
బుద్ధివికాససంపదలు పొంగె పమాహిత సత్యనీధులఁ. 68

చ॥ పొలుపుగ నద్ధరావదని భూమి ప్రజావ? నేడువర్గము  
ల్లలవని పల్కెనొక్కఁ డదిగాదని పల్కెఁజరిత్రకారుఁ డ,  
య్యలఁ గలవెల్ల వృత్తులని, యేయొకవృత్తికిఁ జోటువాసినం  
గలుగునె సౌఖ్యసంపదలు; కాలగతులైనకంటియద్దముల్. 69

ఉ॥ కొండలు భూములంగొలుచు కొల్వడుకాండ్రయి, పెద్దకాల్వలం  
దందునఁ జిన్నకాల్వలయి యచ్చుచ్చైరకు నీరుమోయఁగాఁ,  
గొండలు వేటకాండ్ర పయికొల్వడుకాండ్రయి యర్హ సత్క్రియల్  
క్రందుగఁ జూచుచుండు, తమకార్యవిధానము మెప్పులండఁగఁ. 70

ఉ॥ రాజకనుంగవనైలఁగి రాష్ట్రపువృత్తులవారినుండి యే  
యోజను పన్నులంగొనఁగ నొప్పునొ, యప్పునియోజ్యచేసి, నా  
మాజికమా తెలుగువఁ బ్రమాణవినిర్ణయ మాచరించి, య  
వ్యాజముగా వసూల్సొనుచు నందలిరాజ నియోగులొప్పుఁగఁ, 71

ఉ॥ దారులదూరముందెలుపు స్తంభములుంచఁగ రాచబాటల  
న్నేరుపుకాండ్రనేలు ధరణీశుఁడు నిచ్చలుచారచక్షునై  
కూరిమిఁగూర్చుఁగాఁ బ్రజలకుందగుసౌఖ్యము లొప్పుమీఱి, నే  
నేరములంకురింపవట, నేర్పును, దీర్పును, గూర్చువోయఁగఁ. 72

—♦ పంచాయతులు - వాని పనులు. ♦—

ఉ॥ ఐదుగురైద్దురొక్కొటి కాయతసంఘములాటుగూర్చి; నా  
పాదిత ధర్మబద్ధమయి పట్టణరక్షణసల్పుచుండె, సం  
పాదిత సర్వసౌఖ్యములఁ బొరులునిశ్చల వృత్తినుండ, నే  
కోదరులే మొయన్న భ్రమనొందుచు లోకము విస్మయంపడఁ. 73

చ॥ తరగతులుండెరెండు మగధావని మారున్యనిచాలనంబునం  
బురపరిరక్షణంబొకటి పూవియొనర్చుఁగ, వేటొకండు తీ  
ర్పరియయి నైన్యరక్షణము పాడిదొఱంగక సల్పుచుండ, భూ  
వరుని యశోలతల్లిశలఁ బ్రాకెను, వేలిడి చూపకుండఁగఁ. 74

మ॥ ఒకపంచాయతి శిల్పకారులను, వేటొక్కండు సుంకమ్ము లిం  
కొక పంచాయతి రాకవోకలను, నింకొక్కండుబేహార, మిం  
కొక పంచాయతి వస్తుమూల్యముల, నందొక్కండు పన్నుల్లగం  
బ్రకటప్రాప్తిగఁ జూచుకోదొడఁగి యప్పొట్నపురంబేలఁగఁ. 75

చ॥ కరిబల మశ్వీనైన్యమును, గాల్బలమ ట్లరదంపునైన్యముం,  
బరఁగను నావికాబలముఁ బాలనసేయఁగ నైదునాయతుల  
తిరముగఁ జోటుమార్పులకుఁ దేకువనొక్కటి పూనిసేయ న  
వ్వేరపునఁ జంద్రగుప్త పృథివీశునిరాజ్య మసాధ్యమైతఁగఁ. 76

చ॥ అతనికి, గాల్బలంబడరె నద్భుతపౌరుష మాఱులక్ష లా  
యతమయి, వేలుమపపది హాయంబులు, తొమ్మిదివేలయేనుఁగుల్,  
తతమయి వేలు నెన్నిది రథమ్ములునొప్పుగ, యుద్ధకౌశలం  
బతులముగాఁగఁదీర్ప, వినయంబు నయంబు, సమున్నతింగనక. 77

ఉ॥ అప్పటి సైనికాంగముల కాయుధముల్పొలుపొందె నీటెలు  
నైపున నొప్పుకత్తులు, తమిం దమయెత్తగువిండ్లు, బల్లెముల్,  
చొప్పడయ్యుద్ధరంగములు, జోదులు దిట్టలుగామెలంగ, నా  
చొప్పున రాజ్యమేలెను వసుంధర నింతటివాడులేడనక. 78

ఉ॥ పల్లెలు పట్టణంబులును బంటల, వృత్తులనోలలాడి, సం  
పల్లలితంబులైయెసఁగు భంగినిదిట్టములై తలిర్పఁగం  
గొల్లగఁదీర్పజేసి తనకుఁ సరిసాటియొకండులేడనం  
జల్లగరాజ్యమేలెను బసందు పసందని మెచ్చభూజనుల్. 79

చ॥ ఒకచిన తప్పుచేసినను నూపిరితీయుమనన్న శాసనం  
బు కడుఁబ్రజాశికిం దలఁతుఁబొందఁగఁదీర్చిన చండశాసనం  
డొకఁడుగలండె యుర్వినిఁ గడుంగడుఁ గ్రూరుఁడు చంద్రగుప్తుఁడక  
దికమకతప్ప, నాతనికి దీటుగలండె యొకండుపాలనక. 80

ఉ॥ చారులు సత్యసంధులు విచారవిచక్షణు లాత్మనిర్మలుల్  
శూరులు గూఢసత్యము నిరూఢినెఱింగెడి నేర్పుచూపఁగక  
భారములేని తీర్పరిగఁ బాలకవర్గము వాసిగాంచె, నా  
తీరుననేకదాప్రభుత దిట్టము, చట్టములున్న నేమగుక. 81

ఉ॥ రాజవినోదము ల్మృగధరాజులకయ్యె నజాలిపందెముల్,  
మోజగు కోడిపందెములు, రూఢిగ వేటయు నప్పుడప్పు డు  
త్రేజకమయ్యె, దానికొకతీరు వినిశ్చితమయ్యె, రాజశో  
భాజనకంబుగా యవనభామలు కొల్తురు రాజపార్శ్వముల్. 82

ఉ॥ ఏనుగు నెక్కి యేగుధరణీసుండు వేటకుఁ, దోవప్రక్కల  
నానక తాల్గు కట్టుమ రమాయిక నూజనమందుఁ జొచ్చినం  
గాని మరల్పరాని మరణంపువిధానమె శిక్ష, యిద్దయే  
గాని నిరంకుశప్రభుత, కాక మరెయ్యది నిశ్చయింపఁగన్. 83

సీ॥ సింధు, హిందూకుశాబంధ, మాఘ్నాస్థాన,  
మందంపుఁ గాశ్మీరమందికొలువ,  
నెంతయు నెసఁగు నవంతిసాంతముగెల్వఁ  
గోసలమును సేరి వాసిఁగాంచ,  
దిట్టతగంబులు మెట్టి గట్టిగ నేలు  
నుద్యోగిగణము సముద్యమింప,  
గంగశోణులు పొంగి పొంగార రంగారు  
బంగారుఁ బండింపఁ బంటవలతి

గీ॥ తక్షశిలయు, నళంద విద్యాలయములు  
జ్ఞానదీపంబులై పరిపంచానవెలుఁగ  
మగధ విస్తృతమైన సామ్రాజ్యమగుటఁ  
జంద్రగుప్తుఁడు తానయ్యెఁ జక్రవర్తి. 84

ఉ॥ ఉత్తరదక్షిణంబులనియుం బొగడొందెడు భారతోర్వీయుం  
దుత్తర హైందవావని సముజ్జ్వల తేజుడు చంద్రగుప్తుఁ డ  
తున్ద్రును పద్ధతులైఱిపి యొప్పుగ నేలుచు, దక్షిణంబునం  
దత్తతీనేలఁ గొంత తనయాజ్ఞకు లోఁబడియుండు భాగముల్. 85

గీ॥ వింధ్యదక్షిణభూమి యవంధ్యయగుచు  
వెలయు దక్షిణభారత పృథివియనఁగ  
నందుఁ గేరళ, చోళ, పాండ్యములు తప్ప,  
మహితకాళింగమునుగూడి మగధసీమ. 86

శా॥ నానాశాఖలఁ దీర్చివెన్ది పుడమిందర్పంబు నిండార, స  
 న్నానపాశ్శిమలుల్లసిల్లఁ స్కెల్లెఁ జాణకున్దం కల్పింప, ని  
 రాణపాశ్శివ నిర్మి మేష పరతల్ రాజ్యలగాఁ మాగధీ  
 పాశ్శేసుండయి చందగ్గుప్త ధరణీపాలుండు బల్ధీరుండై. 87

ఉ॥ ఎల్లలు పల్లటిల్లఁ దనయేల్బడి యంతట నానృపాలుఁడుం  
 జెల్లఁగఁ జండశాసనము, చీమచిటుక్కనకుండు నల్లుగా  
 నుల్లమెలర్పఁజారులకు నొప్పును మెప్పును, బొప్పడంగ, ని  
 ల్వెల్లనుగండ్లుగా మగధనేలెను నిర్వదియైదువర్షముల్. 88

సీ॥ చాణక్యకౌటిల్య శాస్త్రసంపాదిత  
 రాజ్యపాలనకలా ప్రౌఢదీక్ష,  
 న్యాయంబుఁబరికించి వ్యాజ్యేంబుఁదిలకించి  
 శిక్షలవిధియింపు సిరులసాంపు,  
 నిష్పక్షపాత నిర్మద్రవిచారణఁ  
 బేదలనరయుట పెంపుఁగనుట,  
 కార్యదీక్షారతి ధైర్యానుగతనీతి  
 పాలితాఖిలజాతి ఒహువిభూతి,

గీ॥ వెలయమాగధరాష్ట్రంబు విస్తరించి  
 తేటిచూడంగ లేనట్టి దిటవునెఱపి  
 చంద్రగుప్తుఁడు పాలించెఁ జతురుండగుచు  
 లేరుజగమునఁ దనుమించు ధీరులనఁగ. 89

ఉ॥ ధారుణినేలుకాలమున దక్షిణహైందవభూమిని న్నగ్రహీ  
 శూరపురంపురాష్ట్రమునుజొచ్చెఁ గళింగములోఁబడంగ, నా  
 శూరుఁడు చంద్రగుప్తుఁడనుచుండ్రు, చరిత్రముచాటునిక్కముం  
 గారణమాప్రదేశమునఁ గల్గుపురాతన శాసనంబులే. 90

ఉ॥ విందుము చంద్రగుప్త పృథివీంద్రుడు జైనమతప్రవిష్టుడై  
యెందఱు జైనభిక్షువుల కిష్టగురుండగు భద్రబాహుళ్యో  
నందువని చెభిక్షువయి యంత్యదశ న్నయిసూరుస్తాంతమం  
దందురు, శాసనంబులును నందుకు సాక్ష్యములిచ్చుచుండఁగఁ. 91

గీ॥ పరులుక నైత్తిక నకుండ భద్రపతిచి  
రాజ్యమునువీడి స్వర్లోక రాజ్యమేలు  
కోర్కి నేగెను దేవేంద్రగుండెలవియ  
సూరులకు నేల నేనేలసులువుగాదు. 92

సీ॥ గ్రీకు రాజన్యల మూఁకల నెదురించి  
గిరిగిరాలాడించు కీర్తి ఘనుడు,  
పంజాపుప్రజలకుఁ జారుషములువోసి  
పరపీడనములఁ బాపుదిట్ట,  
కన్నగానక తన్నుఁ గార్యవెట్టిన  
నందదుష్టాటవి నఱుకుమేటి,  
దారితప్పినఁ గూర్చదండనమ్మనముంచి  
జగమునేలిన చండశాసనుండు,

గీ॥ సేతుశీతనగావృత భూతలమును  
నొక్కగొడుగున నడిపిన మొక్కలీడు  
పూర్వకులముద్ధరించిన మంత్రవేత్త  
చంద్రగుప్తుడు, జగమున సముడుగలఁడే? 93

—♦ బిందుసారునిపాలనము. ♦—

చ॥ పదపడి చంద్రగుప్త నరపాలునిపుత్రిఁడు బిందుసారుడ  
య్యదనున నిసపత్నముగ నమ్మగధావనిఁ బట్టభద్రుడై  
కొదవలులేనిరాష్ట్రమునకుం బ్రభువౌటకుఁ జింతచీకులం  
బొదువక యేలఁడంద్రుడి పరువుం, బరువుం, గసనిశ్చలాత్ముడై. 94



చ॥ అతని కమిత్రఘాతీయను నాఖ్యమొకండదియుంటఁ జూడ నా  
తత భుజదద్దుండై యతఁడు దక్షిణ హైందవభూమిఁ గొంత ని  
శ్చితమతియై జయించెనని చెప్పుదురంతియ, గాని యెంతయు  
స్మృతిఁబరికింపఁ దోచ వసమానపరాక్రమ కార్యరంగముల్. 95

ఉ॥ ఎన్నఁగఁ జంద్రగుప్త ధరణీశుఁడు కట్టిన యుక్కుకోటలో  
నున్నత సాధరాజిపయి నొప్పునలంకరణంపు సొంపులఁ  
సన్నుతమైయెసంగు సరసంపురుచి ప్రికరంపుఁబింపుసి  
ద్ధాన్నము, చింతసేయఁగలదా యొక వాదపు హేతువయ్యెడఁ. 96

చ॥ ఇరువదియైదు వత్సరము లేలెను నాతఁడు తండ్రివోలె, భా  
సురసుకుమారసుందరి ముసుంగిడి యాడెడు ముగ్ధయట్లు, చూ  
పజులమనంబులందిగిచి పల్కులఁ దగ్గులఁ బారవశ్యముం  
దొరలఁగఁజేయ జిర్నగవుతోఁపఁగ రాజ్యరమావధూటి తాల్. 97

మ॥ సిరియాదేశము నేలువాడరుగఁగా నెల్యూకసుం, డా పురీ  
శ్వరుడై యాతని పుత్రుఁడంట్యాకసుఁడుం, బ్రాజ్ఞుండునై గుప్తుఁడు  
నవ్వలనైత్రిని, డీమెకాసుడపుడ ప్పాటాపురీవాసీయై  
పరఁగెందిట్టఁడు రాయబారియగుచుం బ్రజ్ఞావిశేషోన్నతిఁ. 98

—♦ అశోక చరిత్ర పారంభము. ♦—

సీ॥ బిందుసారనరేందు బిడ్డఁడై శూరుడై  
పృజ్ఞాధురీఃకుడై పరఁగె నెవఁడు,  
మగధసామ్రాజ్యసీమల నేలు దిట్టయై  
సత్యధర్మపౌఢిఁ జాటె నెవఁడు,  
జీవకారుణ్యమాజీవమయ్యెడునంచు  
దేశదేశమ్ములఁ దెలిపె నెవఁడు  
మనకథానాయకమణి లోకపూజ్యుండు  
సుశోకుఁ డావాఁ డ శోకుఁడతఁడె

గీ॥ తండ్రి యాజ్ఞానుకూలుడై ధర్మగతిని  
రాజుప్రతినిధిమకాచు సామ్రాజ్యమునకుఁ  
బరఁగ నుజ్జయిసే పురప్రభువుగాఁగఁ  
గడఁగుచుండెను నొడలెల్లఁ గన్నుగలిగి.

99

గీ॥ తండ్రి మరణంబునొందు తత్సమయమందు  
సరగఁజనుదెంచి తనపరువరసి చాటె  
రాజ్యమంతకు నేన సమాప్తుననుచుఁ  
గాని పట్టాభిషేకంబు మానినపడియె.

100

—♦ అశోకుని పట్టాభిషేక మాలస్యమగుటకుఁ గారణములు. ♦—

సీ॥ బిందుసారన రేందురైడెందమ్ము మెప్పించు  
పదునార్గురైన యప్పత్నులందుఁ  
గల్గు పుత్రిలయందుఁ గడపటికోటిలోఁ  
జేరునశోకుండు ధీరుడగుచుఁ  
దండికి మరణంబు తలకొనునమయంబు  
మననంబుసేసి, వెంబడినయుండి,  
రాజ్యంబునకును సమాప్తిగావలెనంచుఁ  
బలికిన యంతలోఁ బగలుపెరిగి

గీ॥ పలుతెఱంగులఁ దమలోన వగలుహెచ్చు,  
దెగడియందఱఁదెగటార్చి, తిస్సవిడిచి,  
గద్దెగైకొనెననియెడి సుద్దియొకటి  
కాలయాపన హేతువై క్రాలుచుండు

101

ఉ॥ పొందుగబిందుసారస్థపపుత్రిలు నూటయొకండుగాఁగ, నా  
యందఱలోనఁ బెద్దసుమనాఖ్యుడు, తిస్సఁడు చిన్నవాడుగా  
నిందఱలో నశోకునకు నెద్దియుపాయము గదైనెక్క, నా  
కగ్గిందనముల్లలంప, సమరంబులు కగ్గిందుకొనంగఁ జిత్రమే

102

ఉ॥ సం దడిచేసి యందటను జంపి యశోకుండు గద్దెనెక్కెనం  
చందురు క్కొంద; అప్పులుకులాగవు నిల్వంగనంచుఁ బల్కఁగా  
విందుము, “బిందుసారునకు విప్రుఁడొకఁడొక కూతునీయ, నా  
సుందరియందశోకుండు, విశోకుండు పుట్టిరటన్న పల్కులున్. 103

చ॥ తలచిరి విప్రుకూతుడొలుతం దనవత్తులు దాసిఁగాఁగ, న  
వ్వెలఁదియు సందుజూచి వృథావీశునిఁడెందము నందుకొంచు, నా  
విలమతిమాచు నిట్లనియె “విప్రుకులంబునఁ బుట్టుదాన, నా  
కులగతిఁగాంచి, యిం చుపనిఁగొంచు సమంచిత వృత్తినుంచవే” 104

చ॥ అనుటయుఁ జిత్తముం గరుగ, నత్యనురాగముపెర్గఁ, బల్కులా  
తని మతి నత్యుదారగుణ తత్పరమానటు పోత్తనిహింపఁగాఁ  
గనికరమంది సాంద్రగుణగణ్య నశోకుని విప్రనందనుం  
గని “యితఁడేలువాఁడు కడఁకం బృథివీతలమం”చు నెంచుచున్. 105

గీ॥ పిలిచి యువరాజ వట్టంబుబేర్కెఁ గట్టి  
యనిపెఁ దక్షశీలాపురంబునకు రాజ  
ప్రతినిధిత్వము తలమోపి పదిలమనుచుఁ,  
గాని నిక్కంపుఁ బ్రేమ భూజాని గనునె? 106

ఉ॥ చక్కఁగఁ గాలమప్పుగిదిఁ జాలఁగసాగఁగ నంత్యకాలమం  
దక్కపటాత్మఁడొ జనకుఁడాదరమేది, సపత్ని పుత్రులం  
దొక్కనిఁ బెద్దవానిఁ దనయుంగని మెప్పునుజూపెఁ, జిత్రీనూ  
నెక్కడివీమలీజగతి నెప్పటియక్కర లప్పుడేగదా. 107

ఉ॥ సారవిహీనుడొ నతఁడు చయ్యనఁబట్టముఁ గట్టుచున్న, నా  
బూరుగు నెట్టులో సచివ పుంగవులుం గడతేర్చి, పేర్చి, బల్  
ధీరుఁబరాకమోజ్జ్వలిత తేజు నశోకు గభీరభావు నిం  
గూరిమిచిల్క రాష్ట్రమునకుం బతింగమ్మని కోరి రందఱున్. 108

చ॥ ఎఱుంగఁగనొనె యిజ్జగతి నెవ్వనికెవ్విధి వాసియుండునో  
తఱుంగని పక్షపాతముల తత్పరతం దలఁదన్ని మిన్నగ  
న్వరలు నదృష్టరేఖ తలఁచ న్విధిచోదకమాచుఁ గావఁగం  
జరిపిన పక్షపాతమది చాలెనె వీడ నశోకు భాగ్యమున్ ' 109

గీ॥ ధూర్జుఁడై సోదరులఁజంపు దుష్టుఁడన్న  
వారయొక్కటి యెడనెడవాడుకొనఁగఁ  
బరఁగె మూడేండ్లవ్యవధి తత్పట్టమునకుఁ  
గలహ మూలంబు సామాజ్యకాంక్షపుడమి 110

గీ॥ తొడరి యిన్నూటయరుపది తొమ్మిదేండ్ల .  
కాలమయ్యది కీర్తిస్తుముక, ఘనునశోకుఁ  
జేర్చెనెయ్యది పట్టాభిషిక్తు మగధ  
రాజ్యలక్ష్మి సమాగమ పాభవంబు 111

ఉ॥ సోదరసోదరీగణ మశోకుని పాలన మధ్యకాలమం  
దాదరపూజ్యమై పరఁగెనంచు సమంచితమైన పల్కు, ని  
ర్వాధముగా నతండు తనరాజ్యముఁ గైకొనెఁ దండ్రిపోలె, నే  
భేదములుకప్పితిల్లవని, పేర్కొనుచుండఁ గనమ్మకుండుటే. 112

ఉ॥ శాసనబద్ధమిప్పులు కచంచలమై కనుముందు నిల్వ, దు  
ర్వాసనతల్పెలో పెరిగె భాస్వదశోక చరిత్రయందు, స  
న్యాసులబౌద్ధ వాఙ్మయమునాఁటి పురాణకుకల్పనంబులౌ  
దోసముకానరా దతఁడు దుష్టుఁడనంగ నిమిత్త మేమిటో 113

—♦ అశోకుని పట్టాభిషేకము. ♦—

సీ॥ సౌధాగ్రిములనిండు సౌరుల మెరియుచు  
ధ్వజపతాకలు దేవతతినిఁ బిలువ,  
రమ్మరమ్మని స్వాగతమ్మలఁ బమ్మచు  
శృంగారతోరణాల్ రంగులీన;

దోరణరాజుపై దొంతరలై కాళిలు  
 కుసుమవాసనలు ఘుంఘుమలఁడేలఁ,  
 బన్నీటి చల్లకాల్కున్నాడి పథికాంత  
 రంగాళిఁ బొంగించి చెంగలింప

గీ॥ చంద్రశాలా విశాలంపు సౌధపంక్తి  
 రంగవల్లీతరంగాళిఁ బ్రతిఫలించు  
 పగిది నొప్పుగ సామ్రాజ్య పట్టమునకు  
 సాగసులనుదీర్చె బాటలీసుదతి యపుడు.

114

సీ॥ నానామణిపోత శోణాతటోద్భూత  
 రంభాతరువ్రాత రంజనముల,  
 అంతరాంతర దీప్తికాంత దీపపుఁగాంతి  
 చందికాధవళాప్తి సాంద్రుచులఁ  
 ఘనసారచందనాగరుగంధ సంబంధ  
 వాసితోన్నద్ర నివాసతతుల,  
 సంగీతసాహిత్య సరసాభినయనృత్య  
 శృంగారితోత్సంగ రంగరుచుల,

గీ॥ సౌధములతీరు స్వర్గంపు సౌరుఁగేరు  
 ముగ్ధకాముక యువకుల ముద్దుఁగోరుఁ,  
 జొచ్చికను గొన్నబాటలి సొబగువేటు  
 సందడింపంగఁ బట్టంపు సంబరములు.

115

చ॥ అతులప్రతాపమూర్తి యనఘాత్మఁడశోకుఁడు ధీరుఁడుర్వికిం  
 బలియగునంచు వేడుకలు పర్వఁగ, నుర్వియుఁబొంగె నోయనన్  
 సతతము వాద్యఘోషములెసంగ నభస్తలమెక్కి మ్రోగఁగాఁ,  
 గుతుకమెసంగుఁగాదె తనకుంబలి యట్టిఁడు దిట్టఁడొనెడన్.

116

- ఉ॥ చేరెను బంధువర్గములు, చేరిరమాత్మలు, మిత్రకోటియుడె  
జేరెను, రాయబారులును జేరిరి, పారులు పండితోత్తముల్  
చేరిరి, రాజకీయులును జేరిరి, సర్వము నాయితంబుగాఁ  
శూరుఁడు పట్టభద్రుఁడగుచుండ నశోకుఁడు మించువేఁపకన్. 117
- ఉ॥ పట్టపుటే స్తభంగుర శుభంకరభంగి నలంకృతంబుగా  
నట్టెశుభోదయ ప్రభల నందముచింద నశోకుఁడెక్కి చూ  
పట్టె దిగంతరాళముల వ్యాప్తికి బొంగెడు భాస్కరుండొనా,  
నుట్టిపడంగఁ బట్టపు సముజ్జ్వలితోత్సవ కౌతుకంబులున్. 118
- ఉ॥ బాగులుతీర్చి బెత్తములవారు బరాబరిసేయుచుండ, దై  
వాఁలగ వాద్యఘోషములు ప్రాకిడివంబును బోరుకొల్పి, శృం  
గారిత చత్వరంబుల నఖండములై జయఘోషలొప్ప, నా  
భూరిపరాక్రముండు గుణపూజ్యఁ డశోకుఁడు నాల్గువీధులన్ 119
- చ॥ మెఱవణినేగుదెంచి తమిమించఁగ దావరమునందుడ్గి, చా  
మరములమధ్య నిర్ఘ్నరసమాహితరేఖలు రెండు ప్రక్కలం  
బరఁగఁగ సొంపునింపుఁ గొలుప న్నడయాడెడు కొండపోలె, భూ  
భరణము దుర్వహంబనెడుభావము తోఁపఁగ గొల్పుచేరినన్ 120
- ఉ॥ సొంపుగసింహపీఠిక నశోకునిఁజేర్చి పురోహితుండు, భా  
సింపఁగ మంత్రపూత మభిషేకమొనర్చి, షవిత్రిశీర్షమం  
దింపులు గుల్కుచున్ రహివహించు కిరీటముఁబెట్టఁ బండితుల్  
పొంపిరి సర్వసౌఖ్యములు పొందఁగ దీవనలిచ్చి రెంతయున్. 121
- ఉ॥ అంతట రాయబారులును, నాపయి మంత్రులు, వాహినీపతుల్  
ప్రాంతములందునిల్చి బహుభంగుల దీవనలిచ్చుచుండ, సా  
మంతులు పాదపీఠిగుసుమాంజలి యప్పనసేసి మొక్క, న  
తన్విత మశోకభూవరుఁడు హర్షము చాటెను పట్టభద్రుఁడై. 122

ఉ॥ దానముచేతఁ బేదలు, సుధామధురోక్తుల మిత్రీకోటి, స  
మ్మానముచేత మంతు) లసమానసపర్యలబంధువు, లగ్నేహీ  
దానముచేత విపు)లును, ధర్మపుంజితను సాధువు, లసమా  
ధానముచేతఁ జారులు నితాంతము హర్షములంది కొల్వఁగఁ. 123

ఉ॥ లేచి సభాసమల్వినఁగఁ బ్రేమతలిర్పఁగఁ బల్కెనిట్లు, “నా  
యశాచితినెంచి, హర్షసముదంచిత చిత్తుల మిమ్ముఁగాంచి, యీ  
యేచినభక్తి తత్పరత కేను గృతజ్ఞుడనంచు నెంచుడి  
మీచన పూతగాఁ బుడమి మెచ్చఁగ నేలెడఁ దాతయట్టులఁ. 124

ఆ॥ అనుచుఁ బ్రతిన సలుపు నయ్యశోకనరేంద్రుఁ  
డనుప, వీడుకొనుచుఁ జనఁగనెంచి  
విందులారగించి వేడ్కల హర్షించి  
యగిగిరెల్లవార లనువు కొలది.

125

—♦ అశోకుని రాజ్యపరిపాలనా పా)రంభము. ♦—

చ॥ ఇరువదిరెండువర్షముల యీడునఁ బట్టముఁ గట్టుకొన్న యీ  
నరపతి యెన్నిదేండ్లు టులనంతవిలాసవినోదియూచు, నే  
గురుతరభారముంగనక, కుందక, కందక, బొందుపోక, స  
త్పురుషుఁడు చంద్రగుప్త సృపపుంగవుఁ డట్టుల రాజ్యమేలుచుఁ.

ఉ॥ ఊనివసించు కాలమున నుజ్జయినీపురి, వైశ్యకూతు నిం  
పూనఁగఁ బెండ్లియాడెననియుం దనపాటలి పైనమపు డా  
దీనమహేంద్రుఁబుత్తుఁ, బ్రాణుతింగను పుత్రిక సంగమిత్ర), నం  
దే నిలు వంగఁజేసెనని తెల్పుఁ జరిత్ర), యదెంత నిక్కమో. 127

చ॥ తొలుతటి యెన్నిదేండ్లు తన తోచినయట్లు వినోదలోలుఁడై  
మెలఁగు నశోక భూవరుఁడు మేదిని సర్వసమృద్ధయై తగం,  
దలఁచెను దక్షిణాపథముఁ దప్పక కైకొనువాడనంచు, నెం  
దులఁగల రిచ్చలేని సృపతుల్తమ రాజ్యము విస్తరింపఁగఁ. 128

—♦ వసంతర్తు వర్ణనము. ♦—

ఉ॥ పంతముఁబట్టి గట్టిబలవంతము లెంతయు లెక్కసేయకే  
కాంతమునందుఁ జింతిలుచుఁ గాంతులఁ జెంతలఁ జేరనీక య  
త్యంతము కోపఘూర్ణిత ముఖాంబుజ ముల్కుకుళింపఁజేయు న  
క్కాంతల కొఁగిలింత లెసఁగంగ వసంతుడు రాయబారియై. 129

ఉ॥ వచ్చె, గుహూకుహూయనురవమ్మల కోయిల స్వాగతమ్మల  
న్నెచ్చ శుభోదయమ్మనుచు నెమ్మది మోదుగురాగ పూర్ణమై  
హెచ్చువిలాసములైతిప, నెల్లెడఁ జిల్కలు కల్కిపల్కుల  
న్నెచ్చటఁగూర్చి, సంతసిలుమోము కడుంగడు వెల్లు లీనఁగఁ. 130

చ॥ లలితవసంతరాగ సమరాంగణభూమిని ముగ్ధకామకుల్  
కలితమనోభవాంగిక విలాసపుబల్కుల పూలముల్కులం  
గలకల మొప్పుబోరిరి ముఖముఖ యొండొరు క్కిందుమీఁదులై  
మలయజనాయుపోతములు మాటికిఁజక్కిలిగింత పెట్టఁగఁ. 131

ఉ॥ చుక్కలఱేడు తేలమదిఁజొక్కుచు, నిక్కుచు, వెక్కిరించుచుం  
బొక్కువియోగితాప భరముంగొని నల్లడఁజిమ్మె, గ్రమ్మె, దా  
నెక్కివియత్తలం బపహసించెడు పోల్కిని వెల్లుచుండె, నిం  
దొక్కరి వెక్కిరింపులకు నొక్కరి స్రుక్కులు తావలంబహూ. 132

సీ॥ పాదేశములఁగూడి పంతాలు విడనాడి

సంతాపములవీడి జంటలొప్పు

వియ్యాలలోఁడాగి యుయ్యాలలోనూగి

సయ్యటలోదోగి నెయ్యమడర,

కాంతారములఁదీసి సంతానములభావి

యెంతేని మదితావి సంతరింప,

యాగాలు, త్యాగాలు, భోగాలు మితిమీటి

రాగాలవాలమై రహివహింప,



- గీ॥ అంతకంతకు వితస్య మత్యంతమడరి  
పూలవనములఁ బొదరిండ్లఁ బువ్వుఁబోండ్లఁ  
జెంతలనుజేరి కంతునెచ్చెలి యనంత  
సంతసముఁగూర్చె నిండు వసంతుఁడపుడు. 133
- గీ॥ భావములపంట, యువకుల వలపుజంట  
అంగజవీలాస వికసనాభ్యాసగురువు  
నింటనింటను గలుముల నంటునంటు  
కన వసంతుఁడె నిండు జవ్వనపు బంటు. 134
- క॥ గుసగుసలాడ వసంతుఁడు  
బిసరుహ పత్రేక్షణాళి బింకము తొలఁగఁ  
పొసఁగెను మన్మథ రాజ్యము  
కసి తొలఁగు పృజాపృభుత్వ గరిమకునెనయై 135
- చ॥ లలితరసాలపల్లవములక మృదుకంతము చక్కఁజేసి, ని  
ర్మల శుభవృత్తముం దెలుపు మంగళగీతిక పాడుచుండెఁగో  
కిలము, వసంతశోభ గిలిగింతలుపెట్టి వనాంగణమ్మలం  
గలికితనంపుఁ బెండ్లికొడుకైన మనోభవు నీవి చాటుచుకొ. 136
- ఉ॥ ఆకులు రాల్చి కొత్త చిగురాకులు పూవులలంకరించి, బి  
బ్బకము చొప్పడం బ్రకృతిముద్దియ వెల్లె వసంతలక్ష్మి “నా  
పోకడ, నావీలాసములు, పొందిక నందునె యెందునేని” అం  
జోకను, ముగ్ధమైజగము సుందరరూపముఁజూచి చొక్కఁగకొ. 137
- ఉ॥ కొత్తఁదనంబు తావసుధకుం గలిగించి వసంతలక్ష్మి, ని  
ర్వృత్తిమనంబులం దొలకరించఁగ నూత్నవీలాసవీచిక  
లొత్తముతాచుఁ గ్రమ్ముకొన, మున్ది ముదంబుధిఁ దేలియాడుచుం  
డ తరమేది సౌఖ్యపరతంత్రవెల్లె శుభోదయమ్మలకొ. 138

—♦ అశోకుడు వేటకరుగుట. ♦—

ఉ॥ తాతయుఁ దండ్రిపోలె సరదారుఁ డశోకుఁడు వేటలాడఁ బ్ర  
భ్రాతీవహించి యప్పుడపు డమ్మైగయార్థ మరణ్యమేగువాఁ  
డతఁడొకప్పుడిచ్చమెయి నంతిక కాననమేఁగె వేటకై  
ఘాతుకవన్యసత్త్వ పరికల్పితబాధలు తోచకుండఁగన్. 139

ఉ॥ వేటయనంగ నెంత్రు పృథివీస్థలి దుర్వ్యసనంబటంచు, దు  
ర్గాటవిఘాతుకోద్ధత మృగంబులఁ జేల్పఁగవచ్చు లక్ష్యమున్  
సూటిగఁగొట్టు నేర్పుమదిఁ జొప్పుడు, దేహముకార్యమందుటం  
దీటుగఁజల్కనై పరుగుదీయఁగవచ్చు, నిషిద్ధమెందుకో. 140

సీ॥ పరుగువాతెడు మృగప్రకృతినిఁ గానించి  
పిఱికిపందల తీరులెఱుకపఱుచు,  
గాండ్రించుమెకపు మగంటిమిఁ జూపించి  
పారుషబీజంబుఁ బదిలపఱుచుఁ  
గ్రేట్లువాతెడు వాని రీతులు మెప్పించి  
లాఘవ చతురతల్లక్ష్యపఱుచు,  
వివిధమృగంబుల వెన్నాడి తఱిమించి  
కార్యదీక్షారతి గట్టిపఱుచు,

గీ॥ బీతుఁడొలఁగించుఁ బరుగిడురీతిఁ గఱపు  
నెగుడుదిగుడులఁ బోకార్చి బిగువుఁగూర్పుఁ  
జూడ మృగముల స్వచ్ఛంద సుఖముఁదెలుపు  
వేటమించు వినోదమేనాటఁ గలదు. 141

ఉ॥ కట్టిరి ప్రకృతాగ్రేష్ఠ వడిగం జనుదారినిఁ, గంపముండ్లు వే  
నెట్టి రశోకభూవరుఁడు నిశ్చితప్రాంతముఁజేరుదాఁక, బల్  
దిట్టలు వేటకాండు, పరతెంచిరి ముందట గోలపెట్టుచున్  
నట్టడవిన్వడి న్నైగగణంబులు బెగ్గిలిలేచి పాఱఁగన్. 142

ఉ॥ ఏఁగి యరణ్యప్రాంతమున కేనుఁగునెక్కి నరేందుఁ డొక్కచో  
నాఁగఁగ, భృత్యకోటి మృగయా పరతంత్ర మనస్క-మాటచే  
సాగె మృగవ్యమత్యధిక సంభ్రమ సంభ్రుతమాచు, నిచ్చన  
యోగిజను ల్లలంకు గొని యుద్ధతియేమని నివ్వెఱంపడక. 143

సీ॥ గవులలోపలనుండి గాండించు సింగముల్  
చెంగుచెంగను దాట్లనంగలింప,  
సొదలలోపలి పెద్దపులుల మొత్తమ్ములు  
తత్తరమ్మునలేచి దొడుదీయఁ,  
గొండవాగుల దిర్ఘదండి యేనికదండు  
చండతరార్భటి మండిపఱవ,  
నిక్కించిమోముల, రిక్కించి కొమ్ములఁ  
గుమ్ముకారెనుములు చిమ్మిపాఱ,

గీ॥ గోలచెలరేఁగి యడవి గగ్గోలుపఱువ  
నెక్కడెక్కడి మెకములు నిక్కిచూచి  
దిక్కుతెలియక బెదరుల సుక్కిపాఱ  
విప్లవంబులు చెలరేగు వితముదోఁచె. 144

ఉ॥ దుప్పులుకుప్పలై పడఁగ, దొంకల సూకరపంక్తిరాలగం,  
జప్పున శేట్లకూలఁగ, వనంబున పంతట వేటకాండు) తెం  
పొప్పఁగఁ జోపిచోపి కడునుద్ధత ఘాతుక సత్వసంతతిం  
జొప్పడఁ బొరువంబు గడుసుం దన మూడి వధించుచుండఁగ. 145

చ॥ గుటిగొని మంచెమోదఁ దనకుంగుటిపడ్డ మృగంబులేయుచుం,  
దఱుముచు నొక్కవేళ వడిఁ దానును, నెమ్మదిమంచె నుండుచుం  
బరిగొని యంప కోలలఱుమ౯ మృగసంతతిఁ గూల్చుచుండె న  
య్యటిముటి పాటులేని నృపుడమ్మృగయా పరిణాధ చిత్తుడై. 146

ఉ॥ మూడుదినుంబులిప్పుగిది ముచ్చటదీఅంగ వేటలాడి, మ  
రాక్షాశకొంతసేద యమరం దనవారల హెచ్చరించి, యా  
నాడు మృగవ్యమాపి, విపినంబున నొక్కట విశ్రమించె, నే  
నాడునులేని సంతసమనంతము గూర్చుంగఁ బక్షిరావముల్. 147

ఉ॥ శోణదంబు మందగితిసాంపె సలారెడు నిస్సవినంబునం  
గానముసేయుచుండ, గహనాంతరచారి వసంతవాతముల్  
సూన సువాసితంబులయి శోభనరాగము దీటుకొల్పి, న  
క్యానన మంతటంబలుకఁ గాంత శకుంతపు సుస్వరంబులుక. 148

ఉ॥ హాయిపొనర్ప భూవరుఁ డహయని తొమ్మనఁజేయివైచి, యా  
ప్రాయితమూర్తియై నిదురబట్టి కడుంగడు సేదదేతె, దు  
ర్గాయలు వాయుయోగిగతి మాయఁగఁజింతలు నిశ్చలాత్ముడై  
యేయెడనున్న నేమి యలరించు నదృష్టము కూడనుండఁగ. 149

చ॥ కలఁతలులేని రాష్ట్రములు, కాంక్షలఁదేలని ప్రాధికాముకుల్  
ఫలములమాని ధర్మములు, భాగ్యముఁ గోరని మానవు ల్ధరా  
తలముననుందురే, యరిది, ధార్మికరాజ్యము, నిచ్చలుం బ్రజా  
సులభుడు. చింతచీకుల నశోకుఁడెఱుంగఁడు, పున్నెమెట్టివో. 150

—♦ సూర్యోదయ వర్ణనము. ♦—

ఉ॥ చల్లని తెమ్మరల్పదికి సంతసముం బొనరించుచుండ, సం  
ధిల్లఁగవేట వేడ్కలు, మదిందలపోయఁగఁ గార్యఫక్తి, వె  
ల్వెల్లను దూర్పురేకలటవీ స్థలిఁబర్వఁగఁ, జుక్కవొడ్వఁగం,  
బల్లునఁదెల్లవాతె వడిభాస్కరుఁడెక్కఁగఁ దూర్పుకొండపై. 151

సీ॥ శ్రీహరి తనయింటి శిఖరంబుపైనిల్చి

దేశాల వెలిగించు దీపమనఁగ,

భారతజాతీయ భావపూరితకర్మ

చోదకమగు పెద్దజ్యోతియనఁగ,

ఆశావధూటి నిత్యానంద సౌభాగ్య  
 తీర్పు కుంకుమబొట్టు తీరనంగ  
 స్రస్వజగద్ద్రష్ట తుష్టఁడై యాడించు  
 బంగారురంగుల బంతియనంగ,

గీ॥ భాస్కరుండౌచుఁ బ్రభవించి పరిభవించి  
 యించుకించుక యుదయగిరింద్ర శృంగ  
 తటినిఁ బొంగుచుఁ గర్మతత్పరతఁ గఱపు  
 కరణి నుదయించె విశ్వంపుఁ గర్మసాక్షి. 152

గీ॥ తీర్చుకొని నిత్యకర్మంపు దీక్షలెల్లఁ  
 బేర్చి వేట కశోకుండు వేడ్క-పడఁగఁ  
 బరిజనంబులు బంటులు 'భాగ్యమ'నుచు  
 నలుగు తలుగులతోడ నాయత్తులయిరి. 153

క॥ కూడిరిగుంపుగ నొక్కట  
 నాడిరి కౌతుక మెసంగ నడవించలింపక  
 బాడిరి పౌరుషమడరంగ  
 వీడిరి తెగతెగలుగాఁగ వేటాడుటకున్. 154

శా॥ ఆనాఁడతఁడశోక భూపతి సమగ్రాటోపదీప్తాత్ముఁడై  
 శాన్వనంబులైన వెంబడిం బరవ నశాన్వరూఢుఁడై పిక్కులా  
 బాణంబుల్గొని విల్లుబట్టి యతుల పృజ్ఞావిశేషోద్ధతి  
 దానొక్కంటను వేటలాడ నరిగెం భావి పృభావంబునన్. 155

మ॥ తిరిగెంగానన మెల్లచోటు లరసెం దేదీప్యమానుండు, భా  
 స్కరుండత్యంతము తీవ్రతాపకరుఁడై గాసించునందాఁక, నె  
 తైరువుంజొచ్చిన నొక్కసత్త్వమయినం దృగ్గోచరంబయ్యెనే?  
 పరుగుల్వాటి నయంతమాత్రమున సంభాషింబులే భాగ్యముల్. 156

ఉ॥ ఒక్కటఁ బోతరించు మృగ మొక్కటిమేయుచునుటఁగాంచి, యా  
చక్కకి గుట్టముం దఱుమఁ జప్పుడు సోఁకఁగ నిక్కిఁఘాచి యా  
ముక్కిడిలేడి పర్విడఁగఁబూనెను వెన్నకుఁ దిగ్గి చూచుచుం  
జిక్కక నాల్గుకాళ్లు ధరణీస్థలి మోపియు మోపకుండఁగఁ. 157

ఉ॥ భూపతి యెక్కుడించి శరము న్వడి దానిని వెంబడించె ము  
క్కోపము మోముపైఁగదుర, గుట్టపువేగము పెచ్చరించుచుం,  
బాపమొ పుణ్యమో! యొకఁడు పట్టినపట్టునె తీర్పుజూచుఁ గా  
నీ, పని పన్నిరాదని యనింద్యపుబద్ధతి యోజసేయునే? 158

ఉ॥ దూరము లాగికొంచు వడివొంకలువాఁగులు కేఁగివ్రాటుచుం  
గారడవి న్నెహారయముఁ గైకొని చిక్కక నిక్కిఁఘాచుచుం,  
దూరుచుఁ జెట్లసంమలను దోఁచక కంటికి మాయదారియా  
గారడిపోలఁ గన్నులకు గంతలుకట్టుచు బాటుచుండఁగఁ. 159

చ॥ ఇది పనిగాదటంచు మది నెంచి శరంబునులాగివీడ, న  
యద్దివడిమేన దూరిచన, నంతటనెత్తురు కాల్యగట్టఁగం  
జదికిల భూమిపైఁబడుచుఁ, జావక ముంచుకుసాగి యాశ్రమం  
బది తన కాశ్రమంబగుట, నచ్చటఁజొచ్చి వగర్చుచుండఁగఁ. 160

—♦ అశోకుఁడు బౌద్ధాశ్రమమును బ్రవేశించుట. ♦—

చ॥ కని మునిబాలకు ల్తమ మృగంబటులొటకు హేతువేమియం  
చనుకొను నంతలోన నొకఁడాశ్వికుఁ డాతని ముందు కొండఱు  
న్వనమున నేదియో వెదకువారయి వచ్చుటఁగాంచి, యేమియే  
మని యెగఁజూచుచుండఁగ భయంకరకింకరు లొక్కరిద్దఱుఁ. 161

చ॥ బిరబిర నేఁగుదెంచి తమబింకముఁ జూపుచు, “మా యశోక భూ  
వరుని శరంబు వేఱుదిని వచ్చినలేడినిఁ దెచ్చియిండు, మీ  
రరయుదురే మహీపతి యహంకృతిమీఱఁగ నందునిల్చునం”  
చుఱుముచుఁబల్క, శాంతినిలయుల్కుని బాలకు లబ్బరంబునఁ. 162

- చ॥ “నరపతి యేగ్గుదెంచెనె, వనంబిది యెంతటి పుణ్యభాజనం!  
బరుగుడు, తోడితెం”డన, రయంబునఁ గొందఱు వేగనేగి “భూ  
వరులకు స్వాగతం”బనుచుఁ బల్కులఁ జేష్టలఁగల్గఁదీర్చ, న  
న్నరపతి సంతసించుచు, వనంబున వారల వెంబడించినఁ. 163
- ఉ॥ కొందఱు పల్కరింప, మఱికొంద టిదే సుఖమాస నంబనం  
గొందఱు సేదఁదీర్చుకొనఁ గొమ్ము జలమ్ము పవిత్రమంచనం  
గొందఱు “మాయతీందు” లిటకుం దమరాకకు సంతసించురం”  
చందఱుమూఁగ నాతఁడరుదండి వినీతప్రశాంతచిత్తుడై. 164
- ఉ॥ అందలి చిత్తవృత్తులును, నందలి సత్త్వశరణ్య మైత్రీయున్  
అందలి సుప్రసన్నతయు, నందలి నిర్విషయాను రాగముల్  
కల్గిండుకొనంగ డెందమునఁగాంచి యరణ్యపుటాశ్రమంబు, నా  
నందము సందడింపఁ, దగునా! పురవాసమటంచు నెంచుచున్. 165
- ఉ॥ హీనవిచారుడై వటమహీరుహ మూలపు వేదికాస్థలిం  
ధాని సమాధినిష్ఠఁ, బరతంత్రిత జ్ఞాధమునీందుఁ డొప్ప, న  
హ్మానివిశుద్ధ తేజ మసమాన ప్రశాంతత దేజరిల్ల, నా  
జ్ఞానిముఖాంబుజంబె మననం బొనరించుచుఁ జూచుచుండఁగన్. 166
- చ॥ శ్రీమణకమాని కందెఱచి సంగతిఁ గన్గొని చింతసేసి, “యీ  
కృమము పరంపరాగతము, రాజులు భోగపరాయణుల్లా,  
విమతములయ్యె నిత్యమటవీస్థలిఁ బెద్ద మృగప్రజంబు లీ  
మమతలు మాయు నెట్లు? తరమా! విధిదాటుకొనంగ నేరికిన్.” 167
- మ॥ అని చింతించుచు శాక్యసింహుని వచో వ్యాపారభౌరేయ స  
జ్జనతాసాంద్రీమృదు ప్రబోధముల భూజానిం బ్రబోధించి, స  
త్య నయశ్రీలకుఁ దావలంబగు నితాంతజ్ఞాన దీప ప్రకా  
శనముంగల్గఁగఁ జేయువాడగుచు నిశ్శాస్వసించి తానిట్లనెన్. 168

ఉ॥ “గీర్తులఁ బాటఁదోలి పరికిర్తిత భారతజాతి పౌరుషం  
బేకముసేసి, యేలి ధరణీసులు మెచ్చుంగఁ, జంద్రగుప్తుఁ డ  
త్తాఁకలుతీర్పుఁ, జింత లరయంగను శూన్యముగా, మహీస్థలిఁ  
సాకెడు సార్వభౌములకు సంతత సౌఖ్యమె, సేమమేయిలక? 169

ఉ॥ సాధులవేటలాడు సరసాత్ములు రాజులు, చింతదీతె, ని  
ర్బాధముగా నరణ్యములఁ బచ్చికమేయు మృగంబులే యిటుల్  
బాధల పాలుగాఁ, బ్రజకుబంధువులై తమ జ్ఞానదీపముం  
బోధలఁజూపు సాధులకుఁ బుట్టగతు ల్బువినుండునే యింక? 170

ఉ॥ తిట్టెనె నిన్ను, నెప్పగిది దెప్పుంగఁ జూచెనె, నిన్నెదిరెన్నే,  
కట్టిఁడి కార్యములైఱపఁ నైకొని శత్రుపథంబుఁ ద్రొక్కెనే,  
పట్టి ప్రజాప్రభుత్వ విభవంబునకై ప్రజరెచ్చుగొట్టెనే,  
యిట్టి విశుద్ధసాధు మృగ మేగతి నీకు విరోధియయ్యెనో? 171

చ॥ తలచెనె హింసనేరికి, నెదం దలపోసెనె కార్యఘాతముం,  
దలకొనెనే దురాశలు, మనంబునఁగోరెనె యన్యవిత్తముల్,  
పలువతనంబునం బ్రజకు వంచనఁగోరెనె, యేమిసేసె నీ  
విలఁబడనేయ? సాధు విదియేగతినుండెనో చూడు పార్థివా! 172

ఉ॥ పెద్దలయందు గౌరవము, పేదలయందు దయారసంబు, దు  
ర్బుద్ధులయం దుపేక్ష, సమబుద్ధిఁ బ్రజావళిఁ గల్గువాఁడునై  
యుద్ధరభారముల్తొఱగి, యుర్విని సజ్జన దుర్జనావళిం  
బుద్ధి నెఱుంగువాఁడె గద! పూజ్యత్రముండగు రాజెఱుంగవే? 173

ఉ॥ మోదముఁగూల్చి రోగగణముల్వడిఁ బీలిచిపిప్పిసేయ, దు  
ర్వాదములుపుతిల్లి తమ వారల నిచ్చలు కీడుచెంద, స  
త్యాదర హింసలై ప్రజలు హాయిగనం దెరువేది యుండఁగా  
సాదుమెకంపువేట సరసంపువినోదమె పుట్టి తేనికె. 174



సీ॥ అష్టాంగముల మార్గమరసిననేగాని  
 దుఃఖోపశాంతికిఁ దోవఁగనఁడు,  
 శీలపరామర్శచేసిననేగాని  
 చేరఁడు యానందసీమనరుఁడు,  
 అపరాధములజోలి నడఁగించిన నెకాని  
 శాంతిసౌభాగ్యంపుఁ గాంతిఁగనఁడు,  
 జీవకారుణ్యంబుఁ జేపట్టిన నెకాని  
 పురుషార్థసంసిద్ధి సొందఁగనఁడు,

గీ॥ ఏది యుచితమొ పుడమికి నేదికాదో,  
 యరయునందాఁక బురుషున కంధకూప  
 పతనమేకాని సౌఖ్యంబు పబలదెపుడు  
 రాజునకు నేనివైదిక రాజికేని.”

175

చ॥ మునిపతి కొంతసేపిటు లమోఘమ్ముడు ప్రియవాక్య బీజముల్  
 గొనకొని భావిభాగ్యమునకుం దగునట్టులఁ నాటునంతసే  
 పును దలవంచి, పెక్కుతలఁపుల్కొని నెక్కొన, గొప్పతప్పు సే  
 సిన మనుజుండుపోలె నిరసించుచు నాత్మను, బల్కె నిట్టులన్. 176

ఉ॥ “పండినపైరుమేయు మృగపంక్తులఁగూల్చుట, యాలమందలన్  
 ఖండనసేయు ఘాతుకమృగంబులఁ గూల్చుట, రాజధర్మమై  
 యుండదె, వేటరాజులకు నుద్వీ వినోదముగాదె, చూడ నా  
 దండను తప్పులేదని యెదందలపోయుట తప్పె మాన్యుడా?” 177

చ॥ అనుటయు రాజుపల్కులకు నల్కయుఁ జల్కఁదనంబుతోఁప, ని  
 ట్లనియెను మౌని “రాజతనయా! యిదిత ష్టిదిగాదటంచు నే  
 మని వచియింపనొను, మృగహంతకుఁడే జనహంతకుండుగాఁ  
 దనియెడిదేమి? చూడ ఫలమారయ హింసకు నొక్కటేగదా! 178

ఉ॥ హింసయొనర్చువాఁడు తనహింసకై బాటలు వేయుచుండు, నా  
కంఠుఁడె సాక్షి, బుద్ధిపరికల్పిత దోషముగాదె హింస, నీ  
యంసతలంబుమోయుబరువారయ దొడ్డది, నీవెఱుంగ, నీ  
సంశయముల్తోఁగి జనసంఘముఁగావును సంతసింపఁగళ్.” 179

చ॥ అది విని రాజచంద్రుఁడె డన ఘాతృఁడకోకుండు పల్కెనిట్లు, “నా  
మది కొఱతీతె సర్వజనమాన్యుఁడ! నన్ను త్సమించుమిప్పు, నేఁ  
డిది మొద లింక వేటకయి యెన్నఁడు బుద్ధిమరల్పఁ బోవ”నం  
చదియగు; నుత్తమ ప్రకృతి హత్తికొనునుఖిబోధ మెయ్యెడఁ. 180

గీ॥ చిత్రిమిది రాజచంద్రుని చిత్తమపుడు  
మునిసుబోధము ఛాయయై ముందునిలువ  
సరసముగ దాని గ్రహించు జంత్రీమయ్యె,  
యోగమునఁదేలు వస్తుసంయోగమహిమ. 181

గీ॥ నిమగ్న నిమగ్నమునకుఁ బెక్కు భ్రమలు గలుగ  
వనధితరంగలలోఁజిక్కు పడవయట్లు  
చిత్త మొకరీతి నిలువక తత్తజ్జిల్ల  
రాజవీడ్కొని పటకుటీరంబుఁజేరె. 182

గీ॥ చేరి పరవారమునుగాంచి, సేదదీఱు  
వఱకు ననులేపకుండని వారినిపి,  
రకరకంపు విచారతరంగములను  
నూఁగుచునుదూఁగె రాజేంద్రుఁడుబుసుపోక. 183

గీ॥ మఱుదినంబున నుదయాన మంత్రులరిగి  
వేట తమకంబుపైకొను వేడ్కఁ దెలుపఁ,  
జాలునికవేట, నగరికిఁ జనుడనంగ  
నూరు జేరెను బరిజనవారమెల్ల. 184

చ॥ పడి పడి లేచిలేచి బహుభంగులఁ బొంగు విచారభంగముల్  
సుడిగొన, నందుఁ జిక్కుకొనుచుం దరిఁగానకకూలు చిత్తముం  
దడయక చిక్కబట్టి, తన ధైర్యము తీరముదారిఁ జూపఁగా  
నుడుకుదొఱంగి నెమ్మదిగనుండె నశోకుఁడు నిర్విచారుడై. 185

ఉ॥ చిన్నతనంబునం గురువు చెప్పెడి నీతులు తోసిపుచ్చి, నే  
నెన్నఁటికేని నిప్పుడమియెల్ల జయింపఁగఁ జాలుమార్గముం  
దిన్నగబోధ సేయు మనుదిట్టఁ డశోకునకేమిజాలి, యీ  
మన్నన లెంతమాత్రీ మనుమానము తీఱెడుదాఁక నమ్ముటే. 186

ఉ॥ కాలమె నిర్ణయించుఁ, బలుకంగ నె చెల్లదు కార్యరూపమై  
కాల్లెడు సంతదాఁక, బలరాముడొ, రాముడొ, రావణుడొ, యీ  
నేలకు నేలికలైలియ నిశ్చయమెయ్యది, కార్యమాఁగదా,  
శీలమె చిత్తశుద్ధి పరిశీలనసేయుట కద్ద మయ్యెడిక. 187

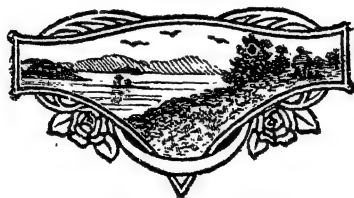
ఉ॥ పౌరుల చిత్తనిర్ణయము భావనసేయుచుఁ బాలనంబు ని  
ర్ధారితపద్ధతిం జరుపురాజులె భూసురరాజ పూజ్యుల  
వావీరలె నుత్యకీర్తి ప్రసవంపుఁ బరీమళవాసితాశుతా  
ధీరులు, కానిచో సురనదీతట ప్రాంతములంటు ధీవరుల్. 188

ఉ॥ అంతట వేటమాని కరుణాకరుడౌచు నశోకుఁ డేలుచున్  
సంతతపౌరుషోన్నతి మనంబుననాటిన వాఁడుగాన న  
త్యంత ప్రభుత సైనికసహాయుడు దక్షిణ దిగ్జయంబు నా  
కాంతిఁగొనంగఁజూచె బాసఁగందగు హేతువుచేతఁ జిక్కినక. 189

అశోక రాజ్యము - ప్రథమాశ్వాసము

సంపూర్ణము

గద్య- ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్రపవిత్రాపస్తంబసూత్ర రాఘవా  
 చార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణాకట్టాక్ష లబ్ధ  
 కవితావిస్మరణ, సాహిత్య శిరోమణి, ఉభయభాషా  
 ప్రవీణ, కవిరాజ బిరుదాంచిత, కాంఠూరు నరసింహ  
 చార్య ప్రణీతంబైన యశోకరాజ్యంబను  
 చారిత్రక ప్రబంధంబునందుఁ బ్రథ  
 మాశ్వాసము సంపూర్ణము.



# అశోక రాజ్యము.

చారిత్రక ప్రబంధము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

— కళింగదేశవర్ణనము. —

ఉ॥ సంగతసంపదుజ్జ్వలము, సారతరంబును బైరుపచ్చులక  
రంగుగఁజేందవావనిఁ బురాతన దేశములందు నొక్కటై  
పొంగెఁగళింగదేశమది పూర్వమనార్య సమాశ్రితంబు, స  
న్ద్రంగళధామ మాపిదపమానున్లు కొల్వఁగనార్య పుంగవుల్. 1

మ॥ మనుజుశ్రేయముఁగూర్చు భారతము, శ్రీమంతంబు రామాయణం  
బు, నుతింపంబడు కాళిదాసకృతమై పొల్పొందుచున్నట్టి య  
య్యనఘంజౌ రఘువంశకావ్యమును, నుత్సంబు ల్పరాణంబులుక  
మునుపేర్కొన్న కళింగదేశమది సంపూజ్యంబు గాకుండునే. 2

మ॥ త్రికళింగంబను పేరుతోఁబరఁగె నాదేశంబు మున్నుండు, భా  
వుక గంగాతటముందొడంగి యతుల పోల్లాసి గోదావరీ  
ప్రకటప్రాంతముదాఁక వ్యాప్తమగుచు భాస్వత్ప్రదేశములక  
సకలాశా వితతంబులై నెగడు బల్సాంద్రాటపుల్ శోభిలక. 3

సీ॥ గంగాతరంగిణీ కపిశాసదీమధ్య  
నుత్తరంపుఁ గళింగమొప్పుచుండుఁ,  
గపిశనుండి మహేంద్రగైరిక ప్రాంతంబు  
మధ్యమంపుఁ గళింగమహితభూమి,  
అల మహేంద్రగిరిందుఁగ దాదిగ నౌతమీ  
తటముదాఁక గళింగధరణియగును

పరఃగుఁగింగ ముత్తర రాజధానియై  
రాజపురము మధ్యరాజధాని

గీ॥ దంతపురి రాజధానియౌ దక్షిణోర్వి,  
దానిఁ బాలించువాఁడయి తనరుచుండె  
నింద్రీవర్కాఖ్యుడౌ రాజచంద్రుఁ డతఁడు  
ప్రథిత త్రికళింగపతి యనం బరఁగువాఁడు.

4

క॥ ఇష్టపీ గంజాంమండల  
మఘటి మహేంద్రవర్చితావృతమయి సాం  
పొప్పఁ గళింగము నాఁజను  
జొప్పడఁ దనరూపురేక సాగసులకిరవై.

5

సీ॥ కమనీయకల్వార కాంతమహానది  
యైత్తరసీమయై యొప్పుచుండ  
రమణీయకానన రమ్యగోదావరి  
దక్షిణసీమయై తనరుచుండ,  
ప్రథితపాథోనిధి బంగాలఖాతంబు  
తూర్పుతీరపుసీమ తొంగలింప  
నిరతిశయాన్లద నిలయంబులౌ తూర్పు  
కనుమలు పడమట ఘనతమింప

గీ॥ వీనినడుమను గరిమను వెలయుభూమి  
ప్రథితకాళింగమైమును బ్రబలియుండ  
నచటివారల కాళింగులైరి, నేఁడు  
రూపుకటవయ్యె, బేరు వేరూని నిలువ

6

ఉ॥ అందు వహించుచుండఁగ మహానది, శాబరియుక, సువర్ణయుం,  
గర్జిందుగ వంశధారయును, బ్రాహ్మణి, లాంగని, శారద ల్మహా

నందముఁగూర్చు నింద్రీవతి నాఁగ ననేక మహానదల్పదా  
డెందము పొంగకుండునె వడిం దమసొంగులు చెంగలించఁగన్. 7

చ॥ మలయమహేంద్ర శృంగములు, మాన్యము ఖండగిరింద్ర శృంగముం  
బొలుచుచునుండ నింగి కెగఁ బొంగుచు వేల్పుల నాట్యశాలలై  
వెలుఁగఁగఁ, బాపి, సూది పృథివీధరరాజులు పాలకొండ పెం  
పలరుచునుండు నింపొసఁగునందము చందము చిందులాడఁగన్. 8

చ॥ అడవులు దట్టమైపరఁగ నారు బయళ్లును పిక్కులొప్పుఁ, బె  
నైడుగులఁ, దోపుదొడ్ల, నసమానశుభంకర భాగ్యవైభవం  
బడరు కలింగభూమి యరుదందఁగలోక మెసంగుచుండెఁ, బెం  
పడరు కుటుంబినిగతి శుభావహధూర్వాహ కార్యశోభలన్. 9

ఉ॥ మంగొలు ద్రావిడప్రిజ లమంగళమూర్తు లనార్యులభువిన్  
సంగత సచ్చరిత్రులటు సల్పఁగఁగాపుర మార్య నింద్యకా  
లింగమనంగ నొప్పి, యటులే యొకకొన్నితరంబులేగఁ దా  
నిం; గయికోఁగ నార్యు లవనిం బరిపూజ్యకలింగమై తగెన్. 10

చ॥ మొదటఁ గలింగవాసిజనము ల్కడుద్రావ్యు లనార్యు లందుచేఁ  
బదములిడంగ నార్యులట బాపచ్యులు, గాని క్రమక్రమంబునం  
గుదురుకొనంగ వారచట, ఘోరబహిష్కరణంపు వాదముల్  
తుదిఁగొనఁ, బుణ్యభూమియన రూఢికి నెక్కెను లోకమంతటన్. 11

సీ॥ జాతిమతభ్రాంతి జాటించి పాటించు

పూరిజగన్నాథ పుణ్యభూమి,

తాపత్రీయాభీల దావాగ్ను లడఁగించు

భువనేశ్వరావాస పుణ్యనగరు,

జీవకారుణ్య సంజీవనోషధులిచ్చు

బౌద్ధాలయములకుఁ బట్టుఁగొమ్మె,

సత్యశౌచనిరూఢ చతురద్విజావ?

కాలవాలము సాదుపూలవనము

గీ॥ వేదవేదాంగ విమలగు విప్రీవరులు

సత్యమార్గ ప్రబోధ నిసాన్వితపరులు

ఋషులు సన్యాసు లలరుచు నిరవుకొనఁగ

లీలలను దేలియాడెఁ గలింగమపుడు

12

ఉ॥ ముప్పదిరెండు భాగముల మూలల మూలల రాజులేలిరం

చప్పటి శాసనంబు లరయం బ్రకటించు, నశోకు కాలమందు,

దొప్పఁగలింగము, న్నెహిష, ముచ్చమహేంద్రము నన్నభాగముల్

తప్పెను నుత్కలింగమది తత్పతివేటుగఁ జేయుటాదిగఁ.

13

ఉ॥ దంతపురంబు, కుంభవతి, తార్కొనుతోసలి, ఔగడంబు, న

త్యోత పసిద్ధ పట్టణములయ్యె నశోకుని కాలమందు, వా

నంతటివై కలింగమున నచ్చుగఁ బిష్టపురంబు, వేగియుం,

బొంతకలింగముం, గురళ, పొత్తెను కుస్తల దేవ రాష్ట్రముల్.

14

చ॥ తలఁపఁ గలింగమల్లునకు దంతపురంబది రాజధానియై

వెలసె నశోకు నాటి కిది విశ్వసనీయమ, నేడు దిబ్బయై

తలరెడు నాచికాకొళము దాపున ప్లేషనుచెంత, గాంగ రా

జులు తరలింపఁగాఁ గటకు చోటికి, రూపటి పాడుపడ్డదై.

15

ఉ॥ పాళి కలింగ భావ, వృషభాంకులు రాజు లనేకులై ధరా

పాలనసేయుచుండ, నరపాలవరుండు మహేంద్రవర్మ యా

నేల మహానదీ ఝరపునీతము తోసలినేలుచుండ, నా

భీలకలింగమల్లపృథివీసుండు దంతపురంబు నేలఁగఁ.

16

ఉ॥ బాహుబలాధ్యు లత్యధిక పౌరుషశాలులు, యుద్ధకాశలో

తాహులు, కార్యతత్పరులు, సాహససాధిత భండను ల్పీచం



డాహవకాంక్షులెల్లపు డహార్యపరీవృతదుర్గరక్షణో  
ద్బాహులూ, శక్తిమే పొగడ, ధారుణినేలు గలింగ భూపతుల్. 17

చ॥ ప్రజలటస్వామిభక్తయలరం గడు విశ్వసనీయచిత్తులై  
విజయములందు నేర్పుఁ పటువీర్యము, ధైర్యము, శౌర్యమొప్పు, సా  
మజములయట్లు పోరుతరుమ న్వేనుకంజ యెఱుంగనట్టి బల్  
భుజబలవంతులు నుద్ధదురుమోములు గల్గియు న్యాయవీక్షణుల్. 18

సీ॥ దూరదేశముల్లఁ దోరముగ్గా సాగి  
భాగ్యవంతులఁజేయు వర్తకముల్  
ముక్కాఱువైరుల మొక్కవోవని పోల  
మ్మల నిండువ్యవసాయముల పసందు  
నున్నితమాఁచుఁ బ్రసన్నత నిగనిగ  
ల్పచరించు వస్త్రాలపడుగునేత,  
ఫలవంతమగు తీర్పు, బలవంతమగు కూర్పు  
ధనవంతమగు నోర్పు తనరు జనులు,

గీ॥ గలిగి వర్ధిల్లు నక్కఱింగావనీ పు  
రాతనపు వైభవంపు విలాసములను  
దలఁచుకొన్నంత మాత్రానఁ దనువువణకి  
పులకల నెపానఁ గోర్కులు మొలవకున్నె.

19

సీ॥ చీనా జపానులు సింహళంబును లంక  
వలసల కిరవౌచు వరలుచుండ,  
నడిసముద్రపుఁ బ్రయాణముల నేర్పులు మించి  
తూర్పుదీవులతోడి కూర్పు నెఱవ,  
ఓడలు పడవలు నోలిగాలికిఁ దేలి  
పయనంబులకుఁ జాల నయము లొసఁగ,

తూర్పుదీపులయందు, దూరదేశములందు

విరివియై వర్తకం బరుదు గొలువ

గీ॥ వజ్రవైడూర్యములు నూలువడుకు బట్ట  
లాణిముత్యాలు, పగడాలు, నరుస మొసఁగు  
పరిమళద్రవ్యములు, మంచి పరికరములు  
వియ్యములు సాధనంబయ్యె బేరములకు

20

ఉ॥ తూర్పుతీరమందపుడు తోరపుదూరపు దారిమీఁదుగా  
బేరముసాగెలంకకని విందుము, మున్ను కళింగదేశపుం  
జారులు నేర్పరు బ్జలధిపైనను, బ్రాంతములం జరింపఁగా,  
వారికిఁ జింతవంత, బలవంతులు సుంతయు వంత నెంతురే.

21

సీ॥ లలితచిత్రకళా విలాసమ్ము లెలయించి  
పొంగిచెలంగిన పుణ్యభూమి,  
సంగీతసాహిత్య శాస్త్రమ్ములను బెంచు  
పాఠశాలను మించు పౌఢభూమి,  
నాట్యంబు శిల్పంబు నయమగు నాలేఖ్య  
మడరి దిశల్పాఁకు నతులభూమి,  
వేదాంతమతవిద్య, విశుత బౌద్ధంబు  
పేరుమోసిన యట్టి సారభూమి,

గీ॥ రమణ శృంగారవనముల రంగభూమి,  
బహుకళాకోవిదుల కున్నిపట్టు భూమి,  
దేశదేశాలఁ బ్రథితమా దివ్యభూమి,  
లీలలను మించెనపుడు కళింగభూమి.

22

ఉ॥ రాజులు మేడలందు వసురాజి విరాజిత భాగ్యశాలుల  
యోజనె యొప్పుచుండ, సుఖయోగ విహీనులు పేదవారు ని

స్తేజములైన కొట్టములఁ చెంతలఁ గాపురముల్లిరించువా,  
రీ జగమందుఁ బేదలకు నెంచు నదృష్టమదృష్టమేగదా. 23

ఉ॥ చుట్టును కందకాలు బురుజులల కోటలు, వానిలోపలం  
దిట్టములైన మేడలును, దీర్ఘగ నంతిపురం పుటింతు ల  
ఘట్టిన నందచందములు పైకొన భావవిలాస వీచులం  
బట్టియు ముంచినక నృపకుమాపలు మోహరసాద్ధి ముగ్ధరే. 24

ఉ॥ భూసురకోటికూర్పు, పరిపూజ్యుల వౌడ్డుల నాదరింపు, ని  
ర్వాసులఁజెంతఁజేర్పు, సహవాసుల నెల్ల సముద్ధరింపు, దు  
ర్దోషులఁ జీకటింటినిడి దుర్గుణముల్తోలఁగించు శ్నేదు, ల  
భ్యాసము లాకళింగ నరపాలుర కయ్యెను నప్పు చాలనక. 25

మ॥ చతురంగంబు లుపాయము ల్సమరసత్సన్నద్ధ సప్తాంగముల్  
ధృతిపాడ్గుణ్యము, పొందికందమకు సంధింపం గలింగాధిపుల్  
గతిఁగల్పించుచు, బన్నుసుంకములనుం గైకొంచుఁ బాలింతు న్నా  
యతమంబైన విచారణం బ్రజకు నన్యాయంబులం బాపుచుక. 26

శా॥ అక్కాంబునఁగూడ మూఢులకు దయ్యంబు ల్పిశాచంబులుకొ  
నుక్కుండేహము, చెట్టుచేమలును, యత్సుల్ రాక్షస వాితముల్  
మొక్కుక్కుందు మనోరథం బొసఁగుచున్నోక్షంబు సాధించుచు  
న్నిక్కంబౌ నమలంపుజ్ఞాన మవని న్నేడైనఁ జేకూటనే. 27

చ॥ తోలుతటి రాజపుంగవులు, తోడియమాత్యులు, సత్ప్రజావసు  
లకలిసి విధించువాఁడెయగు రాజు, తనంతట నుద్ధతుండుగాఁ,  
దొలఁగఁగఁజేసి యింకొకనిఁదోడనె రాజునొనర్చు నర్హత  
ల్లలిగి చరించి, రప్పగిది కానియెడం దలక్రిందులయ్యెడిక. 28

చ॥ అనుమతిఁ బొందికాని నృపుఁడారయఁ డొక్కటిసేయఁదాను, స  
జ్జనులను మంతులంగలిపి సార మసారము నిశ్చయించి, యా

శెనుక నె కార్యనిర్వహణ విజ్ఞత వెల్లడిసేయు, లేనిచో  
ననువగు నెట్లు? విప్లవగుణంపు గణంబు లణంగి యుండునే? 29

చ॥ ఇటుల గళింగ భూరమణులేలంగ, నందుఁ గళింగమల్లుండఁ  
గుటిలుఁ డొకండు సంపదధికుండయి దంతపురంబు నేలుచుం  
బటుతరవాహిసీ విభవ వైభవములైనరార ధూర్తుడై  
దిటవుకొనఁ న్స్వతంత్రత మదిదలపోయుచునుండె నత్తటిక. 30

చ॥ అరువది వేల కాల్బల మనాహత, మేనుఁగు లేడునూర్లు, స  
త్తురగములత్యుదాత్తములు తోడుపడం బదివేలు, రాజ్యముం  
దిరము స్వతంత్రము స్వసుమతిం బలవంతము సేయనెంచి, త  
త్సరుడయి దక్షిణాపథ సృచాలురకూటముఁ గూర్చు నెంచుచుక. 31

—♦ కళింగమల్లుండు దక్షిణారాజకూటమున నుపన్యసించుట. ♦—

చ॥ నెపమున నొక్కనాఁడు ధరణీశుల నెల్లరఁ జేర్చి యొక్కటం,  
గపటముఁ గప్పిపుచ్చి, తనకంటె విధిజ్ఞుఁడు లేడనంగ, ని  
ష్కపటియుఁబోలె “రాజకుల సంభవులార! స్వతంత్ర) జీవికా  
లపము ఫలింపకున్న మదితాపమడంగునె పృథ్వితేనికె. 32

చ॥ మనది కళింగభూమి, యభిమానము మానము పుట్టినిల్లు, స  
ద్వినయవివేక విజ్ఞతలు వీడక యందఱమేకమైతిమే  
ననయము రాజ్యలక్ష్మి మనయం డనుబాయక నిండియుండు, మీ  
మనముల యోజసేయుఁ డిది మాన్యమొ, హైన్యమొ గోచరించెడిక.

ఉ॥ ఉత్తరమం దశోకుఁడు రణోత్సుకచిత్తుఁ డనంగవిందు, మా  
యత్తత నుండువాఁడనియు నాడుకొనంగను విందు, మాతనిం  
జిత్తమునందు నిల్పుకొని చేరకయుంటిమి, దక్షిణాపథం  
బుత్తది మీకు నాకు, సమరోద్ధతి మీఱక రిత్త వోవుటే.” 34

చ॥ అనుటయుఁ గొందఱొననుచు నాడఁగఁ, గొందఱు చూతమంచన  
నైనకుఁ బరీక్షయానిది యన న్నెఱిగొందఱు, నందఱం గనుం

గొని “మన దక్షిణాపథము కూటము గాటమనంగఁ జాటుటే  
మనవిధి’ యంచుబల్కె నభిమానముతోడఁ గలింగమల్లుండున్. 35

చ॥ అరయమహానదీ తటమునందలి తోసలి నేలువాఁడు భూ  
వరుఁడు మహేంద్రవర్మ “తనభావము నం దిదిమేలె యానుగా  
కరయుదమం”చు నేఁగెఁ దనయాత్మవిచార విమర్శమగున్పై,  
భరమగు రాజకీయములు పాటుకు వచ్చెడుదాఁక నేరికిన్. 36

గీ॥ ఇంద్రవర్మకుఁ బుత్రిక చంద్రవదన  
నవనవోన్మేష యశావన నాగవల్లి,  
పుత్రసంతానహీనుఁడు పుడమితేఁడు  
నాగవల్లి యెఱుంగక నడువలేఁడు. 37

—♦ క లింగ మల్లు ని దు రా లో చ న ము ♦—

చ॥ అరుగఁగనిచ్చి యందఱును నక్కఱటాత్మ కలింగభూవరుం  
డరుదుగ యోజచేసి, యెటులైనను రాజ్యము విస్తరించినం  
బరఁగు స్వతంత్రతాధికశుభంబు లటంచును నిశ్చయించి, మం  
త్రియగు నాగవర్మ యరుదెంచఁగ లోపలి మందిరమునన్. 38

చ॥ “ధరణి గలింగరాజ సముదాయము లోపల దొడ్లవాఁడనై  
వరలఁగ దారిలేదె, బలవంతుల పాలిదె భాగ్యలక్ష్మి? నే  
నరయును నొక్కతీరు, మరియొకకు భంగముతీటు మీఱు, మీఱ  
దరయక యున్నబోరు, తనరారు స్వతంత్ర సమీరు లాస్యముల్. 39

ఉ॥ తోసలిరాజు చిత్తమది తోచద యెట్టిదొ, నిండుకుండ, స  
న్యాసివిధంబునం బరఁగుఁ, జక్కఁబడం డతఁ డిచ్చకంబులం,  
బాసలు చెల్లవాతనికి, వాసిగ మోసమెఱుంగఁజాలఁ డా  
యాసములేని మార్గమున నాతఁడు లోబడఁజింత తీతెడిన్. 40

చ॥ అతనికిఁ బుత్రసంతతి యహంకృతి సున్న, నిరాశుఁ డాతఁ డే,  
వితమున లోఁ గొనంగ, బృథివీతలమయ్యది చిక్కుఁజేతికిన్?

గతి యది యోజయేసి తగుకార్యవిధానము నిశ్చయింపఁగ  
స్మృతిఁ బరికింపఁగా వలయు, మాటలఁజూపుడునే స్వతంత్రతల్. 41

ఉ॥ కయ్యముగాదు నామతము, గారడి కొంతయొనర్ప, నాతఁడు  
నియ్యము నియ్యకొన్న ధరణీతల మంతయు నాదిగాదె, యీ  
నెయ్యము భద్రమైపరఁగ, నేర్పరు లెవ్వరు వేలుపెట్టఁగం,  
జయ్యన రాయబారివయి సంధియొనర్పము మంత్రీసత్తమా! 42

గీ॥ ధారుణీపతి కూతు రందాలరాణి  
కన్య, పూజోఁడి, కంజాక్షి, కనకవల్లి  
నాగవల్లియ పెద్దది నాకు సతిగ  
నొసఁగఁ బొసఁగును, గుసగుస లెసఁగకుండ.” 43

చ॥ అనుటయు నాగవర్మ “యిదియా! తమయాహ, సమంజసంబె, యీ  
మనుజవరుండు శాంతుఁ డభిమాని స్వతంత్రుఁడు, నాగవల్లియుం  
జనపతిముద్దుకూన నెఱజాణ మనోహరమందయాన, యీ  
పనియెటులొను, వృద్ధనరపాలుని మెత్తురె ముగ్ధకామినుల్. 44

ఉ॥ ఇట్టిదె రాయబారమన? నెట్టులు గిట్టును? మోహనాంగి కే  
నెట్టులు విన్నవింపనగు? నియ్యది యిండునె యింద్రీవర్మ? కీ  
కట్టిఁడి భావమున్వదలి కార్యగతిందలపోయరాదొకో  
పట్టి బలాత్కరించు బలవంతపుఁ బెండిలి చెల్లునే యనన్. 45

చ॥ “తెలిసెను నీమనంచిచటఁ దేలికయయ్యెను గార్యభారముం,  
బలుకుల లాభమేమి? పృతిభా పృతిపత్తి కసాధ్యముండునే,  
“పలుకు శుభమ్మనా, “నడుగుపట్టె” యనం జనుపల్కు పోలెడిన్  
‘తొలుత నవిఘ్నమస్త’ నఁగదోచదె రాజపురోహితాత్మకున్.” 46

—◆ నాగవర్మ యింద్రీవర్మకడకు రాయబార మరుగుట. ◆—

చ॥ అని యవధీరణమ్ము తొలుకాడఁగఁ బల్కిన, నాగవర్మయుం  
బనిగొని యింద్రీవర్మ నరపాలుని చెంతకు నేఁగువాఁడనై

మనమునఁ జింతసేసె, “నడుమంత్రీపు బుద్ధుల కొల్వ్వ లీగతి  
నైన మేర్పించుచుండు, నభిమానికిఁ జెల్లదు కొల్వ్వసేయఁగన్.” 47

చ॥ అటఁజనికాంచె నద్భుత మహానదితీరమునందు భాసిలన్  
గటకచరత్కలేఁగు కరకంపిత సాలమహేంద్రీనైల సో  
ద్భట నికట ప్రదేశబలవ త్ప్రహరీవృత సౌభజాల స  
ద్భట నటనానుకూల పటువైభవ శోభితమైన తోసలిన్. 48

క॥ ‘కాంచి తదీయోదంచ  
తాచంచనగోపుర ప్రహృష్టకౌతుక మతియై  
ప్రాంచత్తోరణ గరిమ స  
మంచితమగు ద్వారభూమి నడుగిడు నంతన్. 49

క॥ చారులు దెల్ప మదార గ  
భీరాకృతి భావపూర్ణ ప్రియవచన సుధా  
సారాతర్జిత మతియుగు  
చా రాజసుధాకరుండు హర్షము పొదలన్. 50

—♦ ఇంద్రీవర్మ నాగవర్మల సంభాషణము. ♦—

ఉ॥ స్వాగతమిచ్చి కౌశలము సంబరమొప్పఁగఁ బ్రచ్ఛచేసి “మీ  
యాగమనంపు హేతువరయన్నదిఁ బ్రేరణపొంగుఁగాని, య  
య్యా! గమనంబుచే శ్రీమలనందితిరం”చు మహేంద్రీవర్మ యు  
ద్యోగులఁబిల్చి యాతనికి నొప్పు సపర్యలఁగూర్చి నేర్పినన్. 51

చ॥ పరిజనకల్పితాదర సపర్యలఁ దృప్తిజనింపఁ, గొంత సే  
పటగొఱ విశ్రమించి తనయాగమనంపుఁ బ్రయోజనంబు తన్  
ద్వరపడు మంచమేల్కొలుపు తంతు పొసంగ మహేంద్రీవర్మమం  
దిరమునకేగె నాతఁడు మదిందలపోయుచుఁ గార్యపద్ధతిన్. 52

చ॥ ఇరువురు మేడపైకరిగి యెంతయు వేడుకఁ సంతరింప, నె  
వ్వరికిఁ బ్రవేశమీక శుభవార్తలఁ దేలుచునుండునంత, భూ

వరుడనె 'నాగవర్మ! నరపాలకళింగుని కొల్వుసేమమే,  
పరువుగసాగునే సుపరిపాలన పౌరులు సంతసించగన్." 53

చ॥ అనవుడు "రాజ్యమందొకఁడు నారయలోపములేదు మాకు, మా  
జనపతి సచ్చరితుఁడు లసత్ప్రతిభాన్వితుఁడైన ధీరుఁ డో  
తనికిపుడొక్కచింత, మన దక్షిణభారత భాగ్యభూమియం  
దనయము నైకమత్యమున కాస్పదమెయ్యది"యంచు నిచ్చలున్. 54

ఉ॥ ఉత్తరభారతోర్విఁగల యుద్ధతుఁడైన యశోకరాజుకుం  
దత్తతమంది కుండి వసుధావరులందఱు సార్వభౌమతం  
గుత్తకుఁగట్టి యాతనినిఁ గొల్చుచునుండురు, దక్షిణోర్విపై  
నెత్తెడువాఁడుగాఁ దెలియు, నీగతి నీఁగఁగనేది మార్గమో. 55

మ॥ మనలో నిట్టులె యైకమత్యమకటా! మాయమ్మగా, నింక నా  
తని పాదమ్మల నాశ్రయించి కొలువుం బాటించుటో, లేక, నె  
మ్మనములేసిచి యైకమత్యమమఱు బ్రావీణ్యముం జూపి యా  
తనికిం జిక్కక మొక్కులీక నున స్వాతంత్ర్యంబుఁ జాటించుటో. 56

ఉ॥ వచ్చెడువాఁడు ధూర్తు, మనవారలదారులు వేఱువేఱ, యా  
మచ్చరినొక్కటై మనము మానక తాకిన నోర్వవచ్చు, లే  
కిచ్చకునిచ్చ తోడ్పడక యెవ్వరిదారిని వారు పట్టుచో  
వచ్చుఁ బరాయివానికడ పాదములంటెడు దుర్గతుల్బుమి" 57

చ॥ అనియిటు చింతసేసి తమయాత్మను గన్గొని రమ్మనంగ, నే  
ననుమతిఁ బొందివచ్చితిని, 'నార్యులకేడి యభీష్టమో' యనం  
జనపతి యింద్రీవర్మ మనసారంగఁదెల్పెను "దక్షిణా పథం  
బున నరపాలకూటమున ముందుగ నిల్పెదన"న్న సమ్మతిన్. 58

చ॥ అది విని నాగవర్మ మరియాదగనిట్లను "భూమిపాల! మీ  
మది కడునొప్పుగాని, యైకమాటకుఁ జోటునొసంగఁ బ్రార్థనం,



బిదియొక హేతుబద్ధమయ్యెచినఁ బొంది పొసంగియుండు, మా  
మది కొఱ్ఱదీటు, మావిభునిమాటయకా గ్రహియింపఁగావలెన్. 59

ఉ॥ మీసుతనాగవల్లి కలిమిం బలిమిం దమి మించు మావిభున్  
వాసిగఁ బెండ్లియాడ నిరువంగడము ల్పుఖభాజనంబులౌ  
మోసముసేయలేఁ డవలమూర్ఖుఁ డశోకుఁడు నిన్న నన్ను నే  
బాసటయాదు నీకెపుడు, బాసయొనర్చెదనంచుఁ దెల్పెడిన్” 60

చ॥ అనవుడు నింద్రవర్మ “యిదియా! తన యూహ, కళింగమల్లుని  
గని పరికించి యెవ్వరయినం గయికొందురె పెండ్లియాడ, నా  
తని వయసెంత! యిట్లగుగ ధర్మరహస్యమె, యుక్తమానె, పూ  
చిన నవపుష్పమాలిక నశింపఁగ దోయుటె బూది లోపలన్. 61

శా॥ నీవైనం బరికింపఁగా వలదె మంత్రీ! భావ్యమానెట్లు, సం  
భావింపం బమనాఱువర్షముల భామం, గోమలాంగిం బటు  
ప్రాప్త్యాం గొని వృద్ధచేత నిడుటె, బాగుండె, జాల్పాలు, నీ  
భావంబింతట మానుటొప్పు, జనుమీ భాషింపఁగా నేటికిన్. 62

శా॥ ఆనాఁడతని చిత్తవృత్తి యరయన్ హాస్యంబుగాఁ దోచుఁగా  
నేనేమన్న నసహ్యమంచు మదిలోనే నిల్పియూఁ కొట్టె, దా  
నీనాఁ డింతటివాఁడ నైతినిని భావింపంగ యుక్తంబె, నా  
కేనాఁడెయ్యది యుక్తమా నదియపో, యీజోలి నాకేటికిన్. 63

చ॥ వెలయఁగ ముద్దుబిడ్డలను వృద్ధపితౄచుల కంటఁగట్టి, య  
వ్వేలయల భాగ్యముల్తాలఁగ వెట్టి మొగంబులు తేలవైచి, చిం  
తిలఁగ విధాతవ్రాసెనే? యిదే తలిదండ్రుల త్యాగదీక్ష? నా  
ఫలమెటులున్న నట్లవును, భావ్యము గాదిది పల్క-నేటికిన్. 64

ఉ॥ బాసటయాట కుం బడుచు భామలనితురె వృద్ధరాజుకున్,  
గాసటబీసటె చదివి కన్ను నెఱుంగక తిరువార లీ

దోసమెఱుంగఁజాలుదురె? దుర్జనపద్ధతి, చాలుపొమ్మ, నా  
యాసము నామనంబిపు డహా! భవితవ్యము భావ్యమయ్యెడిక. 65

ఉ॥ నామతమింతె దక్షిణమునం గలరాజ సమాజమందు నా  
భూమికయొక్కటై నిలుచు, బోరుపొసంగిన జాజిపోదు, నా  
సీమము నిశ్చితంబు, తగునే యిటుక నైల బేరమాడ, గా  
నీ మరియాదనై మెలఁగ నిల్చెద నిశ్చల నిర్ణయంబునక. 66

చ॥ అనఁగ నె నాగవర్మ “ప్రభువా! సమయానుగతమ్మై కార్య, మీ  
సునఁ బరతెంచువాడగు నశోకున కాహుతి మున్నె తోసలీ  
శుని ధరయంచు మాప్రభువు చూచెడు నంతియ, నాగవల్లి మీ  
తనయ వరించఁగా శుభముతొగ్గొనుచుండ వయస్సు చూచుట. 67

ఉ॥ ఉన్నది విన్నవించితిని, నొప్పులొ తప్పులొ సమ్మతించి, మీ  
యన్నుల మిన్ననిచ్చి కరుణాకరుడైన కళింగమల్లు స  
త్సన్నతుఁ జెంత జేర్చు, గలదా యొకచింత, కళింగరాజ్య మ  
త్యన్నతిఁ బొందకున్నె విబుధోత్తములెన్నఁగ మిన్నమన్నులక. 68

చ॥ అను వినయంపుమాటల నయం బనయంబయి కంటఁగింప, నా  
జనపతి యింద్రవర్మ “విరసంబగువల్కు లవేలమాటికిం,  
దనయలనిచ్చిరే తనకు దక్షిణభారతభూమి రాజులె  
ల్లను, విపరీతమార్గమిది రాజగుణంబిల నిట్టి దయ్యెనే. 69

ఉ॥ ఇచ్చలఁ జేలువా రవని నింతులు, వారి మనోరథమ్మల  
నైచ్చక కుచ్చితుండగుచు మేదిని నొక్కని కంటఁగట్ట, నా  
యిచ్చినవాడు మూర్ఖుడగు, హెచ్చుగఁ గాపురముం దరింప దే  
మిచ్చిన నెంతవాడయిన నిచ్చకముల్పచరింపఁ బండునే. 70

ఉ॥ చాలువివాదమింక సరసంబు లవే విరసంబులైన మా  
పాలిటి భాగ్యమంచుఁ బరిపాటిఁ దలంతుము, కుందనేల, మీ

యేలిక నేలనేలికొన నేల తలంపడు సాధుమార్గ; మీఁ  
జాలను నీలతాంగి మనసారంగ, నా పయి దైవముండెడిక. 71

చ॥ అనితెగఁబల్కి యూరకొనునంతఁ గళ్ళింగునిరాయబారి “నె  
మ్మనేమున యోజచేసికనుమా! తగదిప్పుడు తొందఱంపడం,  
జనవిది శాశ్వతంబగును, జాలు స్వతంత్రత నిల్పుకోఁగ నం  
చును సెలవందియేఁగె, మనసుం బిరుసు నిరసించు వాఁడనై. 72

—♦ గీ॥ వ్మ ఋ తు వ ర్ణ న ము. ♦—

సీ॥ పాపకర్మల బర్హ భరియింపఁజాలక  
యర్హి తావిడుచు నిట్టూర్పులనఁగ,  
దుర్వారదుర్భర దుస్తంత్రములఁ బన్న  
శత్రుపన్నగ విషజ్వాలలనఁగ  
ధర్మగతుల్బయు ధార్మికబుద్ధులపైఁ  
గుపితుడౌ దినకరు కోపమనఁగ,  
గతిలేని నరుల దుర్గతుల పాలొనరింప  
నావరించెడు బడబాగులనఁగ, .

గీ॥ నాలుకలు సాచి జంతువుల్నాల్గు దిశలఁ  
బరుగువాఱుచు నీటికై పరితపింపఁ  
గ్రిందుమీఁదుల మాడ్చెడు గీ॥వ్మఋతువు  
నెండగాడ్పులు దిశలందు మెండుకొనియె. 73

గీ॥ తాపముల మేఠమాని యుత్తాలవృక్ష  
జాలముల నీడలఁ బరుండి డీలుపడుచు  
నెమరువేయుచు నెగరొప్ప నీరువట్టు  
గలిగి జంతువు లెడమావులకుఁ బాఱు. 74

క॥ సురగాళ్ళు చెలరేగుచు  
గిరగిర వడిఁదిరిగి తిరిగి గిమ్మనఁగా స

తవీరలై తల్లులు బిడ్డల

బిరబిరఁ జనియెత్తుకొండు) బీతుతొలంగఁ.

75

చ॥ గనగన వేచుట నివ్వసనకట్టలు, చెంబులు చేతులందుఁ బా  
యని వగుచుండఁ, జిత్తములహా! యని శీతలమారుతమ్ములం  
దనుపఁగ వేడుచుండ, వసుధాస్థలి యగ్నిపరీతమానటు  
లవ్వనములు మండ, గ్రీష్మఋతుబాధలు నల్లడఁ దాండవించెడుఁ. 76

ఉ॥ కోరిజలమ్ముఁ ద్రావ, నడిఁగుండ చెమర్చు విధానఁ గాటి పో  
నాటఁగ గొంతువెంబడిన, యంతటమాటికి నాల్కఁ దడ్డుచుఁ  
దూఱుచు, నెండతాపములతో నిరసించుచు నంగవస్త్రముల్,  
మాటు మొంగంబులై చెదరు, మండెడు వేసవి మానవుల్దర్. 77

చ॥ ధనపతులైనఁ జల్లని లతాగృహరాజములందొ, మేడలం  
దనువగు చంద్రికా రుచిర హరిమణీమయపాళులందొ, త  
త్తనవులు వాడకుండ సమధాతువులై వసియింతు)గాని, ని  
ర్ధనలగువారి దుర్గతులు దైవమెఱింగెడు మండువేసవిఁ. 78

—♦ ఇ ం ద్రీ వ ర్మ వి చా ర ము. ♦—

ఉ॥ లత్రతీ నాగవర్మ చనినప్పటినుండి మహేంద్రీవర్మ భూ  
పోత్రముఁ డుత్తలంబడరు నుత్కటభావ పరీతచిత్తుడై  
తత్తటపాటుపై కొనఁగఁ దాలిమిలేకొకచోటనిల్వ ను  
న్నత్రగ జేంద్రీమ ట్లుపవనంబున కేఁగెను విశ్రమింపఁగఁ. 79

ఉ॥ ఏగి నికుంజపుంజమున నింకగు వేదికపైనఁ దా నిరు  
ద్యోగినరుండుపోలెఁ గడుఁదోరపుభార విచారమగున్నడై  
కాగిగుచు భూ)కుటికుటిల గ్రంథి నిమిలిత లోలితాక్షుడైఁ  
యూఁగుచు ముందువెన్నలకు, యోగి తెఱంగుననుండె నొంటిమై. 80

చ॥ పిలిచినయట్లు లెవ్వరొ వినం దనవీనులు నిక్కఁబెట్టఁ, జేఁ,  
గలఁచిన యట్లు గర్భమునఁ గన్నులుమూసి మొగమ్మనలుపు, సం

చలనమదేది కల్గినను సంశయమేచంగ లేచినిల్పు, జా  
పలమున నింద్రవర్షకు నుపాయము తోచక యుమ్మలించంగఁ.81

—\* నాగవల్లితో రాణియుద్యానమునఁ బ్రవేశించుట. \*

చ॥ తపనుడు పశ్చిమాశకు యథావిధినేగుచు వ్రాలుచుండఁ, ద  
త్తపనకర పత్ర పల విధంబున రాణియు నాగవల్లియుఁ  
సఫలతరుప్రతాన విలసత్కమనీయలతాంత శోభితం  
బుపవనమేగి రత్తటి సముజ్జ్వలభూషణ భూషితాత్మలై. 82

సీ॥ ఒకవంక నకలంక శుకపిక నినదంబు

లొకవంక శారికా పక్రటరుతము,

లొకచోటఁ దరుకూటనికటనృత్యద్వస్త్తు.

లొకచోట హంసల యొప్పుగతులు,

నొకనేల మృగబాల నికరచంక్రమణములై

లొకనేలనుయ్యాల లూఁగుపాదలు,

నొకభూమి నడబావి వికచరాజీవములై

లొకభూమిఁ గృతకాది ప్రకృతియొప్పు,

గీ॥ లిట్లు లసమానసౌందర్యముట్టివడఁగ

నొప్పునుద్యాన శోభలమెప్పుఁ గనుచు

మూలమూలలఁ దిరుగుచుఁ జాలతడవు

లీలలను ముని మాటలఁ జేలుచుండి

83

ఉ॥ దారులతీర్పు, తీఁగలకు ద్వారపుఁగూర్పు, విశిష్టశోభ నా

కారపుటందగింపుఁగని యచ్చెరువందుచు, దిరిగిరిగి, సిం

దూరపుమంజుమ లొసంగు తోరపు దీవగృహముచ్చేరి, మం

దారపు వేదికంగని రుదారవిచారుని తేని నచ్చటఁ.

84

చ॥ కనిముదమంది భూపతిముఖంబున భావవికాసరేఖలం

గనక, యిదే మివితయని కాంతుని చెంతను గూరుచుండి, “మీ

తనువున వంతచింతగలదా? నెవమెయ్యిది? నాకుఁ దెల్పురా!”

యని వినయంబు తోఁచుగ నయంబున రాణి బలాత్కరింపఁగన్. 85

ఉ॥ అంతట నాగవల్లిచని యంతికమందు మహానదీతట

పాంతమునందు నెచ్చెలుల భాషణబద్ధప్రియానులాపయై

పంతములాడఁగం దగ కుపాంతమునందు వినంగవచ్చె సా

యంతన మారుతాహతికి నజ్జనపాలు వచించు భావముల్. 86

— ఇంద్రవర్ష తనభార్యకుఁ గళింగుని రాయబారముఁ దెల్పుట. —

ఉ॥ “వింటె కళింగమల్లపృథివీశుని దంటతనాబు, నిప్పుడా

తుంటరి నాగవల్లిని మదోద్ధతిఁ బెండిలియాడఁగోరు, నే

మంట! యిదేమిపెంట చనుమంటిఁ దిరస్కృతిరాయబారి, నా

వెంట నతండువల్కెఁ బృథివీందుని చిత్తముఁ గొంటమేలుగన్. 87

ఉ॥ ఇచ్చినఁ గోరునెయ్యమును, నీయకపోయినఁ గోరుఁబోరు, నా

మచ్చరితీరువేటు, మటుమాటకు దారికిరారు వార; లీ

నచ్చికబుచ్చిక ల్దనకు నచ్చవు; మెచ్చుటె వృద్ధపెండ్లి! శ్రీ

మెచ్చిన యంతమాత్రమున మెత్తురె ముగ్ధలు వృద్ధజేకొనన్. 88

ఉ॥ కుచ్చితములొనర్చుఁ దనకోరికఁ దీర్చకయున్న వాఁడు, నా

యిచ్చమెయిం బ్రవర్తిలఁగనేది యుపాయ? మశోకభూవరుం

జొచ్చి సహాయముంగొనెడు సూచన, తోఁచిన యంతమాత్రనే

వచ్చి ధరాస్థలింగొనఁగఁ బైఁజడు దగ్గటివాఁడు గావునన్. 89

చ॥ అతని నెదుర్పజాల మసహాయుల మాతని క్రూరనైనికో

ద్ధతి సహియించి పోరఁగల ధైర్యము, స్థైర్యము, నైన్యమున్నె? భూ

పతి కొఱగాని వాఁడనుచుఁ బొక్కరె లోకులు హింసరేఁగ? నే

వితమున నీ విపజ్జలధి వీడఁదరించుటా తోచదయ్యెడిన్.” 90

చ॥ అని యురియాడు చిత్తమున నాతండు పల్కఁగ రాణియిట్లనెన్,

“మనమునఁ జింతగూరి యనుమానము లెక్కుడు మొల్కలెత్తఁ జె

ల్లునె జననాథ! తీరుదలలుం దలపోయక, రాయబారినిం  
బనిపి యశోక భూధవుని భావము గైకొనమేలుగాదొకో. 91

చ॥ పడుచు పడంతుల న్దుసలివగ్గుల కంటఁగఁ గట్టుకంటె, దుం  
దుడుకు లడంచి భూజనుల దుర్గతిఁ బొపుటమేలుగాదె, య  
వ్వెడఁగున కింతచింత తగ వే! మనుజాధిప! యయ్యశోకునిం  
దడయక చేరి సాయపడు తంతుసొనర్పక చింత సేయుటే? 92

ఉ॥ ముప్పుదియేండ్లవాఁడు, నృపపూజ్యుఁడు, ధీరుఁడు, సార్వభౌముఁడు,  
జొప్పడు సద్గుణోన్నతుఁడు శూరుఁ డశోకుడనంగ విందు, మీ  
రిప్పగిదిం దపింప మనకెమ్మెయి సాగును? నాగవల్లి నిం  
దప్పక కూర్చునన్న, సరదారుఁడు సాయము సేయకుండునే? 93

—♦ నా గ వ ల్లి స ం తో ష ము. ♦—

మ॥ తనలోఁ బొంగెడు భావవీచికలచెంతండాగి, గిల్గింత పె  
ట్టిన యంతం జిగురించు భంగిఁ గడుదట్టింగొన్న హావంబు లొ  
క్క నిమేషంబున హాసరూపమయి పొంగంబాతె నాగావో  
వనజాతేక్షణకప్పు, మాటచెవుల న్వాతాహతికొ నోకఁగఁ. 94

మ॥ చెలులనోన్యన్య ముఖావలోకనములం జెల్పొందఁగా, మీర ల  
జ్జలజాతంబుల చాటుమాటుల విలాసంబుల్పచారించు, న  
ప్పులుఁ గుంజంటలఁ గాంతురే, చెలువులొప్పుందీటునం చాత్త లో  
పలి భావంబును గప్పిపుచ్చె నతుల పావ్రీణ్య నిష్ఠాతయై. 95

చ॥ జనకుఁడు తల్లిమాటవిని “సంగతమా నెటు? లయ్యశోకుఁడు  
నైనవనిఁ జిత్తగించఁగ సమానులమా? మన దక్షిణాపథం  
బునఁగల రాజులొక్కటిగ మూఁగరె! మంత్రీవినండు, గోయి వె  
న్ననుజన, నూయి ముందుజన, గార్యవిధానము నిర్ణయింపఁగఁ. 96

ఆ॥ ఇట్లు జరుగునేని ఈ తోసలీభూమి  
సమరరంగమగుడు జనపదములు

ధ్వంసచగును, ధరణి హింసలు రేగును

శత్రురాజకోటి సంతసింప.

97

ఆ॥ అనుచు సూర్యుఁ డంత నస్తగిరిం జేర

మనుజవల్లభుండు మందిరమున

కరుగఁదలఁపఁ దల్లియాదరంబునఁ బిల్వ

నాగవల్లి వారి ననుగమించె.

98

—♦ నా గ వ ల్లి క లఁ గ ని వి చా ర ప డు ట. ♦—

ఉ॥ రాత్రి నాగవల్లి నిదురం దమ తోనలి యుద్ధరంగమై

ఘాతుక చర్య లుప్పతిలఁగా, జనసంఘము హింసపాలుగాఁ

జేతికిఁ జిక్కొక్కొక్కరును జెట్టులు గుట్టలు పట్టి నీల్గిన

ట్లాతుర భావములనుచు నట్టై దిగుల్పడి యిట్లు చింతిలెన్.

99

ఉ॥ “రాండ్రే! యశోకభావరుండు రమ్మని పిల్విన సాయమాచు? నీ

పాడుకళింగమల్లునకుఁ బంతమిదేలకొ! కుత్సితం డహహా!

లేండ్రే సమస్తజాతులు తరింపఁగ శాంతిని బోధసేయువాఁ!

డేడి? వచింప నేనయితినే విధికంతకుఁ గూరపేతువున్.”

100

మ॥ అని చింతించుచు వంతనొందుచు సమస్తాశా నిరాశా తరం

గ నికాయమ్మలు నెమ్మిరేగి యడఁగంగా సుంత పాల్పొక క)

మ్మిన గాఢాంధతమస్సున న్మగుగ, ‘లెమ్మి’ యంచుఁ గేల్పట్టి లే

పిన చందమ్మన ధైర్యమ న్వేలుఁగు చూపెం దారి నిల్పిపఁగన్

101

—♦ నాగవర్మ కళింగమల్లునకు ఇంద్రవర్మ భావముం దెల్పుట. ♦—

ఉ॥ వచ్చిన నాగవర్మఁగని “వార్తలు పండెనె, కోర్కెనిండెనె,

మెచ్చెనె యింద్రవర్మ, ప్రజమేలు దలంచెనె, నొచ్చుకోడుగా,

యిచ్చక మేమియైన వివరించితొ” యంచుఁ గళింగమల్లు లా

నచ్చటివార్తలెల్ల నరయం గడు తొందరపాటు చూపఁగన్.

102



ఉ॥ “దక్షిణభారతోర్వి వసుధావరకూటమునందు నొక్కడై  
దీక్షగ నిల్తునం చతఁడు తెల్పెను; మీఁద వివాహబంధురా  
వేక్ష వచింప నందుల కువేక్ష వహించి తిరస్కరింపఁగం,  
‘గక్షలు పెంచుటెందుకు మృగాక్షికినై’ యని నొక్కిచెప్పితిఁ. 103

ఉ॥ అంత మహేంద్రభూపతియు “నాత్మజ యీడునకీడె మీ ధరా  
కాంతునియీడు, హస్త మశకాంతరమానని యాగ్రహించి, యే  
కాంతమునందు మిమ్ముఁ బరిహాసములాడెను, వృద్ధులంచు, న  
త్యంత సుసహ్యమంచు, దగునా! జవరాండ్రను గోర నంచును. 104

చ॥ తనయ నొసంగనొల్లనని ధారుణిపైబడఁ జూచునేమొ! యీ  
తని మనసట్టిదేయగును; దానికి నోడముగాని, తెల్పు; మీ  
సున జవరాండ్రపేరిట వసుంధరనేచుటకంటె శాంతిమై  
వినుత యశోధురంధరత విశ్వము మెచ్చఁగ నేలు టొప్పువో. 105

చ॥ కని యుచితంబుగాని పనికై పగవచ్చెనయేని నేమనం  
జను! విను! మిన్ను విర్గిపడినం బెడదారులు తొక్కినొల్లనే”  
నని వచియించి, చెప్పుమని యాశవిరాశ యొనర్చి, పొమ్మన  
న్వినయముఁ జూపుచు న్నడికి వేడిమి యెక్కఁగఁ బల్కివచ్చితిఁ. 106

ఆ॥ అనుచు నింద్రవర్మ యాడినమాటలు

వినిచె నాగవర్మ విశదపడఁగ

వెనుకముందు లరసి వీడక సత్యంబు

రాయబారి కదియ రాజగుణము.

107

—♦ క లింగ మల్లు ని ప్రి కో ప ము. ♦—

చ॥ వివఁగఁ గలింగవర్మ మది వేడిమి పోడిమి దాడిరేఁగ, దా  
డినిఁగనికాని యాతఁడు వడిం దనకూతు నొసంగఁ జాలడం  
చును దలయూచి, చూచి తనచూపుల నిప్పులు రాల, మార్పుచుం  
జనియెను లేచివేగ విరసంబుగఁ, దొక్కిన తాచుకైవడిఁ. 108

చ॥ అటుతరువాత వారి సరిహద్దులయందుఁ గళింగములును  
 ర్భట కపటంపుఁ గయ్యములు రాజఁగఁ, దోసలిరాజు వానికిం  
 గటకటసెంది, శాంతిమెయిఁ గాలము నీఁగుచునుండఁ, బోరు లు  
 దృటమగుదాఁక సాధువు లుదారత నోరిమిగూరి యుండరే. 109

— { కళింగముల్లుని దుండగములకు వెఱచి యింద్రవర్ష } —  
 జా గ్ర త్త ప డు ట.

ఉ॥ ఇక్కడ నక్కడంబఱుచు నెక్కుడు వెజ్జితనంబు నెత్తిపై  
 కెక్కినయక్కళింగునకు నేది ప్రతిక్రియ? వెజ్జిమానునే?  
 యుక్కిపుఁ డెప్పు డే వగిది నుగ్రతఁ జూపునో, నమ్మవచ్చునా,  
 ప్రక్కను బల్లెమై పరఁగువాఁ డని వేగవినిశ్చితాత్ముడై. 110

సీ॥ ఆకాశములనంటు పాకారముల చుట్టు  
 పరగెడు కందకాల్బాగుపటిచి,  
 అత్యున్నతంబౌచు నడరెడు కోటల  
 ప్రాత్రగోడలనెల్ల భద్రపటిచి,  
 పరుగువారఁగఁబారు బారగు నాయుధాల్  
 పఱపైన బురుజులఁ బదిలపటిచి,  
 నిర్మిమేషంబుల నిలిచి పొంచెడు యోధ  
 గణముల నందందుఁ గడఁక నిలిపి

గీ॥ ద్వారములదిట్టనూ యోధవారముంచి  
 తృణజలాదుల నాహరగణముఁ బెంచి  
 శక్తికొలది మహేంద్రుఁడు శత్రువునకుఁ  
 జక్కకుండెడు పనులన్ని జక్కఁబటిచె. 111

ఉ॥ “సామముచేత జక్కఁబడు జాడలుగాన మశోకుఁ డండయై  
 యీమహిజొచ్చెనేని మనకేది యుపాయము, మించిపోవ మీఁ



ఉ॥ ఏగుమ హేమనంది! తడవెందుకు నిశ్చితకార్యమందు, నీ  
దాగురుమూతలెల రహదారి పొసంగఁగ, నాయశోకునిక,  
వేరెగగు నాపదం, దొలఁచి పెండిలియాడఁగ నాగవల్లి నీ  
వే గతియంచు వేడు, పృథ్వి పరిరక్షణ చింతకుండుగాక. 118

ఉ॥ కుత్తుక బంటి యాపదలకుం గడునొచ్చి, స్వదేశపౌరులం  
గత్తుల కడ్డనిట్లుఁ గొఱగాదని యెంచి, సముద్ధరింప, ను  
వ్వెత్తుగ శత్రువుం దఱిమివేయు బలంబులు లేమిజూచి, లో  
కోత్తర శౌర్యశాలి శరణొందుట యుక్తమయంచు నెంచుచుక. 119

ఉ॥ మంతిరి హేమనంది మఱుమాట తలంపక పైనమయ్యె నీ  
మాంతములెన్నోదాటి బఱిమాలి యశోకుని సాయముం గొనం,  
జెంతలనుండు వారనుచు స్నేహముఁగోరి యడంపకున్న, ని  
శ్చింతగనుండ నిత్తురె యిసీ! విషజంతువు లట్లు దుర్జనుల్. 120

ఉ॥ ఒత్తుగ శత్రువు లఱిమి యొత్తెడు వేగము తొందఱింపఁగం,  
జిత్తుమునొత్తి యొత్తి పరిశీలనచేసెడు నాత్మవేగముం  
దత్తఱిపెట్టుచుండ, జవనాశ్వపు వేగము ముందు దూఁకఁగం,  
సత్తుగ నొక్కవేగమయి సాగెఁ బ్రయాణము గుక్కలోపలక. 121

గీ॥ కలవరంబుల రేపెడు కార్యగతులు  
త్వరితగఱిఁజేర్చె బాటలిఁ దఱిమి తఱిమి,  
పసరు, యంత్రాలు, మంత్రాలు, పొసఁగ దేవ  
పూజనమ్ములు వలచిన పురుషునట్లు. 122

మ॥ సరగంగాంచి ప్రధానమంత్రి నచటక సారంగపాణి, న్నెదో  
ధ్వరకాకింగ నరాధిపాధిక దురుద్యోగంబు విన్నించి, “మా  
ధరకుం బట్టిన కీడుఁబాపి, మమునో ధన్యాత్మ! కాపాడ మీ  
సరపాలుంగని వేడ వచ్చితిమి, సందర్శింప మన్నింపవే.” 123

మ॥ అని పొగ్గించిన హేమనందికిఁ బ్రధానామాత్యుఁ డత్యాదరం  
బున “నయ్యా! భయమేల మీకు? నభయంబున్నేన చాటింతు. మా  
జనపాల పవనం డుదారుఁ డతులోత్సాహంబు పై కొన్న యా  
తని యాదార్యమెఱింగి తెల్పెద సమాధానంబుఁ బాటింపఁగఁ”124

ఆ॥ అనఁగ హేమనంది హర్షంబుఁ బ్రకటించి  
వెలఁది నాగవల్ల పెండ్లివార్తఁ  
దెలుప, నత డు, తెలిపి తెలిపెద శుభవార్త  
లనుచు వీడుకొలిపె వినయ మడర. 125

ఆ॥ అంత హేమనంది యనువైన చోటున  
విడిది గొనుచునుండె వేడ్కయెసఁగ  
మూఁడుదినము లట్లు ముగిసెనుగాని యే  
జాడఁగనఁడు కార్యసరణి నెఱుఁగ 126

క॥ ఇచ్చటఁ గలింగమల్లుఁడు  
హెచ్చుగ నైననంబుతో మహేంద్రుని పురికి  
వచ్చెను ముట్టడి హెచ్చెను  
విచ్చలవిడి నన్నవార్త వీనులఁ బడియె. 127

క॥ అంతట దత్తత హెచ్చుగ  
మంతిరి మందిరముసేరి మర్యాదమెయి  
గొంతువడంకఁగఁ బలికె, ను  
దంతము సెలవిం డటంచు దైననము తోఁచె. 128

గీ॥ పలికి పొగ్గింప సారంగపాణి యాద  
రంబు గదురంగఁ జిత్తంబు రంజిలంగ  
“శుభము, శుభమం”చు, “మెచ్చె నశోకుఁడం”చుఁ  
“జనఁగవచ్చు నమాత్యులం” చనియె నిట్లు. 129

—♦ సారంగపాణి యశోకుని యంగీకారముం దెలుపుట. ♦—

ఉ॥ “వేడినవేళ యెట్టిదియొ, వేగమనుందరగువు “నైన్యముం  
దోడుగఁ గొంచు నేఁగు”మని తోడన యుత్తరు విచ్చిపంపె, న  
వాన్విడును లక్షలాదిగ నభంగుర పారుషశాలివాహినిం  
గూడి చలించె భూమి కలఁగుండుపడం, బగఱు భయంపడఁ. 130

ఉ॥ “మీనుతనాగవల్లికయి మేమిపుడేమియుఁ జెప్పజాల, మా  
యాసము తీఱుమీఁద మరయూదగఁ జెండిలియాడ మాకు సంత  
తోస” మటంచు మాన్పుపతి తోసలిరాజుకుఁ జెప్పుమన్నవాఁ;  
డాసలుతీతె మీరలిఁకనంజక యేఁగుండు సిద్ధసాధ్యులై.” 131

చ॥ అనవుడు హేమనంది హృదయంబునఁ బొంగులువాఱు సంతసం  
బునఁ గొనియాడి మంత్రిగుణముల్నమయోచిత వాక్చమత్కృతిం,  
జనఁగ నుపక్రమించె జవనాశ్వభటుల్నవెంట నంటిరా,  
వనములఁ గొండవాఁగుల జవంబున దాటుచు నాగకొక్కటఁ. 132

—♦ కలింగమల్లుండు తోసలిని ముట్టడించి యాక్రమించుట. ♦—

చ॥ ఇచటఁ గలింగమల్లపృథివీశుని దాడి భయంకరార్భటి  
ప్రచలితమాచుఁ దోసలిపురంబునులోఁగొనఁ జుట్టుముట్టి, న  
దుగ్గిచిర పురంపు వీధులను దుందుడుకు ల్బచరింప వాహినీ  
నిచయము, భీతినొంది యవనీశుని యంతిపురంబు చింతిలఁ. 133

చ॥ భవనము చుట్టుముట్టి పరిపంథులు రాజును బట్టుకొందురఁ  
రవములు సోకు లోపలనె, రాజుసారంగము దూటియేఁగె, నీ  
రవముగ రాణికూఱుల దురంత విచారల వెంటఁ గొంచు, నే  
వివరము తోచకుండఁ బృథివీశుండు దారిని మూసివేయుచుఁ. 134

చ॥ వెదకిరి రాజమందిరపు విశ్వసనీయములైన తావుల  
న్వేదకిరి కోటమూలలను, వేదికలందలి చాటు గూళ్లలో

వెదకిరి బావులన్వనుల, నేలరహస్యపుఁగొట్టిడిలలో

వెదకిరి వట్టణంపునలువీధులు; జాడ లెఱుంగఁజాలిరే.

135

ఉ॥ “ఎంతటి మోసమయ్యె మనుజేందుఁడు కూతురు చిక్కఁదైరిగా  
యింతటి వింతకెయ్యదియొ పేతువు! మాయగఁ దోచుచుండె, నా  
మంతిరి పేమనంది గడుమాయలమారినిఁ బట్టితెఱుడు, గే  
హంతరమందుఁ గల్గెడు రహస్యపుఁ ద్రోవలు వాఁడెఱింగెడు.” 136

చ॥ అనెడు కఠింగవల్లభుని యాజ్ఞను గైకొని పేమనందిని  
గని వడిఁబట్టి తెచ్చుటకుఁగానన మార్గములందుఁ బొంచి, రా  
తని సడిఁబట్టి నట్టడవి దైత్యులుపోలఁ గడింది యోధు; లే  
మని వచియింపనొను, నరయం దలకిందులు కార్యపాకముల్. 137

—♦ పేమనంది శత్రుమూఁడలకుఁ జిక్కుట. ♦—

చ॥ వడివడి నిల్వ కొక్కయెడ వచ్చుచునుండెను పేమనంది యే  
ర్పడఁగ శుభంకరమ్మయిన వార్తలు రాజుకుఁ దెల్పఁగోరుచుం,  
దడయక సంతసమ్ము మునుదారినిఁ జూపుచునుండఁ, గాని కా  
రడవులు కారుమబ్బు లెదురయ్యెను జీఁకటిక్రిమ్ము కాలమై. 138

ఉ॥ ధీరులు లెక్కసేయక మదిం బయనించిరి చిమ్మచీకటిం  
బారుగ కాగడాల్వెలుగ, బంటులు గుఱ్ఱపువారు వెంటరాఁ,  
జేరఁగ నాఁటిరాత్రికె రుచించఁగఁ దోసలిమిఁది చూపులం  
దారులు రాజధాని కయిదాటులు కోసులె దూరమాటచేక. 139

గీ॥ కాఱుచీకటి తొలకరి కాఱుమబ్బు  
లడలు గొలిపెడి దట్టంపు టడవిగములు,  
కాలినడకలు తోవలఁ గంటకమ్మ  
లింతకన్న భయంకరమేది గలదు?

140

—♦ శత్రుమూఁకలు హేమనందిని చుట్టుముట్టి పట్టుకొనుట. ♦—

సీ॥ చంపుఁడు పొడుపుఁడ౯ జపుఁడు లెక్కుఁడై  
గుండెలలో దడల్ క్రుమ్మరింపఁ,  
బట్టుఁడు, కొట్టుఁడు, బంధింపుఁ డనుకేక  
లట్టుడికింప నట్టడవియెల్లఁ,  
బోనీకురాముందు, రానీకురా వెన్న  
నిలఁబెట్టి గుడికాళ్లు నలఁగఁ దొక్కు,  
చేబట్టి నిలుపురా, ఛీకొట్టిగుడ్డురా  
చెంపలు వాయించి చెవులు బిండు,

గీ॥ మనెడు కోలాహలము లహంకరింప  
దారిదోపిడి గాండ్రోమె తఱుముచుండి  
రనుచు హృదయము చింతను మునుంగఁ దొడఁగె  
హేమనందికి సంభ్రమ హీనమతికి.

141

ఉ॥ చేయఁగనున్నదేమి విధిచెయ్య మిదెట్టిదొ చూతమంచు, సం  
ధాయకుఁడౌచు నిల్వ, వడిఁదాకిరి కత్తులవారు శత్రువుల్  
పాయకఖడ్గమెత్తి 'జయభారతి!' యంచునె వృద్ధుఁడైన యా  
ధీయుతు చేతిఖడ్గమది ధీం, ధిమి, ధిమ్రునిఁ నాట్యమాడఁగ౯. 142

మ॥ తనవారెవ్వరో కానివారెవరో యుద్ధాదు పరీక్షోపంబున  
నైననుకన్నందును జూడ కొక్కమెయి విన్వేధిం బ్రసరించి, శ  
త్రు నికాయముల కంతకాండముల సంఘల్ తుంచి చెండాడె నొ  
క్క నిమేషంబున రూపుఁగొన్న బలియై కార్కొన్నయా చీకటి౯.

ఉ॥ తుంటలు తుంటలై పడఁగఁ, దోరపు మూఁకల దండురేగ, నా  
యొంటరి వృద్ధుఁ డెప్పగిది నోపును నిల్వఁగ, శక్తిహీనమా  
చుంటకు, బంటులెక్కు డగుచుంటకుఁ జింతిలి, వంతమున్గి, దు  
ష్కంటక పూరితస్థలి వెసం బడె మూఁగ్గితుఁడౌచు నంతట౯. 144



ఉ॥ పట్టిరి గిట్టకుండ బిగబట్టిరి, చేతులుకాళ్లు బిట్టుగం  
గట్టిరి; వట్టికేకలిడి కట్టిడి బంటులు నెత్తిమోయుచు,  
బెట్టిరి దిట్టతాచుఁ బృథివీశకళింగుని కాళ్ల ముందటం,  
జెట్టికేనేని కాలగతి చేటుగుపట్టునఁ జెట్టిపుట్టదే? 145

—• మ సేంద్ర వ ర్మ వి చా ర ము. •—

చ॥ “తలఁగెనుగాని శత్రుకరతాడన పీడన బంధనమ్ములుం,  
దొలఁగెను గీర్తివైభవము, తోసలిరాజ్యము, నైపరీత్యముం  
దలఁపఁగవైతి, నిట్టి పరితాపభరమ్మును నెట్టులోర్తు, మా  
యలఁబడవైచి యేఁచెదవహా! పృథివీశులనేని దైవమా! 146

ఉ॥ పోయెనొ లేదొ పాటలిప్రభుం దరియంగను పోమనంది! రాఁ  
డాయెనునింక; నేల తడవయ్యెనొ? చూచెనొ లేదొ! సాయముం  
జేయఁగనొప్పుడో! వినుఁగుజెంది యశోకుఁడు లేక దారిలో  
మాయలమారిచేతఁ బజ్జిమ్రుందెనొ, కుందెనొ, యేమియయ్యెనో! 147

ఉ॥ హా! విధియెంతసేనె, గహనాంతరసీమల పాలుసేసి, న  
న్నీవిధి నల్పజూచుటకు నేనొనరించిన కర్మమెట్టిదో,  
పావనభక్తితత్పరు లభాగ్యులు పౌరులకేది దిక్కు, హా  
రావములెక్కి పొక్కు లడరంగ నరాతులచేతఁ జిక్కిరే. 148

ఉ॥ ఏమియొనర్చువాఁడ, తెరువెయ్య దరిం గికురించి పోరఁ, భో  
రామిఁ దలంచి, పౌరుల నరాతులకత్తుల కాహుతీయలే  
కా మహనీయచిత్తుని సహాయముఁ గోరితిఁగాని, యింతలో  
నీ మదవద్విరోధి గణమింతయొనర్చు నటంచు నెంతనే. 149

ఉ॥ దైవమ! తృప్తితీతెనె? మదాంధులపాలిటి మోహదూతవై  
కావఁగఁజూతు, సజ్జనులఁ గారడవుల్పురియింపఁజేతు, నీ  
భావమదేమొ! ధార్మికులఁ బొండునరేందుని పుత్రులం ధరి  
తీ) వలయంబులో వనులఁ ద్రిప్పవె, నీకెదురీఁడ శక్యమే. 150

ఉ॥ రాజయిపుట్టుకంటెఁ గవిరాజయిపుట్టుట కొంతమేలు, లే  
రాజు, వసంతరాజు, వలరాజును గొల్వఁగ నిశ్చలాత్మఁడై  
రాజిలు కావ్యకాంత వనరాజము లన్నిహరించుచుండు, రా  
రాజయిగం ధరితిఁ బొగరాజు నరాజకముండ కుండునే. 151

ఉ॥ ఏమియొనర్చిరో ప్రజల నెమ్మెయిఁ దిట్టిరో, కట్టి కొట్టిరో,  
భామల భంగపెట్టి పసిపాపల నల్పిరో, సోయగంపుటా  
రామము లక్కటా! చెఱిచి, రాజగృహమ్ములఁ బాడోనర్చిరో  
యేమి తలంపనేమి? బలహీనులకెయ్యది మార్గమిత్తటిక. 152

గీ॥ అనుచు నయ్యింద్రవర్మ దుఃఖాబ్ధి మునిఁగి  
యూపిరాడక దరిఁజేరు నాపు లేక  
యా పరాత్పరు పదములమోపిబరువు  
దిక్కులెగఁ జూచుచుండె భీతిలుమదిని. 153

—♦ కళింగమల్లుండు హేమనందిని బలాత్కరించి యురదీయించుట. ♦—

చ॥ తెల తెలవాఱఁగా వసుమతీశుండుదుష్టకళింగవర్మ, చా  
రులు గొనివచ్చు వారలెవరోయని కన్గొని “హేమనందులా!  
యిలఁ బడి యుంటిచేల, మమునెగ్గితిరే యిప్పుడైన, దొడ్డ మం  
తులుగద! మీ కశోక నృపపుంగవు సాయము నిక్కమయ్యెనే? 154

ఉ॥ పట్టితిఁ దోసలీపురముఁ బట్టఁగఁ జూచితి రాజుఁ బుత్రికం  
జెట్టులుకారె మీరు, ధరణీశులు మీవలఁబాటి పోదురే,  
యిట్టిమంగడు మీనృపతి యెంతయు శూరుఁడుగాఁడె, మాటలం  
దిట్టతనంబుఁజూపి, పరతెంచిన మమ్మెదిరించఁ జేలకో. 155

ఉ॥ చెప్పుమహేంద్రవర్మ యెటఁజేరెనో, లోపలిమార్గ మెద్దియో,  
యిప్పటికైన నేనతిని హింసకుఁ బూనను, చెల్లెఁగోరుదుం,  
జెప్పెద దక్షిణాపథము చిందరవందరలొటకంటె, లో  
నొప్పు చెఱంగనీక, మనయొప్పులు తప్పులు దిద్దుకోఁదగు. 156

ఉ॥ ఎక్కడివాఁ డశోకధరణీసుఁడు, దక్షిణభార తోర్వీయం  
ద క్కపటాత్ముఁ డెచ్చుకొని యాతని క్కాళులక్రిందివారమై  
పొక్కక, యైకమత్యమును బొంది సుఖించుట మేలుగాదె, నీ  
వొక్కట యోజ సేయుమిది యొప్పగుఁ దప్పగు స్పష్టమయ్యెడికొ.

చ॥ అనవుడు వేమనంది “ప్రభువా! ధరనేలఁగ యోగమున్న మీ  
ఘనత నెదుర్పఁజాలెడు మగంటిమిఁ జూపఁగ మాకు శక్యమే,  
మన మలరంగమించు బహుమాన్యలు, మీపదభూమి సోఁకఁగా  
ననువుగ నేలవైఁ బడితి నార్యుఁ డశోకుఁడు సాయమిచ్చునా? 158

ఉ॥ పట్టుగఁ బట్టుపట్టి మముఁబట్టఁగఁ బుట్టినజెట్టులీరు, మా  
జెట్టితనంబు మీయెదుటఁజెల్లునె? నిల్చునె పాటిపోక, మా  
దిట్టతనంబు లావయిని దేవుఁడెఱింగెడు; నూపిరున్న చో  
బుట్టలనుపు నమ్మకొని పొట్టలు పూఁచుకొనంగ నొప్పుదే. 159

ఉ॥ పిల్లలు మేకలుం బడెడు పీడలు గోడులు చూడలేక ని  
ల్యెల్లను తాపమెత్తి నరహింసకు రోసి, పురంబు వీడఁగం,  
జెల్లెనె పాటిసోకయనఁ, జెల్లదు ధర్మపరత్వ మియ్యలం  
దల్లికిఁ బిల్లనోచఁగలదా, సమరంబులు తొండవించఁగొ. 160

ఉ॥ నాకయి నేను నేఁగఁ గరుణాకరుఁడై యతఁడెట్టు లేఁగెనో,  
మీకెఱుంగంగ రానియెడ మీకడబద్ధుఁడనైన నాకు ని  
పోకయెఱుంగ సాధ్యమగు పోకడయున్నదె? పోలుమీదెగా  
సాకులు పెట్టనేల ననుఁజంపినఁ జంపుడు, చేతఁ జిక్కిరికొ. 161

ఉ॥ దక్షిణ రాజకూటమునఁ దానొకఁడౌటకు సందియంబె, మీ  
దీక్షవిరుద్ధమాటఁ దెగదెంపుగఁ బల్కెనుగాని, యిట్లు దు  
ర్భిక్షము పాలుసేయఁదలఁచే? యనఘాత్మున కింద్రీవర్మ కీ  
కక్షలు పాడిగావు, ప్రజఁగావఁగ నాతఁ డశోకుఁ డేరఁడే.” 162

చ॥ కనలుచు “హేమనంది! కథగాదు కళింగుని రాజకీయమా,  
సని మది నెంచి పెంచక నయంబునఁదెల్పు మహేంద్రవర్మ యే  
యనువునఁ బాటిపోయె, నరయంగను నీకెఱుంగంగరానిదే  
వినుము ప్రధానివౌదు, నీనువీడము మార్గముఁ దెల్పుకుండునన్.” 163

చ॥ విడిచెద నిన్ను నీపతిని, వేచఁగఁ జూడను; తెల్పుకున్న నీ  
విడుమర కేదిదారి, విను, వేడుకగాదిది తెల్పుచుంటి, బా  
ల్పడెదవె ప్రాణహానికిని? భంగపుఁ బాటులకోర్తు పెట్టు? లిం  
కుడుగుము మొండిపట్టు, తగునో తగవుం బరికింపకుండఁగన్.” 164

చ॥ అనుచుఁ గళింగవర్మ తెగనాడఁగ, నోడక వాడువల్కె “నే  
మని భవదీయపౌరుషమయారె! నుతించెద? ముందు చూపునం  
జనియెడువాడు గావలయు; సద్గతి గల్గునె రాజద్రోహికి?  
న్నను నిటుపట్టికొట్టిన వినముడైనై శరణొందువాడనే? 165

చ॥ ఎఱుంగను మా యధీశులెటు లేగిరొ, మార్గరహస్య మేమిటో  
మొఱుగుట పాడిగాదు, మొగముంగని పల్కఁగఁ జేతఁగాదు, నే  
నెఱిగితి నేనియుం దెలుప; నిద్రి కృతజ్ఞుడు నేర్పు విద్యయే?  
పఱచెడు భంగపాటులకుఁ బ్రాణముతీతకు జంకువాడనే.” 166

చ॥ అనుటయు నాకళింగపతి యగ్నికణంబులు చిన్ను కన్గవం  
గనుగొని “యోజనేయుమిక, గాలము చాల దుపేక్ష సేయ మా”  
కని యొకకొంత సేపటుల నాతని మోమునఁ జూపు నిల్పి, తీ  
రనిపని యంచునెంచి, వినవా! యని చారులతోడ నిట్లనెన్. 167

చ॥ “విడుగరలేదు వీనికిక, వేచుడు, కొట్టుడు, వేగు లోపలం  
గడగడలాడి రాజగృహగర్భములోపలి తోవఁజూపిన  
న్విడువుఁడు! లేనిచోఁ గొఱతవేయుడ”టంచును దెల్పి యేగెఁదా  
గడవిడఁజేసిచేసి కడకన్నులఁ గోపముఁ గుమ్మరించుచున్. 168

ఉ॥ అంతట రాజసేవకు లుపాంతమునందు గుడారమందు వే  
ధితమటంచు నెంచి, కరతెంచి రుమాగ్నులు కుగ్మిరించి, సా  
ధితుము, తెల్పువేని కడతేస్తుము, తెల్పుము నాఁగ, వారికి  
స్థంతిరి మూఁగవానిగతి మానముఁ దాలించి పల్కకుండెడిక. 169

ఉ॥ చారులు శత్రువుల్పునిన జాడలు గన్గొన నానతిచ్చి, దు  
ర్వార పటుప్రతాప విభవాతిశయమ్ముల యోధవారముం  
దారులు గావనిల్చి, సరదారులఁ బౌరులరాక పోకకుం  
దావరములందుఁబెట్టి గరువంబున మించెఁ గళింగమల్లుఁడుక. 170

—♦ అశోకుని నైనద్రము వచ్చుటఁగాంచి యింద్రవర్మ కలతపడుట ♦—

ఉ॥ తోసలి పార్శ్వ మం దనతి దూరపుఁ గొండలలోన నొక్కటై  
భాసిలు కొండకొమ్మునను బర్వు రహస్యపు మందిరమ్మున  
నావసము చేయుచుండె బలవంతపు దైవికదైనద్రవృత్తి నా  
యాసముతో మహేంద్రుఁ డసహాయతకుం గడునొచ్చిపొక్కుచుక.

ఉ॥ “ఇప్పటికైన నేమి వసుధేశుఁ డశోకుఁడు వచ్చువాఁడె! యా  
చొప్పెటు లారయందగుఁ, గుచోదకు చెద్దను మడంగు నెట్టు లీ  
ముపువ్విదొలంగకున్న మునిముచ్చుల నమ్మఁగవచ్చు నెట్టులం  
చప్పటి కపుడప్పు డహహా! యని దారులు నిక్కి చూచెడుక. 172

శా॥ ఉన్నట్టుండి యరణ్యప్రాంతమున నెంతో ధూళిరేఁ గంగ, ను  
త్పన్నప్రాంత పదీప్తరావమొకటై చాటింపుగాఁ బొంగ, నా  
సన్న కూరమ్మగాలి బెగ్గిలి వెనక శంకించి పాటంగ, నా  
యున్నిద్రుండు మహేంద్రవర్మగని యత్యుద్వేగియై చూచుచుక. 173

ఉ॥ “ఎట్టులెఱింగె జాడలను! నెవ్వరు తెల్పిరి! శత్రువేయగుం,  
గట్టిడి నిల్వనిచ్చునె వనంబుననైనను, నేది తోవ, నా  
గుట్టునెఱింగి నాపయికి గొబ్బన దూఱుచునుండు వాఁ డెవ్వఁ  
నట్టడవి నవ్వసింపఁదగు నయ్యధికారము నాకు లేదుగా. 174

ఉ॥ ఆకసమెత్తు దుమ్మెగురు సంతటిపైనిక సంభ్రమంబుగా  
నాకని తోచుచుండె; దగునా! పరికింపక తొందఱంపడక  
మూఁకలు మూఁకలై కడఁకభూతలమంతయు నావరించి, పె  
నీవుకున వచ్చుచుండుఁ గడువేగమ, శత్రువులొత వారలే?" 175

—♦ మహేందుఁ డశోకసైన్యముం గాంచి సంతసించుట. ♦—

మ॥ అని చింతించుచుఁ జూచుచున్నదిచె నయ్యారణ్యకవాతముల్  
చనుచుండన్వడి దిక్కుదిక్కులకుఁ, దత్తైస్సనాస్తింగముల్ డగ్గఱం  
గని యుప్పొంగెను నేలయీనిన గతింగన్నట్ట విస్తారమై  
తనలో నిద్రి యశోకుసైన్యమనుచుం ధనుస్రిండ్ నంచెంచుచున్. 176

సీ॥ సమరసంరంభముల్ సాగునె మాముందు

నిలునిలుమను మాడ్కిఁ దలలు తిరుగ,

వేసకువేలుగఁ బెనఁగొను నడగొండ

చాళులగతిఁ గాలిజాడలొప్పు,

సారెకు ముందుకుసాచు తొండమ్ములు

బారుగొన్న ఫిరంగి పగిది నడర,

రండు కాళులకిందఁ బిండి యొనర్తుమన్

హుంకారముల భంగి ఘోరంప,

గీ॥ సమరసన్నాహ పరవశ చతురగతుల

బిరబిరానను బరతెంచు కరులగముల

ముందు వరుసనుగాంచి సమ్మదమునంది

యింద్రవర్మయెడంద నిస్తంద్రమయ్యె.

177

ఉ॥ పారముమీటి పైకెగయువారిధి వీచికల ట్లపారమై

ధారలు ధారలై పలువిధంబుల ధారల యశ్వధార లా

ధారములేక లెక్కిడఁగ దాడులఁదీయుచు శత్రుభీకరా

కారతఁ గ్రాలుచుండెఁ గడఁకం దుడుకుల్పడఁకం, దలంకఁగన్. 178

ఉ॥ పక్కల బారుగొన్న బహుభంగి బదాధపు బండ్లు, వానికిం  
జక్కని నడ్డిభాగమునఁ జాలుగవచ్చు రథమ్ము లాపయిం  
జక్కని కాల్బలంబు తుది చిక్కక లక్షలసంఖ్య మించుచుం,  
బెక్కుతెఱంగులం బుడమిభీకరరూపముఁదాల్చి నట్టులన్. 179

ఉ॥ ఎక్కిడిరాఁగ, బల్లెములు నీపెలు కత్తులు తోమరంబులుం  
బెక్కుగునాయుధాలెఱయ, బీతులు గొల్చుచు విల్లునమ్ములుం  
జక్కపెలుంగఁగాంచి, సరసాత్ముఁ డశోకుఁడు వచ్చెనింక, నా  
చిక్కు తొలంగెనంచు నరుసించి మహేంద్రుఁడు చూచుచుండఁగన్.

—♦ అశోకుఁడు సైన్యముతో మహానదీతటమున విడియుట. ♦—

ఉ॥ వచ్చి మహానదీతట మవారిత విస్తృతపాఠైతమైతగ  
నైచ్చి గుడారముల్నిలుప మేదిని నాథుఁ డశోకుఁ డయ్యెడం  
జొచ్చి మహేంద్రు తోసలముఁ జూచుచుఁ గార్యగతుల్దలంచుచు  
న్వచ్చెడు యుద్ధవార్తలను వారక వింతుఁ బ్రీతిపయఁగన్. 181

ఉ॥ నాఁడు విచిత్రమేమొ గహనంబునఁగోన గృహమ్ములోన నే  
నాఁడు వినంగరాని శకునంబులు తోచె, విలాసరోచుల  
నేవేడుకనాడెఁ జందురుఁడు; వింతగఁబాడుచుఁ, దమ్ములున్ రుచి  
కీడలఁడేలి విచ్చుకొని లీలలమన్ని వికాస మందఁగన్. 182

చ॥ చెలులను బల్కరించుఁ దనచిత్త మెల్లప్పుడ భావమాధురీ  
కలితవిలాసరోచులు ముఖంబున లాస్యములాడ నవ్వున, జ  
క్కిలిగిలిపెట్టినట్టుల సఖిజనముం బరిహాసమాఙ్గుచి  
ట్లలరెను నాగవల్లి తన యాత్మను బొంగెడుకోర్కి పెంపునన్. 183

చ॥ బిరబిర హర్షవిస్మయము పెంపున నాదెస కేసిచూచు, సం  
బరమునఁ బాటుముందునకు, భాగ్యములన్నియుఁ బండినట్టుల  
నుగ్ధిరపముఁ జూపు, నెచ్చెలులమోములు గన్గొని యేదియేదియో  
గురిగొనఁజూచు, గామినులకోర్కులు చేష్టలు వింతాగదా! 184

మ॥ మదనపాశ్చాఢ్యుడపూర్వశిల్పకుఁడు సంభావించి పూజాఁడి నె  
మ్మది కత్యంతముదంబు చేకురఁగ శుంభద్రాగ నానారుచుల్  
పొదలం గట్టి నభవ్యభావ భవనోద్భూత ప్రభుతోల్లసల్  
హృదయాన్లఁది విలాసఁడొలికల్పై దీపించె దివాక్రతిక్.

185

ఉ॥ వేచి సమస్తనైనిక నివేశ మశోకునుదాత్తుఁ జూడఁగన్  
లేచి రహస్యవేషమున నిందితుఁడుంబలె నిందునందు సం  
కోచముతోఁ జరింపఁ, బ్రతికూలుఁ డటంచును సంశయించి, యా  
లోచనపీడి రాజభటు లుక్కిపునట్టులఁబట్టి తెచ్చినన్,

186

ఉ॥ “ఎవ్వఁడు వీడు పట్టువడనేమికతంబ”ని పల్కరింప “నే  
నెవ్వఁడఁగా నశోకధరణీశ్వర! తోసలిఁ గోలుపోయి యిం  
దివ్వగ దిక్కులేక తపియించు మహేంద్రుఁడ, చూడఁగోరి మి  
మ్మెవ్వీధి బంట్లచేఁ బడితి, నేమియొనర్చెదొ నిన్నె నమ్మితిక్.”

187

చ॥ అనఁగ నశోకభూమిపతి యాదరమొప్పుఁగఁజేరఁదీసి, నె  
మ్మనము విచారపీఠిఁబడి “మాయురె! దైవికమాయ యే మనం  
జను, విధియొట్టులో యటులసాగదె, తాపపడంగనేల”, యం  
చనువుగఁదెల్ప, నిశ్చయ సమంచితుఁడై తగవొప్పు నిట్లనన్.

188

ఉ॥ “సేమమె యింద్రీవర్మ! మముఁజేరఁగ నేది యుపాయమయ్యె, నా  
కామికళింగవర్మ నిను, గానన భూమికిఁ బాఱుదోలెనే  
యేమియొనర్చెవాఁడు, తగవెంచఁడె, తెల్పుమనంగ” నాతఁడున్  
“స్వామి!”యటంచుఁ గేల్కొగిచి సర్వముఁదెల్పెఁ గళింగవృత్తమున్

ఉ॥ కోటను ముట్టడించి బహుకుత్సితుఁడై నరహింసఁబూన, దు  
ర్గాటవినుండు గేహము సురంగము తోవను జేరియుంటి, బో  
రాటముఁ జూడలేక, తమరాకఁ దలంచి ప్రతీక్ష సేయుచున్  
నేటికి ధన్యమయ్యె నవసీశ్వర! జన్మతరించె మీకృపన్.”

190



చ॥ అనుటయు నాదరించి వసుధాధిపుఁ డాతనికాపునిచ్చి, “యి  
వ్వనమున నొంటినుండఁ దగవా? తగురక్షణఁ బంపువాడ” నం  
చనునయ మొప్పఁబల్కి, కరుణాకరుఁడై “తన యంతిగమ్ము చే  
రిన నది యెంతోమేలు వివరింపఁగనం”చు వచించి యంతటఁ. 191

ఉ॥ తోసలి కేసిచూచి కడుదూరపు యోజనచేసి “దక్షిణ  
ధీశులఁ గూడఁగట్టుకొని, దీక్షవహించి కలింగమల్లుఁ డ  
త్యాశల నొందనేల, యడియూసలఁ గుండఁగనేల, వట్టి యా  
వేశముఁ జెందనేల, తనవీర్య మెఱుంగఁ డటంచు నుండఁగఁ. 192

చ॥ ఎఱిగి కలింగమల్లమనుజేంద్రుఁ డశోకునిరాక, వీకమై  
బరగుచు దక్షిణోర్విఁ గలపార్థివకూటము సమ్మతింప, దు  
ర్భరపటు సాహసంబడర, వైరులమూఁక నెదుర్చునెంచి, స  
త్వరుడయి సంతరించె బహుభంగులఁ గార్యములోలిధురుఁడై. 193

ఉ॥ దారులు గట్టి కార్యపరతంతులఁ జారులఁ బోత్పసించి, దు  
ర్వార గజాశ్విబెట్టి సమరాంగణభూమి, మహానదీ తట  
ద్వారములందు జోదులను వైరివిదారణ కార్యసూత్ర సం  
దారణ తత్పరాత్ముల నతందుల నిల్పెఁగృతప్రియత్నుఁడై. 194

గీ॥ పృథువశోకుఁడు సారంగపాణి మంత్రీ  
యిరువురును భండనోద్ధతికేడి దారి  
యనుచుఁ గౌటిలి్యపద్ధతు లరయుచుండఁ  
బరుగు పరుగున జవనాశ్వభటుఁడు వచ్చి 195

గీ॥ “జయము పృథ్వీశ! శత్రుసంచయము నీట  
మునిగి నైనక నౌకల ముంచఁదలంచి  
కడఁగుచుండంగ మనవారు సడినిబట్టి  
పట్టి బంధించి నిర్బంధ పఱిచిరిపుడు. 196

—♦ అ శో కుఁ డు యు ధ్ధ ము న 'కా శ్చ యి చ్చు ట. ♦—

చ॥ అనవిని వేగిరింప ననువొనిక లెమ్మని మంత్రీపుంగవుం  
బనుపగ నాతఁడేగె, దరువాతను సుందరగుప్తుఁ డేగె, నా  
జనపతిమూఁతలప్పుడు పొసంగ నదీతిరణంబుసేసి, త  
మ్మును నెదురించు శత్రుదళముంగన కెక్కుడు సంబరంపడె. 197

సీ॥ జంకుకొంకులు లేని జయజయ నినదంబు

కాల్బలంబులలోనఁ గ్రొందుకొనఁగఁ,  
దడఁబడి శత్రువులడగడ లాడంగ

హయహేష లమితమై యడలు గొలుప,  
ఒక్కదూఁకునదూఁకి పక్కలు చీల్చెడు

పగిదిసేనికపిండు పరువులిడగ,  
గురివెట్టి పడఁగొట్టి యరిగణంబుల పొట్టి  
లోక్కటఁజేల్చి నాయుధము లెగుర,

గీ॥ పుడమిపగిలిన చందమై బోరుకొనఁగ

దూఁకెఁ గాళింగసేనవై వీఁకతోడ

సింహనాదంబు లఱిముఱి సేయుచుండఁ

బోరుప్రారంభమయ్యె నాఘోరమగుచు.

198

మ॥ ఇరువాగుల్లలపడ్డ వెన్నెనుక నెంతే నాయకుల్ రేఁప, ము

మ్మెరమైసాగెను బోరు ఘోరమగుచునాగొంఁచుఁ గారొంఁచు, సొ

బరముల్పొంచుచు నప్పరింగనలకుఁ, మ్రొందించి కుందించి, య

బ్బురమైతోఁచుచు, భీకరాఝటలు నార్పుల్పేర్పులుపొంగఁగఁ 199

సీ॥ కొమ్ములవడిఁగుమ్మి చిమ్మునేన్గుల దొమ్మి

పమ్మిన కోపానలమ్మురేఁప,

ధారాగతుల్లడధారాహతుల్మీటి

తురగ రణోద్ధతి తొందఱింప,

బాకులీఁతులు మేటిబల్లముల్కత్తులు  
 జోకమై వీకమైన గేకలుడుప,  
 బ్రవిముక్త శరపరంపరలు పృజ్జలు వల్కు-  
 నరివీరకంతాల కతుకు తెల్లంప,

గీ॥ ఘోరరావములెల్లడ బోదుకొనఁగ  
 ధీరులకునేని హృదయ విదారకమ్ము  
 పోరుమిత్రుల నెత్తుటి యేరు లడరఁ  
 బ్రళయతాండవమా యన్న పగిదిసొప్పి.

200

శా॥ “ఓరి! భారతయుద్ధవీరులము మమ్మోడింపఁ బీడింప, మీ  
 కారా, ప్రేలదరేల, నిల్వఁడనుచుం గాండింపఁ గాఁగిండు” “తా  
 ధీరుల్గీరలు, మౌర్యవీరులకు మీధీశక్తి నుత్సంబు, మా  
 పోరుల్గీరకు నృపాలురెల్ల రిటమున్, బోధస్యంబులొ మీకిటన్.” 201

మ॥ అని యనోన్యము తూలనాడుకొనుచున్ హంకార హుంకారముల్  
 బెనుప న్నూఁగెను మూఁకమూఁకలగుచుం బీరమ్ము తోరమ్ముగాఁ  
 గనుమూయం గనుపాపఁదీయు పగిదిం గాండ్రించి వేండ్రించుచుం  
 ఘనవాతాహతిఁ దూలువృక్షముల చందంబొచు సేనాటవుల్. 202

ఉ॥ వచ్చునొకండు వేగమున, వచ్చును వ్యయ్యలుగాఁగ తొమ్ము, పె  
 న్నుచ్చుగవాని తొ మ్మగల మోడునొకండు ప్రవృద్ధకోపుడై  
 చిచ్చుకత్తులం జల్పి, చిక్కినవారలఁ జేల్పిచెండుచు  
 న్నచ్చురమూని పోరి రసమాన రణాంగణ మార్భటింపఁగన్. 203

ఉ॥ మీసము తీడికేకలిడి మించఁగ రోసముఁ జూపునంత, నా  
 యాస మదేలరా యనఁగ నాతనితొమ్మున నీఁతుదూత, నా  
 కాశమువంక జూచి, రుచిగన్గొని విస్మిత చిత్తుఁడట్టు లా  
 రోసము తూల నిల్వ మిడిగ్నృద్ధును దూలుచు నేలపైఁ బడున్. 204

ఉ॥ పొంగులు వాటు పొరుషము ముందుకుఁద్రోయఁగ హుంకరించి, యు  
ద్ధాంగణమెల్ల గర్జిల నహమ్మని రోషముమీఱఁ బల్కి, దే  
హంగము లొక్కటొక్కటిగ నాహుతిఁ గొంచునె ఖడ్గధార, లా  
పొంగెడు పొరుషంబడఁగఁ బోరిరి నెత్తురుపొంగి పాటఁగన్. 205

ఉ॥ కత్తికిఁ గత్తిఁజూపి కడఁక న్వడిగన్ సుడిదిప్పి పోడిగన్  
గుత్తుక లుత్తరించుకొని కూలుదు రాహవ రంగమందు, జే  
యెత్తి నిజప్రతాపముల యిమ్ములఁ దెల్పుచుఁ దూలనాడుచు  
న్మోత్తములొచుఁ జచ్చెదరమోఘ శరాహతినేలఁ గూలుచున్. 206

మ॥ చటులోనాడి భటోద్యమ ప్రికటితాశాజ్యోతి మున్నెడన్, ను  
త్కట నానాయుధ పాటితాంగమగు నక్కాఁగింగ నైనాటవిన్  
ఘటనాశక్తి యడంగఁ జేయుచు నశోకాధీశు సేనాళి, యు  
ద్భటమై వీరవిహారమున్ సలిపె నుద్యతోక్రీధ దుర్వారమై. 207

ఉ॥ ఒక్కటఁ గాల్చులంబు, మఱియొక్కట గుట్టుపుసేన, యేన్గులిం  
కొక్కటఁ, గూరరూపమగు యుద్ధముసేయఁగఁ బొరుషమ్ములం  
బెక్కురు రెండుప్రక్కలను మృత్యుముఖంబునఁ బడ్గఁ, బీన్గులం  
దొక్కికెడు యుద్ధమైపరఁగెఁ దొమ్మిది నాల్గకు దుర్నిరీక్ష్యమై. 208

ఉ॥ అంతఁ గలింగమల్లవసుధాధిపుఁడందఱఁగూర్చి పల్కె “నేఁ  
డంతమునందుటో, మనమహత్వ సమత్వసుమంత్రితా సుమం  
బంతయుఁ బ్రధిష్ఠిపైఁ బరిమళించుటాగావలెఁ జింతసేయకుం  
డింతట”నన్నఁ బోరిరి సహించి యశోకుని నైనన్యథాటులన్. 209

చ॥ ఉఱకలుపెట్టుచుం దొరలు నుద్ధత వాహిని కడ్డుపెట్ట నే  
గఱువకునైన సాధ్యమగు కార్యమె? యైనను నుత్సహించి, యె  
త్తెఱఁగునైన దిట్టయి దీటుగ నిల్పుట పొరుషంబ, యి  
మ్మెఱుఁగుటమేల, కాని తరమే తనుమించినవారిఁ దాఁకఁగన్. 210

ఉ॥ వట్టి బలాత్కరింప సరిపట్టుల నెట్టుచుఁ బోరుచుండి ర  
పుట్టున లక్షలాది బలవంతపు మాగధనైన న్యథాటికిం  
బెట్టుతోలంగి వల్చునయి బీరములుడ్డి కఱింగసేన క  
స్ఫుటై వినష్టశేష మటువైఁ బదునై దవనాటి కంతటన్. 211

ఉ॥ నాఁడె రణంబు మాన్పుఁ బదునాటవనాటి కశోకుఁ డుద్ధతిం  
జోడుగ నింద్రవర్మఁగొని చొక్కి మదేభము నెక్కి నిక్కుచుం  
గూడఁగఁబోయి వాహినులకుం గడుఁబ్రేరణనిచ్చి మెచ్చిచుం  
దోడయినిల్పఁ బోరిరొక దూకునదూకి కఱింగసేనవై. 212

మ॥ పరఁగం బాహుబలోద్ధతుండయి ధనుర్బాణంబులుం బూని, చు  
స్తరదు ధేద్య దురీక్ష్యుడై వెలిఁగె నాసంగ్రామరంగంబు నం  
ధరణీపాలుఁ డశోకుఁ డంచిత రణోత్సాహంబు పోతానహము  
బరువై తోఁచఁగ శత్రురాజులకు నార్యాటంబు తూటాడఁగన్. 213

శా॥ ఆశాపాశము తుంటలైచెదర సాయంకాలమాదాక్షిణ  
త్యేషు ల్పట్టుతోటంగి బోరగిలి సంధింపంగ రాకున్కి నా  
వేశముల్లదిలో నడంచుకొని నిర్వేదించు చిన్నెల్లరా  
ధీశాశోకుమనంబుఁ జొచ్చె రణముద్దీపించి జేజే యనన్. 214

ఉ॥ ఇంక గళింగ! గెల్తు, వసుధేందునొనర్తు మహేందు), నంత నా  
శంకలుతీటు, శత్రులకు శంకలుమాటు, పరారుతాదు రీ  
వంకకు రాదు, వారి కనువాలకమయ్యది వేటటంచు ని  
ర్వంకలఁజూడఁ దోసలిపురాధిపుఁ డచ్చట లేక యుండినన్. 215

—\* ఇంద్రవర్మ యెడఁబాటున నశోకుఁడు విచారపడుట. \*—

ఉ॥ “ఎక్కడకేఁగె వృద్ధధరణీసుఁడు లేడు మహేంద్రవర్మ, నే  
నిక్కడియాహవ క్రమములెంచుచుఁ జూడఁగ నైతి నక్కటా!  
చిక్కెనొ శత్రుమూఁకలకుఁ, జెల్లునె యెంటిగ నేఁగ వృద్ధుఁడం”  
చెక్కుడు చింతముల్లి తపియించఁగ నొక్కడు వచ్చి యిట్లనన్. 216

మ॥ “రణధుర్యుండగు నింద్రీవర్మ యట సంగ్రామంపు సంరంభులం  
ఘనదుర్వార శరాహతిం దునుమ సంకల్పించి పోరంగ, దు  
ర్జనులై యోధులు చుట్టుముట్టి పొడువక సంపాతముంజెందె, నా  
తని ఘాతంబది తీవ్రనానని చికిత్సామగ్నులై రందఱున్. 217

చ॥ శిబిరముఁ జేర్చునంతఁ బరిశీలనచేసిన శల్వవైద్యులున్  
“శుభకరమైన చిహ్నముల సూచనలెవ్వియుఁ దోచకుండ నం  
చుఁబలుక, వేఁగబర్చులిడుచుం బరతెంచితి మీకుఁదెల్పు, దే  
వ! బహుళతాపముల్గలఁచి వంతలముంచుచునుండ నాతనిన్.” 218

ఉ॥ ఎంతటి వార్తయంచుఁ బరుగెత్తి యశోకుఁడు విన్నవెంటనే  
“వీరిత యిదేమి! నేనెఱుంగ, వింటిని నిప్పుడ” యంచుఁబల్క, న  
త్యంతము దీనుడై పలుకులాడక తోసలిరా జశోకుని  
న్వీరితగఁ జూచుచుం గనుల వెంటను నశ్రులురాల నైగలన్. 219

ఉ॥ “నావిధి యిట్టులుండగ మనంబునఁ జింతయొనర్పనేల, యో  
భూవర! కావుమయ్య! జనపూజ్యుడవై యిటనుండి రాజ్యముం,  
గావుము నాగవల్లిఁ దగఁగైకొని” యంచు నిమిలితాక్షుడై  
భావనసేయుచు నివ్విధిని బాసెను జీవము శుద్ధమూర్తియై. 220

— అశోకుని నైనికులు తోసలిపట్టణముఁ బ్రవేశించి జయముచాటుట —

ఉ॥ భేరులు మ్రోగె నల్లడలఁ బెల్లుగ రావమురేగె వేగ, దై  
వాఱుగ ‘జై’ నినాదములఁ దాండవమాడగఁ జొచ్చె సేనల  
య్యారె! కళింగవర్మ దురహంకృతుఁ డొక్కనిమేషమాత్రోల్  
బోరుతోలంగి పాతెఁ దలఁపుల్తనకంఁపెను మున్నెపాఱుగన్.” 221

మ॥ అనుకేకల్పినునంతలో నచటికిక హర్షంబు రేకెత్త బో  
రని ‘జై’ నాదము నింగిఁ బ్రొడ “మనసైన్యంబుల్ పరీవేశించెఁ గో  
టను”నంచున్ భటుఁడేగుఁడెంచి వెస నాట్యంబాడుచుం దెల్పి, యి  
ట్లనియెన్ ‘స్వామి! యరి వ్రతాపములు చల్లారె న్నిమేషంబునన్ 222

ఉ॥ నూనెలుకాచి పోసియు, ననూన బలంబుల నడ్డగించియున్,  
జాణతనంబుమీఱ బహుసంకట పాటులనొవ్వ జేసియుం,  
బూనిక లేడి కాళ్ళులకు బుద్ధులు నెప్పెను శత్రు సేన లా  
లోన గవాటములైతిచి లోపలదూతెను మీ జయధ్వనుల్.” 223

గీ॥ అనుచు మరిమరి ముఱియుచు నాడుకొనుచుఁ  
బలుకరించుచుఁ దనుదాన ఘక్కుమనుచు  
నవ్వుకొనుచుండెఁ గేకలఁ గెవ్వుమనుచుఁ  
బరిసరంబునఁ బ్రజనిల్వఁ బ్రతిమలట్లు. 224

చ॥ విజయమువార్త రాజునకు వేడుకఁగూర్చెనొ లేదొ కాని ది  
గ్విజయముఁ గోరువాడగుట వేగమయేనుఁగు నెక్కిపోయె, నా  
గజగజలాడు ఘోరములు గన్గొనుచంతఁ గళింగమల్లుఁ ద  
ద్విజయముఁగోరి మూఁగు పుధిపీఠుల, నెల్లరఁబట్టి కట్టఁగన్. 225

—♦ అశోకుడు కళింగమునఁ దన పరిపాలనము నెలకొల్పుట. ♦—

సీ॥ జయజయ పృథ్వీశ! జయసారస్వభౌమయన్  
విజయవార్తలు వేగ విస్తరింప,  
గాళింగభూమి నల్లడల నశోకుని  
ధ్వజపతాకమ్ము లందమ్ములీన,  
వడివడిఁ గార్యతత్పరసూత్రనిర్మాణ  
పరిణామములు పాఁకి పాదుకొనఁగఁ,  
గార్యధుర్యుల నేర్పు కళకళలాడంగఁ

గీ॥ పుణ్యపురుషుఁడు సమాష్టి పూజ్యుడనుచు  
రాజకీయులు కాళింగరాజ్యమందుఁ  
గార్యగతులను జూకుగఁ గ్రమము వఱుపఁ  
బాలనము సాగె నిర్బంధబంధ మెడలి.

ఉ॥ చక్కని పాలనం బచట సాగునటుల్పొనరించి, మీఁదటం  
దక్కిన కార్యపద్ధతు లెదం దలపోయుట యుక్తమంచు, బెం  
సెక్కు నశోక భూపతి ముసీంద్రుడొపొలె విసితవేషుడై  
చక్కఁగ నొంటి నిచ్చలును సందులు గొందులు సంచరించుచు 227

చ॥ తిరుగును రాత్రివేళలను దిక్కుతోఁగినవాఁడు పోలె, సం  
గరమునఁ జచ్చులక్షల జగత్ప్రళయంబుఁ దలంచు, రాజశే  
ఖరుఁడగు నింద్రవర్మ రణఘాతము మాటికి సంస్కరించు, వే  
గరియటు పొంచిపొంచి కడకన్నులఁగాంచు విచారమగున్నెడై. 228

—♦ అశోకుఁడొంటరిగాఁ దిరుగుచుఁ బ్రజలభావము లరయుట. ♦—

చ॥ అతఁడు కళింగభూమి జయమందెనుగాని యదేమి చిత్రమో  
సతతమునెద్దియో మదిని సంకటపాటు కలంచునట్టులం  
గుతుకములేని వాఁడగుచుఁ గుమ్మరుచుండఁగ నొక్కనాఁడు జీ  
వితము నిరర్థకంబనఁగ వీనులసోఁకెను బల్కు లివ్వెన్. 229

ఉ॥ “రాజులె వీరు భూమిజనరాశి వినాశకులైన వార లీ  
యోజను మోజు దీర్చుకొన యుద్ధముపేర జగమునొంచి, ని  
స్తేజ మొనర్చి, కాల్చి, మసిచేసి, జయించిన లాభమేమి? స  
ద్రాజినుతింప భూజనులు రాజుల రాజులుకాక పోదురే? 230

ఉ॥ కోటల దూటి కోరి తమకుం బహుభంగుల సౌఖ్యసంపదల్  
కూటికిలేని పేదప్రజ కూర్చు నుఖించుచుఁ గ్రొవ్వి మీఱి, యి  
పాటలను యుద్ధరంగముల భార్యలు బిడ్డలు గోడుగోడన  
న్నేటి పృజాశీరక్తముల మేదిని పాలొనరింపఁ బాడియే. 231

చ॥ తగవులు తీర్చి ధర్మపరతంత్ర సౌఖ్యము శాంతిఁగూర్చి నె  
వ్వగలు తలెర్పకుండఁ బగవారలు కాలిడకుండఁజూచి యె  
ప్పగిదిఁ బ్రజాహితంబెసఁగుఁ బాయక యట్టి తెఱంగులెంచి, యీ  
జగము నుతింప రాజగును జాణయనందగు పేరుఁ గాంచెడిన్. 232



ఉ॥ ఎందఱొ రాజనామముల నేలి రిలాతల, మందఱం దగం  
గొందఱమాత్రమే మనము కూర్తుము కారణమేమొ కాన మా  
కొందఱలోన రామనృపకుంజను ధర్మజుఁ బేరుకొన్న నా  
నంద మదెందుకో జగమునం ఒరికింపఁగఁ జోద్యమయ్యెడిక. 233

—♦ అ శో కు ని వి చా ర ము—ప రి వ ర్త న ము. ♦—

చ॥ పలుకులు ముల్కులై యమితబాధలు పెంచఁగ, మున్నెచింతలం  
గలఁగిన చిత్తమందు వడిగ న్నెయివోసిన యగ్ని చందమై  
యలఁపఁగఁ గుంది యొంటిమెయి నంతిపురంబునుజేరి నెమ్మదిం  
దలఁపఁగఁజొచ్చె నిమ్మెయి నతండు విమోహితుఁడైన యట్టులక 234

ఉ॥ “నమ్మి న యింద్ర)వర్షయయినం గృతకృత్యుఁడు గాకపోయె, గో  
పమ్మైన శత్రుమిత్రులు నభమ్మ శుభమ్మని లక్షలాది పా)  
ణమ్మలఁ గొల్లఁబెట్టుచు రణమ్మలఁ బెక్కుర నేడిపించి, నే  
నిమ్మెయి విఱ్ఱివేగి గడియించినదేమొ యెఱుంగ నైతిఁగా. 235

ఉ॥ చేతులుకాళ్లు పోయి తమ జీవితము ల్కడనీడలేక, దు  
చ్చేతనులౌ ధరాధిపుల చేష్టల దూఱుచు జీవితాంతముఁ  
వీతశుభోదయుల్జనులు వేఁగఁగ నిచ్చలు సావ్యర్థబుద్ధిచే  
నీతికి బాహ్యులైన ధరణీశులు నిందువులుగాక పూజ్యలే. 236

ఉ॥ ఎందఱొ సాధువుల్బుడమి నెందఱొ విప్రులు సంగరమ్మనక  
మృందిరి నన్నఁగూర్చి; యిది రాక్షసకృత్యమొ రాజధర్మమో  
యిందఱు కుందుచుండఁ బుణివీశుఁడు పొందెడు లాభమున్నె, యే  
మందము రాజనామమిది యందమె తాఱియెడంద కీధరక. 237

చ॥ చదువును శాస్త్రము ల్గ్రత విచారమునల్బును విజ్ఞఁ డయ్యెడుం  
గొదవలు తీఱనన్యులకుఁ గొల్లగ బోధలు చేయుఁగాని తా  
నదయత మానవావళుల సంజకకూల్చుట జ్ఞానిలక్ష్యమే  
బుధుల విశేషవిజ్ఞతలు పూజ్యములే యిలసీతిమాలినక. 238

చ॥ నరుడగుఁ బూజనీయుఁడెల జ్ఞానమె పూజ్యత కాకరంబు, వా  
నరుడగు జ్ఞానహీనుఁడయి, జ్ఞానవిహీనుల జీవితములుం  
బరువగు, శాశ్వతమైయున భాగ్యము శాంతియ, దానికోసమై  
గురువుల నాశ్రయింపనగుఁ గోరుకలు త్రెంపక సౌఖ్యమున్నదే. 239

చ॥ వ్రతనియ తాత్కులై పక్వతతి వశ్యులుగాక విశుద్ధమూర్తులై  
సతతతపః పశ్చింతమతిసంగతులై యడవి న్వసించు నా  
యతులకు లేనిదేమి? యరయం బ్రభిషేకులకున్నదేమి? యీ  
వితమున రాజసప్రకృతి విజ్ఞతఁబాసిన శాంతియున్నదే. 240

సీ॥ చిన్నారిపొన్నారి చిటుత ప్రియమునందుఁ  
గన్నకలత్నేడు కన్నుఁగప్పఁ,  
దండ్రితాతలనాఁటి ధర్మరహస్యమ్ము  
మనమున గాఢమై మఱపుఁగొలుప,  
బడిలోని చదువుల పరిపాటియంతయుఁ  
బంతులయ్యకెయంచు వింతఁదెలుప,  
దుప్టేంద్రియ పరాప్తినప్త విజ్ఞానమా  
ప్రకృతి లోపలఁజొచ్చి బయలుగనక,

గీ॥ ఔర! యిందఱ పాణాలు ధారవోసి  
నేను గడియించునది యేమొ కాననైతి  
భ్రాంతిమునిగిన ప్రకృతికి శాంతియున్న  
యుద్ధములు సేయనొల్ల దీబుద్ధియింక. 241

మ॥ అని నిర్విణ్ణ మనస్కుడై యతఁడు సన్యాసంబె షేమంకరం  
బని లోలోపల నిశ్చయించి, యట నత్యంతాప్తుల నిల్చి, శా  
సనబద్ధంబగు పాలనంబు జరుగఁ శాసించి, భ్రాంతిం దొలం  
గ నుపాయంబుల రోయుచుంబరఁగె నాకాంతౌపరీతాత్కుడై. 242

చ॥ నిలిచినఁ గూరుచున్నఁ దననెమ్మనె నంటి కళింగయుద్ధ మా  
కులమతిఁజేయు బాధలకుఁ గుండెడు మానవ రోదన ధన్యున్  
నిలఁబడుఁ గంటిముందు, “నవనీశ్వర! ధర్మవై సాఘ విప్రసం  
చలనమట”ంచు మ్రోఁగు గ్రహచారము కారణమంచు దూఱుచున్

శా॥ చింతాబీజ మశోకరాజ హృదయక్షేత్రంబునన్నటు కొం  
చెంతే బెర్దగ వృక్షమై పెరిగి తా నీలోక కాల్యాణి కా  
త్యంతానందకరమ్ము ధర్మఫలముం దైవాఁ బండించె నీ  
వితంఁగాంచ విసమ్మలో నమృతముంబీజాకృతిం బొల్పెడిన్. 244

గీ॥ కీర్తనకుమున్ను చరితప్రశస్తమైన  
రెండువందల యరువదిరెండు వత్స  
రంబులను సాగెఁ గాళింగరణము, మనసు  
చెదరి యంత నశోకుఁడు చింతమునిగి. 245

గీ॥ జీవితావధి సమరంపుఁ జింతలుడిగి  
ధర్మజయమే జయమృని ధరణిన్లెఱ  
జాటియేలెను నేల భూజానిధర్మ  
శాసనంబులు ఘనతను జాటిపొగడ. 246

చ॥ తనరె నశోకరాజ ప్రియదర్శియనంగఁ గళింగదేశముం  
గొనుటయు నాదిగాఁ బ్రజలకుం బ్రియదర్శనమిచ్చు నాఁడునై  
జనులొకలక్ష చావఁ, జెఱసాలల లక్షకుఁ బైననేడ్వ, సా  
ధనమిదికాదు కావ, వరధర్మజయమెల్ల జయమృతంబుఁదాన్. 247

చ॥ సచివులు పోత్తనహించినను జంపఁ డశోకుఁ డరణ్యవాసిదు  
ప్రచయము శక్తుఁడయ్యె, మనసారగ దుష్టులువచ్చి వేడి రే  
నుచిత విధిజ్ఞతం దనిపి, యుద్ధతివీడఁగ బోధచేసి, పో  
చుచుఁ గడుగారవంబడరఁ జూచెదనంచు వచించువాడ౯హ౯. 248

చ॥ గడుసుతనంబుమార్చి, రణకాంక్షలు తీర్చి, కళింగయుద్ధ మ  
యొడయని ధర్మబుద్ధి గడునుజ్జ్వలమానటు బెంచి, నేటికిం  
బుడమి నశోకరాజ్యమది పూజ్యతమంబను పేరుఁబెంచె, ని  
ప్పుడు మదిలోఁదలంపఁ దనువుల్బలకింపఁగ మానవాకికే. 249

ఉ॥ అంతట బాటలీపురమునందుఁ గలింగమునందు మంతులక  
సంతత ధర్మసంగత విచారపరాత్ముల నిర్ణయించి, ని  
శ్చింతగ నాశ్రమస్థలి ఋషీందుల చెంతలఁ గొంతకాల మ  
త్యంత సుఖముద్రుఁగి గనునాశలమునై నశోకుఁ డాత్మలో. 250

గద్య- ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్రపవిత్రాపస్తంబసూత్రీ రాఘవా  
చార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణాకటాక్ష లబ్ధ  
కవితావిస్ఫురణ, సాహిత్య శిరోమణి, ఉభయభాషా  
ప్రవీణ, కవిరాజ బిరుదాంచిత, కాంఠూరు నరసింహ  
చార్య ప్రణీతంబైన యశోకరాజ్యంబను  
చారిత్రక ప్రబంధంబునందుఁ  
ద్వి తీ యా శ్వా స ము  
సంపూర్ణము



— శ్రీ రామచంద్రపరబ్రహ్మణ్యే నమః ॥ —

# అశోక రాజ్యము.

చారిత్ర ప్రబంధము.

తృతీయాశ్వాసము.

శా॥ సత్యాహింసలు, శాంతిసౌఖ్యములు, సత్యాంగత్య సంపత్తియు  
న్నిత్యాధ్యముతాచు నల్లడల సందీపింప సత్కర్మముల్  
ధృత్యుత్సాహతరంగముల్పొదల నోలింబోలికల్లేక, స  
న్నత్యంబాచు వెలుంగు దేశములు ధన్యులొనన్య లేపారంగఁ. 1

— † పౌద్ధమతము దాని వ్యాప్తి. † —

ఉ॥ కీర్తిస్తుకుఁ బూర్వమందుఁ బరికింపఁగఁ బంచశతాబ్దియందు, వి  
శ్వస్థసమస్త పాఞ్తమయి పాఞ్తకెడు పౌద్ధమతంబు మాగధిం  
బిస్తుతిఁగొంచు నార్యమతవైదిక మార్గము లడ్డగించుచున్  
ధ్వస్త మొనర్పఁగాఁ దలఁచి తాండవమాడుచునుండె నెల్లెడఁ. 2

గీ॥ ఆత్మపరమాత్మ విద్యల కాశ్రయంబు  
వైదికోపనిషత్తుల వాధికకట!  
యడ్డుకట్టలు వేయంగ నడరి కడఁగి  
పొంగె బుద్ధమునీందుని బోధలవని. 3

గీ॥ తండ్రితాతల యత్యంత ధర్మపరత  
కాశ్రయంబయి వెలసిన యార్యమతము  
పరఁగెఁ బుడమి నశోక భూవరున కప్పుడు  
ధర్మపరతకు దూరమై త్యాజ్యమగుచు. 4

ఉ॥ సత్యసమాశ్రయం బుపనిషత్తుల మీశ్వరసాధ కంబుగఁ  
సత్యమహింస కర్మపరిణామము సాధ్యముగా, నిశీశ్వర

ప్రత్యయ సాధకంబగుచుఁ బర్యేను బౌద్ధమతంబు, నేదియున్  
స్తుత్యమ యానుగా, భువివిధుల్పురికించి సమాచరించినన్.

5

—♦ అ శ్లో కుఁ డు బౌద్ధ గు రు వు నా శ్రీ యి ం చు ట. ♦—

ఆ॥ గురువులేనివిద్య కొఱగాదు గావున  
గురువుకొఱకుఁ దగిన వెఱవెఱింగి  
యరిగెనపు డశోకధరణీశుఁ డడవికిఁ  
దడయకాత్మనియత ధర్మమెఱుంగ.

6

క॥ చేరి యుపగుప్తు సన్నిధిఁ  
గోరిక శుశ్రూషసలుపఁ గొనకొని యచటం.  
ధీరత రెండున్నర యేం  
జ్ఞారాధన సలుపుచుండె నరయుచు మతమున్.

7

క॥ ఉపగుప్తబౌద్ధ శ్రీమణకుఁ  
డపవర్గపథమ్ము నరయ ననువగు వెరవుల్  
కృపఁ దెలుపఁదొడఁగె నివ్వీధి  
సపవిత్రత నతఁడు గొలువ సాధనపరుడై.

8

క॥ “పరుగెత్తువాని హృదయము  
తిరమగు శాంతిం గనంగ దిట్టమె, వెరవుల్  
పరిపరివిధముల నరయుచు  
మురిపములకుఁ జోటునీక మొనసినఁ దక్కన్.

9

ఉ॥ కామపరీతచిత్తులయి గాఢతమస్సున మున్గవారలై  
నీమములేక యొక్కమెయి, నింద్యమనింద్య మెఱుంగలేక, యే  
మేమియొ యాచరించి పరికింపఁగఁజాలక వీతసత్త్వలై  
“స్వామి! ప్రసాదమ”న్న నది సాధ్యమె సత్యపథమ్ము పొందఁగన్

10

ఉ॥ దేవుఁడు దేవుఁడంచు బహుదేశము. లేఁగఁగవచ్చు, బుణ్య తీ  
ర్థావళి మున్గవచ్చు, సతతమ్మును గుల్లకు మొక్కవచ్చు, దు

రాభివిత కామకోధములఁబాయక ముక్తియనంగ నెట్టి దో  
నీవ విచారమున్ సలిపి నిశ్చయముం బరికించి చూడుమా! 11

చ॥ తపమొనరించి యిందియగతంబు జవంబడఁగింపఁ గల్గినం  
గపటమడఁచు నందనుకఁ గాయము మాడ్చిన లాభమేమి, ని  
ష్కపటక్రియానిరూపకుఁడు, సత్త్వసమత్వ దయా పృథ్విర్జలై  
చపలత వీడువాడెగద సద్గతికన్గుడు భూమిలోపలకే! 12

ఉ॥ కొంపలు ముంచుబుద్ధి, యొరుకూటికి నడ్డము సొచ్చుచింత వేఁ  
గింపఁగ నన్యలం దఱిమి క్రించుఁ దనంబుల దుర్విచార, మా  
సింపఁగ మోసపుచ్చుటఁ వచింపఁగరాని యనంత దుష్క్రియల్  
చంపునెకాని దుర్జనుని సద్గతిఁ గన్గొన దారిఁజూపునే. 13

మ॥ సమరంబుల్పినరింపఁ జూతు రత్తులైశ్వర్యంబుఁ గాంక్షించి, భూ  
రమణుల్పొందెడు లాభమేమి, ధరణీ రాజ్యంబులం బెంచి మో  
క్షము సాధింతురె, శాంతిగల్గునె దురాశాపూర్ణ చిత్తంబులకే  
సమతల్పాసి దయావిహీనులయి దుశ్చారిత్వత్రాపే యగుక. 14

మ॥ విను నిర్వాణము జన్మలక్ష్యమగు నురీప్సనాథ! సంయోగ సం  
జనితంబైన యనిత్యకాయమున నాసత్యంబు, నిత్యంబు, సా  
ధన సాధ్యంబగు ధర్మకాయమును బౌద్ధమైన జ్ఞానమునం  
గనఁగా నయ్యది లక్ష్యసిద్ధియగు, నిక్కంబైన యోగంబగుక. 15

గీ॥ నరులయందు 'నహ'మైన జ్ఞానదీప్తి  
స్కంధపంచక సంయోగజనితమగును,  
దాని సంబంధ మెడఁబాయు తరుణమదియ  
మరణమయ్యెడునని నరు లరయ వలయు. 16

గీ॥ ఆత్మపరమాత్మలని యేల యడలుచుంట  
పుణ్యపాపాత్మకమైన పురుషకర్మ

చయమే మఱుజన్మ మందును జగతియందు  
విత్తుచెడి పండులో జన్మమెత్తునట్లు.

17

గీ॥ మనుజులందును నిత్యము మానవత్వ  
నుదియు సద్వృత్తిచేగాని పదిలపడదు  
పాపకర్మంబు దుర్జన్మం బాయకుండుఁ  
బుణ్యకర్మంబు పూజ్యనూ పుట్టు వందు.

18

ఆ॥ సంఘజీవినరుండు సాంఘిక కర్మంబు  
విజ్ఞతావిశేష విస్తృతంబు,  
పశుతఁబాసి, పుణ్యపాప కర్మచయంబు  
నరసి సంఘసౌఖ్యపరత మెలఁగు.

19

అ॥ సంఘదోషములకు సంఘమే హేతువు  
చోరఘాతుకాది కూరులకును  
దారిజూపు సంఘధర్మ లోపములై  
సంఘ దుఃఖము క్తి సడలిపోవ.

20

సీ॥ వచనచతుష్టయ పరిపాటి గమనించి,  
యష్టాంగ మార్గములరసి, నరులు  
త్యాజ్యములను వీడి, తవిలి నివారించి  
ప్రతిబంధదశకముల బ్రజ్ఞతోడ,  
నాఱు నిబంధనా లరయుచు నామీద  
సపరాధదశకము నంటుబాసి,  
షడకృత్యముల మూలసార మాలోచించి,  
సద్గుణభావసయై జగతియందు

గీ॥ సాంఘికుండయి వెదకుచు జ్ఞానగరిమఁ  
గర్మనిత్యతఁ గనుఁగొంచు గర్మపరత



నెమ్మి శాశ్వత ధర్మకాయమ్మ నొంది  
వరలుచుందురు నిర్వాణ పదమునందు.

21

ఉ॥ మానవజాతియుద్ధరణ మానవ సంఘము తప్ప నీశ్వర  
ధ్యానముకాని, జాతికృతధర్మ విభేదము కాని చేయ వ  
జ్ఞానులు కార్యకారణ విచారవిదూర కుకల్పనమ్మల  
నొనైనులు, మాయలు, శ్రుతులు, మంత్రములన్న సహేతుకమ్మలే?

ఉ॥ యాగములందునేని పశుహానియు హింస యధర్మమై తగ్గ  
భోగముకోసమై సమరభూములఁ జంపుట హింసకాదె, హా!  
బాగుగ యోజచేసి పరిపక్వతనంది, స్వయంకృషి న్నదిం  
జా గొనరింపరాదు సువిచారులు దుఃఖవిముక్తి నందఁగఁ.” 23

చ॥ అని యుపదేశమిచ్చి ముదమారఁగ జాద్ధపుదీక్ష యిచ్చిన  
న్వినయముతో నశోక పృథివీశుడు సాధనతత్పరుండు మే  
జనపతి నాఁగ నేలుచుఁ దలంచె మనంబునఁ దీర్థయాత్రలం  
దన మునుకాంక్షలందొలఁగి ధర్మజయమ్మనె నిశ్చయించుచుఁ. 24

ఉ॥ భారతభూమినేని, పెటవారల భూములయందునేని, నే  
ధారుణినేని రాజసప్రధానులు రాజులు జ్ఞానులౌట, ని  
ర్ధారిత లక్ష్యముం దొఱఁగి ధర్మము మాత్రమై లక్ష్యమై తగం  
ధీరత రాజ్యమేలుట మదిం బరికింప విదితమయ్యెడిఁ. 25

— అశోకుడు దేశదేశములకు జాద్ధ ధర్మబోధకులఁ బంపుట. —

ఉ॥ ఇంటికివచ్చి దీక్షమెయి నేలుబడిక సవరించి, యంత ని  
ష్కంఠక సార్వభౌమత యెసంగఁగ యాత్రలు సల్పునెంచి, వె  
న్నెంటనె జాద్ధధర్మము భువిం బ్రతిదేశముఁ బ్రాణి పండఁగం  
దంటల ధర్మబోధకులఁ దత్పరుడై నియమించె బెక్కరఁ. 26

ఉ॥ ఐదుగురైదురం గలిపి, యైదుర నొక్క ప్రధాన బోధకుఁ  
సాదుపు నిర్ణయించి, మనసారఁగ నొక్కొక దేశమేఁగి శౌ

ద్ధోదని ధర్మపాలక విధులైవఁ జల్లుచుఁ జాటఁ బంచె, న  
య్యై దిశలందు బోధితరు వల్లుకొనంగఁ బ్రబోధ శాఖలక. 27

సీ॥ ఆయతసంఘమ్ము లధిక కౌతూహలా

యతమై మొత్తమై చిత్తగించి,  
సింహాళమ్ము, స్వతంత్రసీమలు, దక్షిణ  
ప్రాంతమ్ములకుఁ బ్రాకి పాదుకొనఁగఁ,  
గాశ్మీర, హిమవంత, గాంధార, మహారాష్ట్ర,  
పైగొ, బొంబాయియక ప్రాంతములకుఁ  
ఈజప్తు సిరియాల, కెపిరసు, కైరీను  
మాసడోనియ దేశవాసములకు

గీ॥ ప్రాకి బుద్ధుని సందేశవాగ్లతాళు

లను దినంబును నల్లికల్లానుచుఁ బెరుగ

మొగ్గ దొడుగుచుఁ బుప్పించి ముదముఁగూర్చు

బండ్లు పండుచునుండె నాప్రాంతములను. 28

—♦ అ శో కు ని రా జ్య పా ల న ము. ♦—

ఉ॥ పట్టముఁ గట్టుకొన్న పిదపం బదు నేడవయెటినుండి, యా  
దిట్ట యశోకరాజు తనదేశము దీక్షితుఁడౌచు నేలె, సం  
ఘట్టిత ధర్మశాసనముఖమ్మునైన ధర్మజయమ్ముఁ గోరుచుక  
“వట్టి పురాణగాధల”ను వాక్కుల కందఁగరాని భద్రతక. 29

ఉ॥ చెప్పెడి వాఁడెకాక తనచెప్పిన యట్టుల చేయువాఁడునై  
తప్పుక చంద్రగుప్త వసుధావరుపాలన పద్ధతు ల్గదిం  
గొప్పుగుణంబునూని తనకుం గలిసమ్ముగఁ దోచు వానినిం  
జొప్పడ సంస్కరించుచు వసుంధర నేలెను మార్గదర్శియై. 30

సీ॥ రాజపుత్రులుగాని, రాజబంధులుగాని

ప్రతినిధుల ప్రాంత ప్రాంతములకు,

ధరణిఁ బ్రఖ్యాతమా తక్షశిలాపురిఁ  
 బ్రతినిధియొక్కందు పౌఢీనేల,  
 ఉత్సాహి జనతాంచితోజ్జయిసేపురి  
 నొక్కందు పృతినిధి చక్కఁబఱువ,  
 ధూర్తజనాక్షీర్ణ తోసలిపురమందుఁ  
 బ్రతినిధి దిట్టయై పదిలపఱువ,

గీ॥ స్వర్ణగిరియందు నొక్కందు వరలుచుండఁ  
 దాను తక్కిన రాజ్యంబు ధర్మవరత  
 రాజకీయుల నియమించి భ్రాజితముగ  
 నేలుచుండె నశోకుఁ డుద్వీశుడపుడు.

31

చ॥ పృతినిధి యాజ్ఞలో మెలగి రజ్జకులుం, దమక్రింది సేవకుల్  
 సతతము ధర్మబద్ధులయి చాతురి రాజ్యము నేలుచుండి రా  
 యతిమతులౌచు రాజనియమాను సృతిం బ్రజకెల్లవేళ, సం  
 స్తుతమతియైన బుద్ధముని సూక్తిరహస్యము బోధసేయుచున్.

32

మ॥ పరఁగనొండల కార్యనిర్వహణముం బ్రాదేశి కుల్పల్పఁగం  
 బరువొదండన కర్మకాండము మహామాతృల్పమర్థింప, సం  
 సరణ పాయములైన కార్యగతులన్ సాంకేతికుల్తీర్చు, ని  
 బ్బరమైసాగె నశోక రాజకృత సత్ప్రారంభములొగ్గధిన్.

33

ఉ॥ తాత కుదిర్చినట్టి వసుధాపగిపాలన దక్షశిక్ష, దీ  
 త్మతతబుద్ధియై కడగి సంస్కరణంబు లొనర్చి కొన్ని, ధ  
 ధర్మాతత కార్యనిర్వహణ మగ్ననియోగుల నిర్ణయించి, స  
 త్యాతిశయంబు, ధర్మవిజయంబును జాట విధించె నంతటన్.

34

ఉ॥ దోసము నిర్ణయించి కడుదూరపు యోజనచేసి, యర్హ వి  
 శ్వాసముతోడ శిక్షల నొసంగును, వృద్ధుల కష్టపాటులన్

వాసి కుమించు, నట్టలనె భారములైన కుటుంబబంధులం  
దోసము లర్హమానెడల, దుష్టులు హింసకుఁ బూనకుండినఁ. 35

ఉ॥ పాంతపు బస్తులందుఁ దనపాటలియందు వసించునట్టి శు  
ద్ధాంతపు స్త్రీల సేమము లతంద్రితఁగూర్చు నియుక్తులందె సి  
ద్ధాంతముసేయ, వారు తమ ధర్మముతోడుత రాజురాణులే  
'కాంతపు బంధువర్గముల కార్యములం బచరింతు' నెమ్మదిక. 36

ఉ॥ స్త్రీలకునై యశోకవసుధేసుఁడు గూర్చెను స్త్రీనియోగులక,  
స్త్రీల యధర్మవర్తనల స్త్రీలె విచారణసల్పి, ధర్మ స  
త్వాలను బోధచేసి, తమ ధార్మికవృత్తి నివేద కాధికా  
ర్యాశీః దెల్పి, వారు పయిరాజనియుక్తుల కెర్క-సేయుదుర్. 37

గీ॥ అన్నియుద్యోగశాఖల నరయుకొఱకు  
వేటువేటుగ నుద్యోగి వితతిఁగూర్చి  
లోపమెచ్చటనున్నను రూపుమాపి  
పుడమినేలె నశోకుఁడు పూజ్యిడగుచు. 38

చ॥ తలఁచెను ముఖ్యకార్యముగఁ “దానెపుడైనను నెందునైన వి  
చ్చలవిడి విన్నపంబుల విచారణసేయుట”, యెవ్వఁడేని నే  
తలమునఁగాని రాజవరు దర్శనభాగ్యము నందవచ్చు, భూ  
తలపతి యాలకించును సదా సులభుండయి మానవాళికె. 39

మ॥ తనయుద్యోగుల ధర్మపాలన విధాతంత్రంబు లందింపఁ, జ  
క్కని యుద్యోగుల లేఖకప్రవరులం గల్పించి, రాజ్యంబునం  
దునఁ బాశ్చాత్యుల భంగిఁ బ్రతీకలయం దునావృత్తలం గాంచి, నె  
మ్మనమందుం బరికించువాఁడు దిశలం బాగోగులన్నిచ్చులు. 40

గీ॥ నగరపరిపాలనంబు నైనపు రక్ష  
తాతకాలమునాటి పంథాన నడువ

మున్నువోలెను నైన్యంబు మొనసియుండె  
నింత యొక్కడు చతురంగ మేరికనంగ.

41

గీ॥ తక్కు పరిపాలనంబునఁ దాత దారి  
ననుసరించె నశోకుఁడహ యనంగ  
నింతకంటెను స్పష్టమా నిద్ధచరిత  
కానుపించదు వివరింప దేనఁగాని.

42

గీ॥ చంద్రగుప్తుని శిక్ష పంచండమగుట  
సుంత సవరింపఁదలఁచి యశోకుఁడంత  
మరణదండన విధియందు మానవులకు  
మూఁడుదినముల విశ్రాంతి పొనరఁజేసె.

43

గీ॥ దూరదేశమ్మనందుండి పాఱుకాల్వ  
నీరు వరిపైరులకుఁ బెంపుఁ గోరుచుండె  
ననుట యొక్కటి స్పష్టమై కనఁగనుండె  
రుద్రదా మను శాసన భద్రగతిని.

44

గీ॥ శిల్పిజనమును మక్కువఁ జేరఁదీసి  
రక్షసేసిరి మౌర్య సమాఖ్యులపుడు  
వారి కెవఁడేని నేదేని బాధఁగొలుప  
వాని కురిశిక్ష విధియించు వారలగుచు.

45

గీ॥ చేయిగన్నుల కెవఁడేని చెడుపుసేయ  
వాని యవయవచ్ఛేదంబె వారి శిక్ష  
ఘోరమగు తప్పులెవ్వరేఁ గోరిచేయఁ  
దలను బోడించి తీపుట ధర్మదీక్ష.

46

ఉ॥ పట్టము జర్గనాఁడు పత్తివత్సరమందు మహాహత్సవంబు, జే  
పెట్టంగ సాగుచుండు, గడువేడ్కమునుంగు నశోకుఁడుం జెటం

బెట్టిన వారినెల్ల విడిపించుట వాడుక, వాడి కొట్టుపైఁ  
బెట్టంగనున్న వారలకు విశ్రాంతిమయ్యెను మూడునాళ్లులే. 47

ఉ॥ అప్పటి దేశకాలముల కర్వమునొనటు తీర్పు చెప్పుచుం  
దప్పక జాడసూత్రములఁ దాను స్వయమ్ముగ నాచరించువాఁ  
డొప్పె నశోక భూపతి సముజ్జ్వల తేజుఁడు దీక్షితాత్ముఁడై  
యెప్పటికేని శ్లాఘ్యుఁడతఁడే యని భూతలమెల్ల మెచ్చుఁగన్. 48

గీ॥ తల్లిదండ్రులఁ బూజించు ధర్మబుద్ధి  
పెద్దలను గారవించెడు ముద్దుపలుకు  
పశువులనునేని హింసింప వదలుకొనుట  
పరుల కుపకారబుద్ధిమై వరలుచుంట. 49

గీ॥ సత్యవచనమ్ము పలుకుట, సర్వజనులఁ  
బ్రీతిఁగాంచుట, సమబుద్ధిఁ జెంచుకొనుట,  
కామకోపమ్ములడఁచి దుఃఖమ్ము విడుట  
ప్రజకు బోధించు ధర్మమైవరలె నపుడు. 50

సీ॥ ఆయాసములఁబాపు ఛాయా దుమిమ్ముల  
యందచందమ్ముల పొంది కలర,  
ఆతిథ్యములకు రమ్మను కుల్కులను జిల్కు-  
ఫలవృక్షరాశి సాభాగ్యమడర,  
స్నానపానీయ విశ్రాంతి సాధకమంచు  
తెరువులబావుల తీరుతెలుప,  
రాచబాటలయందు రాజమానంబులు  
విడిది గృహాల్పులివేంద్రలమర,

గీ॥ మూలమూలల నొపధ మూలికలను  
జెంచు తోటలు, బాటలు, పేటలడర

జంతుమానవ పశువైద్యశాలలెంతో

చాటుచుండె నశోక సమాఖ్య పత్రిభ.

51

చ॥ పశువులు మానవు లైనకల బంధువులంచుఁ గుటుంబమంచు, సా  
తిశయముగాఁగ సౌఖ్యము పత్రిస్థితమానలు ధర్మసూత్రముల్  
దిశలను మోఁగుచుండ నవలీల జనాళి కృపాశువై మది

న్విశయముఁ బాసియేలెఁ బ్రథివీశుఁ డశోకుఁడు నిశ్చలాత్ముడై. 52

చ॥ చతురత రాజకీయ పరిషత్తులయం దధికారివర్గము

లగ్రతము సమస్తమానవ సమాజముకైకొన బోధచేసి, స  
మగ్రతములెఱుంగ సాధక సమాజముల న్నెలకొల్పి, యందుకై  
చతురనియోగి బృందము విచారణసల్ప విధించె నెల్లడన్.

53

ఉ॥ మాటను మీఱలేక యభిమానముతోడను నాగవల్లి న  
ప్పాటను బెండ్లియాడి బహుభంగులఁ దోసలి నిల్పఁజూచె, నా  
నాటికి రాణియై వరల న్యాయ్యమటంచు వచించెఁగాని, య  
ప్పాటలగంధి పాటలిని భర్తకుఁ దోడుగదీక్షుఁ గైకొనెన్.

54

చ॥ ఇరువురు ధర్మదీక్షుఁ బ్రకటించిరి నాఁడుదొడంగి రాజ్యముం  
బరమపదంబుచేసి బహుభాగ్యసముద్ధతి సౌఖ్యసంపదల్  
వరలఁగ ధర్మశాసన శిలాఫలకములు స్తంభశాసనాల్  
పరమకృపాపరుండు జగబంధు వశోకుఁడటంచుఁ జాటంగన్.

55

—♦ అ శో కు ని శి లా స్తం భ శా స నా దు లు. ♦—

— మొ ద టి శి లా శా స న ము. —

చ॥ ఇది ప్రియదర్శిరాజు ప్రకటించిన ధార్మికశాసనం, బిడే  
మొదలుగ రాజధాని నికముం దెవఁడైనను జీవహింస నే  
యదనునఁగాని, జాతరలయందునుగాని యొనర్పరాదు, దు  
ర్మదులగువారు నల్పెడు నమంగళకార్య పుటుత్సవంబులున్.

56.

ఉ॥ ఇంతకు మున్నువోలె నిశ నెన్నడు నేనియుఁ బాకశాలయం  
దంతములేని జంతువుల వ్యంజనహేతువుగా వధింపరా  
దంతియగాక, నేడు మొదలాడఁజేసి యొకజంక నేని భూ  
కాంతుని వంటశాలఁ దమకంబునఁ జంపఁగరాదు వంటకై.

57

—♦ రెండవ శిలాశాసనము. ♦—

సీ॥ పాజ్యమానాదు సామాజ్యమందునె కాక  
సిరియాను, కేరళ, సింహళముల,  
సత్యపుత్రా ప్రిదేశమున, నటువోలె  
పాండ్యచోళములను పాంతములను,  
నా యభిలాషమై నరులకుఁ, ఒసులకుఁ  
గాయచికిత్సలు కడఁక జరుగు,  
సకలపాంతముల నొషధమూలికలు నాటి  
పెంచుచుందురు ప్రీతి నందితముగ,

గీ॥ రాచబాటల కిరువంక భ్రాజితముగ  
సరవిపశువుల నరుల విశ్రాంతికొఱకు  
బావులను త్రవ్వి చెట్లు సంభావితముగ  
నాటఁజేసితి సుఖము నానాటి కడర.

58

—♦ మూడవ శిలాశాసనము. ♦—

చ॥ పొలుపుగ గద్దెనెక్కు పదుమూడవయేటను “నైదువత్సర  
మ్మలకొకసారి నాగరకముఖ్యుల రజ్జకులాది రాజకీ  
యుల పరిషత్తుఁగూర్చి, విధియుం గనుఁడంచు, విధానసూత్రమం  
దలిపని బుద్ధదేవుని ప్రధానరహస్యము బోధసేయుడి!

59

క॥ జననీజనకుల మిత్రుల  
ఘనమతిబంధువుల విప్రగణముల మునులక



వినయము గారవమడరఁగఁ

గనుఁగొను చమిత వ్యయంబుఁ గఠినపుఁ బలుకుల్.

60

క॥ మానుట యొప్పుగునంచును

నీనియమము లెఱుకపఱుపుఁ డెల్లర కిది నా

యానతి యని బోధించుచు

దానినిఁ బ్రియదర్శి శిలలఁ దద్ద లిఖించెన్,

61

—♦ నా ల్ల వ శి లా శా స న ము. ♦—

ఉ॥ చక్కని జీవజంతువులఁ జంపుట, భిక్షుకబంధు విప్రుల

స్మక్కువ నాదరింప కవమానము సేయుట, వాడుకయ్యెఁ, బెం

పెక్కు నశోకరాజ్యమున హింసలు చెల్లవు, ధర్మభేరి న

ర్దిక్కుల మోఁగుచుండ, విహరింపఁగ బుద్ధుని సత్యవాగ్భటుల్. 62

క॥ అరుదుగ నుత్సవ రథములు

కరిఘటలును, దీపపంక్తి కన్నుల పర్వం

బరుసముఁ గూర్చఁగ జరుగును

తిరముగ నరు లుత్సవములఁ దృప్తి పడంగన్.

63

సీ॥ చాలకాలమునుండి జరుగు దురాచార

హింస లశోకున కించవింక,

చుట్టాల, విప్రుల, సారిది భిక్షుకకోటిఁ

దల్లిదండ్రులను బెద్దలనుఁగన్న

వినయ విధేయతల్ వృద్ధిఁ గాంచుచునుండె

ధర్మవికాసంబు తనరుచుండె

భక్తి నీతులతోడఁ బరఁగి పుత్రపౌత్ర

వంశముఁ బెంచుత జాన్మసూక్తి

గీ॥ ధర్మమభివృద్ధిఁ జెందించు తలఁపుమేలు

నాశపఱుచుట నరులకు నయముగాదు

ప్రచరణాచరణంబులఁ బ్రాశ్నికాంచు

ననుచుఁ బ్రకటింపఁ బ్రీయదర్శి జనవిభుండు.

64

—♦ ఐ ద వ శి లా శా స న ము. ♦—

ఉ॥ సన్నతమైన సత్కీయ యసాధ్యము, సాధ్యము పాపకార్య, మ  
భ్యున్నత సత్కీయాపరుండు పూజ్యుండు, నేను ననేక సత్కీయ  
లన్నియుగ నాచరించితి శుభంకర మంచును, పుత్రపౌత్రులు  
న్ననుమదిం దలంతు కరుణాభరణాచరణాత్మతత్త్వై.

65

చ॥ కడచిన కాలమందుఁ గడఁకం బుడమి న్వర ధర్మబోధకై  
యొడయనిచేత నెచ్చట నియుక్తులు లేరు, ప్రజాప్రబోధకై  
కడఁగితి రాజకీయుల ముఖంబున ధర్మపథమ్ముఁ జూపఁగం  
బుడమి సమస్తజాతుల జనుల్ సుఖమందుట నాతలంపుగాక.

66

గీ॥ యవన గాంధార కాంభోజ భవనములను  
రాష్ట్రీకుల భూమి, పైటిని ప్రాంతమందుఁ  
బ్రజలు తెలివొంది సౌఖ్యసంపదలఁ గులుక  
ధర్మబోధకు లెవ్వఁడ నరుచుండు.

67

ఉ॥ పేదలు భాగ్యవంతులును విప్రులు వృద్ధులు సేవకు లైనదా  
మోదముఁ జెంది సౌఖ్యముల మున్ని తరింపఁగఁజేయు కోసమై  
భేదములేక యొండొరులు ప్రేమఁదలిర్పఁగ, సేమమంద, శౌ  
ద్ధోదని సత్యమార్గపు విధు లివ్వరించఁగ నిర్ణయించితిక.

68

గీ॥ అకమంబునఁ గారా గృహప్రవేశ  
మకమంబగు, శిక్షల నడచు కొఱకు  
బహుకుటుంబిని నాపదఁ బడినవాని  
వృద్ధు డమియించి విడువ నావిధులు పొదలు.

69

గీ॥ పాటలీపుత్రమందును ప్రాంత పట్ట  
ణముల యందును బంధువర్గములఁ గూర్చి

సోదరీసోదర స్త్రీల సుద్ధిగూర్చి  
యరయ నుద్యోగులుందు) నాయాజ్ఞఁజేసి.

70

గీ॥ రాజ్యమందెల్ల బుద్ధ ధర్మప్రబోధ  
దృఢమనస్కులు ధార్మికు ల్లిరము కొలిపి  
దాతలనుగూడి మెలఁగుట ధర్మమనుచు  
శాసనంబునఁ బ్రయదర్శి వ్రాసియుంచె.

71

—♦ ఆ త వ శి లా శా స న ము. ♦—

సీ॥ దీర్ఘకాలమునుండి తీర్పులు సరిగావు  
వార్తలు చేరవు ప్రాంతములవి,  
అంతిపురమ్మైన నన్నము తినువేళఁ  
బడక టింటను నున్న, బండిమీఁదఁ  
బోవుచుండిన, ధర్మబోధలందుండిన  
నేకాలమందైన నెందునైనఁ  
బ్రజలనుగూర్చిన వ్యవహారములఁ దెల్పు  
నుద్యోగులకు నాజ్ఞయొసఁగుచుంటి

గీ॥ కాలహరణంబు సరికాదు పాలకునకుఁ  
బ్రజలకొఱకేను, బ్రజలేను, పరజకుఁగాను  
సిద్ధపడియుందు వినుటకు; బుద్ధిఁదెలిసి  
తీర్పుచెప్పుట నావిధి యొప్పుతోడ.

72

సీ॥ దాసమిచ్చితి నంచు, ఆనఁజేసితి నంచు  
నొప్పగించితిని నుద్యోగులకని  
యొప్పురికించుట తప్పుసేయఁజెగాని  
పరికింపకుండినఁ బనులుగావు,  
నాయాజ్ఞఁజెల్లింప మాయావివాదము  
ల్లతగురువులయందు ములయునేని

కాలంబు దేశంబు గణియింపక వాస్త్ర  
లప్పుడతెలుప నాయాజ్ఞయగును,

గీ॥ నేను పడుచున్న శ్రీమలోనఁ గానఁదృష్టిఁ  
బ్రజలమేలునకై యెప్పు పాటుపడుదు  
నదియ లక్ష్యము జీవిత మందు నాకుఁ  
గొందఁజైనను సుఖియింపఁ గందురంచు.

73

గీ॥ పరిజకు సేమంబుఁ గూర్చుట శ్రమయగాని  
యంతకంటెను మేలగు నదియులేదు,  
గాన నా పుత్రపౌత్రులు పూనికొలువఁ  
దలచి లిఖియింతు శాసనశిలను నేను.

74

—♦ ఏ డ వ శి లా శా స న ము. ♦—

చ॥ తలఁచెద నెల్లెడం బలు మతమ్ములవారు వసింపనేను, వాం  
ఛలు తలఁపులన్నియుఁ జక్కఁగ నిల్కడఁజెంది యుండ వి  
య్యిల నమలంపుమానసము నిందియనిగ్రహముం గృతజ్ఞత  
ల్లలిగి చరించుమానవులు గణ్యచరితుల యీగిలేకయున్.

75

గీ॥ పరఁగ నన్యమతంబులవారు కొంద  
తాజ్ఞఁ జెల్లింపఁగంటి నాయాపదేశ  
ములను, నింద్రియ నిగ్రహమును వరించి  
మానసంబున నిర్మల జ్ఞానమొంది.

76

—♦ ఎ ని మి ద వ శి లా శా స న ము. ♦—

చ॥ మునుపటిరాజు లెల్లపుడు మోహపరిత వీనోదలోలురై  
యనయము నుత్సవంబులను హర్షములందుచు నుండు)గాని, య  
ప్పని కొఱగామి బుద్ధమునిపావన ధర్మైరహస్య మార్గముం  
గని పరమార్థచింతకుడు జ్ఞానియునయ్యె నశోకుఁడెంతయున్.

77

ఉ॥ అందున ధర్మయాత్రలను నాతడు సల్పఁగఁగల్గె, భిక్షులం  
గ్రండుగ బ్రాహ్మణోత్తములఁగాంచె, మహాత్ములఁజూడఁగల్గె, సా  
దండుల స్వర్ణదానము మహాత్ముడు చేసెను, జూచె రాజ్యమిం  
పొందు ప్రజాళి, బుద్ధముని యూర్జిత ధర్మరహస్య కాంక్షియై. 78

—♦ తొ మ్మి ద వ శి లా శా స న ము ♦—

ఉ॥ పిల్లలు పుట్టినపుడును, పెండిలివేళఁ, బ్రయాణమందు, సం  
ధిల్లఁగ రోగము ల్వనుమతిం బ్రజపెక్కు- సమాచరించు, నా  
యెల్లపనులైలంచి పరికించిన సంకరము ల్విరుద్ధముల్  
కొల్లఁగనిట్టి కార్యములకు న్మనుకొందురు పల్లవాధరల్. 79

సీ॥ ఫలమున్న లేకున్నఁ బనికిమాలినవన్న

నాచారములవీడ నాసఁగొనరు,

కాని, ధర్మాచారమూని సల్పిన నందు

మానితనూ సత్యమార్గమడరు;

జీవనమునుగాంచి సేవకులను బెంచి

బానిసలనుగాచి, బ్రాహ్మణులను,

భిక్షుకగురువులఁ బ్రేమించి పూజించు

ధర్మమాచారమై తనరుచుండు,

గీ॥ తండ్రికొడుకులు, యజమాని, తనరుమిత్రుఁ

డరయ నోదరుఁ డవ్వీధిఁ బొరుగువార

లెల్లరును యోగ్యమనియెంచి, నెల్లడించి

చేయవలె ధర్మసంకల్పసిద్ధి వఱకు. 80

గీ॥ బహువిధంబగు నాచారవద్ధతులును

సంశయాస్పదమై పశ్చిపంచంబునందుఁ

జేయవచ్చును సంకల్పసిద్ధి నేని,

మాన్యవచ్చును నభిలాషమాత్రమేని. 81

కాని ధార్మికమాచార మూనిచేయఁ  
జేయలేకున్న సంకల్పసిద్ధి యిచటఁ,  
బూని లోకాంతరమ్మననేని విడక  
శాశ్వతమ్మగు పదము నొసంగఁగలదు.

82

ధార్మికాచారపరునకుఁ దనరు రెండు  
ఫలము లయ్యిని సంకల్ప ఫలసుసిద్ధి  
పుడమి, లోకాంతరమ్మనఁ బూజ్యపదము,  
శాశ్వతమ్మయి వెలయు విశ్వాసికెపుడు.

83

—♦ ప ది య వ శి లా శా స న ము. ♦—

ఉ॥ నమ్మితి నామనమ్మన ఘనమ్మగ బుద్ధుని సత్యసూక్తుల  
న్నమైడుదాఁకఁ గీర్తియు, ననంతప్రతాపము, కార్యలాభము  
ల్పమ్మగు వర్తమానమున, భావినిఁ; గావున బౌద్ధధర్మ త  
త్వమ్మను బోధచేయుదుఁ బ్రతాపముఁగీర్తినిఁ బెంపుసేయఁగన్. 84

గీ॥ అల్లునకునైన నధికునకైన జగతి  
నధికవైరాగ్యమున ధర్మవిధినిఁ దప్పఁ  
బాపరహితము జన్మమ్మ పడయు టరిది  
పెద్దదశయున్నఁ గలుగునె పెద్దజన్మ.

85

—♦ ప దు నొ క ఁ డ వ శి లా శా స న ము. ♦—

ఉ॥ దానములేదు శాక్యముని ధర్మప్రదానముఁ బోలునట్టిదేఁ  
గానను, ధర్మసఖ్యమునకై సరిపోయెడి చెల్లి, ధర్మముం  
బూనికఁ బంచిపెట్టు విధిఁబోల దొకండిల, ధర్మబంధు తా  
జ్ఞాన సమానమై పరఁగుజ్ఞానముఁ గానను నెందుఁ గాంచినన్. 86

క॥ ఎవఁడీలోకమునందున  
నవనీసురులాది గౌరవాస్పదులను సొ

స్తవనీయ విధినిఁ గాంచును

దివమున నతఁడొందు నమిత దివ్యపదంబున్.

87

—♦ పం డ్రెం డ వ శి లా శా స న ము. ♦—

చ॥ మతముల నేవగించు టవమానము నేయుట గొప్పతప్పు, స  
న్మతిమెయి నన్యదీయ మతమారసి, సారముఁగోలి, ధర్మ సం  
గతులయి యాచరింపఁ గొఱగాక విడంబనవృత్తు లైనచోఁ  
గుఱుకముతోడి దానములు కూర్చునె సద్గతిఁ బెంపుఁబెంచునే. 88

మ॥ మతధర్మములు పెక్కులై వరలుచు న్నానన్యంబులైయొప్పు, స  
మ్మతిలేకుండిన నశానముద్రఁ గొనుచు న్మన్నించుటే యుక్త, మ  
ల్మతకుం దోసిలియొగ్గి హీనపటుపం బ్రావీణ్యమే, ధాత్రీ దు  
ర్గతిఁ బొందించుటగాక స్వీయమతముం గాపాడుటే యారయన్. 89

ఉ॥ ఏమతమైనఁగాని పరికించి రహస్యమెఱింగి శ్రద్ధతో  
నోముచు వృద్ధిచేసికొనుచుండుటె నాయభిలాష, యూరకే  
నీమములేక డంబములనిక్కుట, పైపయితఘ్న శౌరవం  
బీ మహిఁజెల్ల నేరదనియెంచి, గడించి, తరించ నెంచితిన్. 90

ఉ॥ దానములెన్నియేని ప్రియదర్శి యొసంగును, శౌరవింతు స  
న్మానముతోడ భిక్షుకుల, జ్ఞానముతోడ గృహస్థులన్, సదా  
మానము ధర్మమూల, మవమానముచేటుకు దారి, యందుచే  
మానవసంఘ మున్మ్రతీయు మానినులం దెలుపన్విధించితిన్. 91

—♦ ప దు మూఁ డ వ శి లా శా స న ము. ♦—

సీ॥ ప్రియదర్శి ప్రభువు తాఁ బృథివిఁ బాలించెడు  
తోమ్మదేండ్లను గళింగమ్ము గెలిచె,  
ధర్మజయమ్మయి తనదు రాజ్యంబున  
నాటునూర్యోజనాల్కార మందుఁ,

బారుగురాజ్యములందు సారిది వ్యాపించెను

రాజచతుష్టయ రాజ్యములను,

దక్షిణమునఁ జోళధరణి, సింహళమందుఁ

యవన, భోజకళింగు, లాంధ్రజనులు,

గీ॥ పిటినిక పుళింద జనులును బీతిఁ గొలిచి

పాద్ధధర్మావలంబులై పబలుచుండ

నవలిదేశములకుఁ బ్రాకి యాశఁగొలిపి

పబలుచుండెను పాద్ధ ధర్మపబోధ.

92

సీ॥ ఎల్లడ వ్యాపించి యిద్ధ ధర్మజయము

సతతసంతోష సంతతి యొసంగెఁ,

బరలోకసాధన పరమగు నందాఁ

నానందమిది నాకు నందగింప;

దిందునిమిత్తమై యీధర్మశాసన

మిందు లిఖించితిఁ బొందు పడఁగఁ,

బుత్తిపాతులు వంశభూపతు లిడమిఁద

నధిక రాజ్యాకాంక్ష నందకుందు), .

గీ॥ యుద్ధములజోలిఁ బోకుందు; రుద్ధతులయి

పోయిరేనియు శాంతి యొర్పులను గలిగి

యుభయతారకమా మార్గ ముత్పహించి

పొందెదరుగాక ధర్మ ముపొప్పగుచుండ.

93

—♦ ప దు నా ల్ల వ శి లా శా స న ము. ♦—

మ॥ ప్రియదర్శి పృథుఁ డందునందు లిఖింపించెన్ శిలాశాసనాల్

దయతోఁ బారులు పీతిఁగైకొనుచుఁ దత్తద్దేశవా సుల్లహఁ

జయముం గొందురటంచు, వ్రాసినదె యుత్సాహంబు నన్నాటికిం

జయమా బుద్ధమునీందునీక్షి కనుచున్ సాంద్రాదరోద్దీప్తుఁడై. 94



గీ॥ జగతిఁ దనరాజ్య మధిక విస్తారమంది

యొకట నుపయోగపడునది యొకటఁగాక

యుండు కతమున వెవ్వేట మండలముల

బహువిధంబుల శాసన ప్రతితి పెరిగె.

95

—♦ రెండవ కాళింగ శాసనము. ♦—

ఉ॥ పాంతపు రాష్ట్రపౌరులకు రాజనియుక్తులు బోధసేయ, న

త్యంత పీయాభువౌ ప్రభువునాజ్ఞ వినుం డిది “నామనంబునం

దెంతయుఁ బ్రీతిఁగొందుఁ బరికించుచు నాయభిలాష తీర్చుగం,

బంతముఁబట్టిచేయఁగ ‘సమాప’ నియోగులకెల్లఁ దెల్పుడీ! 96

ఉ॥ బిడ్డలు నాకు నాప్రిజలు, బిడ్డలుపోలే సుఖంబులంద నా

దొడ్డ ప్రతిజ్ఞగా నెఱుఁగుదు న్నెఱి ‘పాంతర’ దేశవాసులుం

గుడ్డితలంపుల నివ్వడిచి కూర్చిసుఖింతురు, నమ్మి కైకొనం

బడ్డ ప్రతిజ్ఞనాది, తెలుపందగు నాయభిలాష మెల్లడ౯. 97

ఉ॥ మాటవునాదు పల్కులును, మాటవ యాజ్ఞలు, బౌద్ధధర్మముం

గూరి భజించు మానవు లనుగ్రహింపఁగలఁగలఁ దెల్పుడ

వార్తలు విశ్వసించఁదగుఁ బార్థివుఁ డీతఁడు తండ్రిపోలేఁ ద

మూరయు నెల్ల వేళలను, నాత్మసమాన సుఖాప్తిఁ గోరుచుక౯. 98

ఉ॥ మీకు విధించు కార్యముల మీఱక యెల్లరు విశ్వసించ నా

వాకులఁ దెల్పుఁ గావలయు వారి కిహంబు పరంబునం దఁగం

దేకునబోధ సేయుటకుఁ దీగికయున్నది చాలినంత, యి

పోషకడ మీకు స్వర్గతియుఁ బొందును, రాజముణంబు తీతెడిక౯. 99

గీ॥ నాల్గునెలలకు నొకసారి నడుచునట్టి

పుష్పనక్షత్ర పర్యసంపూజ్యవేళ

నుచితసమయాన వినిపించు నుచితమగును

ప్రిజలు సన్మార్గగాములై ప్రబలునట్లు.

100

—♦ మొదటి కాళింగ శాసనము. ♦—

(Provincial Edict)

సీ॥ భాసిల్లు తోసలి పట్టణపాలక  
వర్గంబునకు నాజ్ఞ పోకటితంబు,  
“వేవేల జనులపై విశ్వసించుచు మిమ్ము  
నధికారులనుజేసి యరుసపడితి  
సజ్జనసాంగత్య సంపాదనముచేత  
నభిమతంబుల మీర లరయవలయు,  
ఘాతుకులై జనులూరాగ్రహమ్ముల  
కరుగకుండెడు మార్గ మరయవలయు,

గీ॥ ప్రజకు సన్నిహితులైన గృహధర్మి, ధర్మ  
బోధములచేతఁ బ్రతిబంధములను దొలఁచ  
వలయు; నోర్వమి, యెడలిని వంచకుంట  
యొర్పులేకుంటఁ పనిపూనకుంట, కఱకు,  
దనము, నివి ప్రతిబంధము లైనకు నెపుడు.

101

ఉ॥ చెప్పుటకన్నఁ దాను పనిచేయుచు మార్గముఁజూప మేలు, నా  
యొప్పినయాజ్ఞ చెల్లుబడి నొంద లభించును మేను, లేనిచో  
నొప్పమిపుట్టు, సోమరులకొప్పుగఁ బ్రేరణమిచ్చు వారికిం  
దప్పదు స్వర్గసిద్ధి, కరుణాకరరాజు ననుగ్రహంబును.

102

ఉ॥ నావచనముల నమ్మెడు జనమ్ముల కిజ్జగమందు శాంతి, సం  
భావితమైన స్వర్గమున భవ్యపదంబును గల్గు, బంచ వ  
ర్షావధి నొక్కసారి పరిషత్తునఁ, బుష్య మహామాతృసంబుల  
సేవకవర్గము ల్లిలిసేవలొనర్చుచు బోధచేసిన.

103

ఉ॥ పట్టణమందు నక్రమముఁ జూపుటకై యధికారి వర్గముల్  
పట్టుద లన్వహించి బలవంతపు హింసలు బందిగమ్ములు

నల్లట్టుపడంగఁ జేయఁగ, నొనర్పఁగ ధార్మిక సత్యబోధముం,  
గట్టి ప్రయత్నములునుపఁగా లిఖియించితి శాసనమ్మిటఁ. 104

— అ ఘు శి లా శా స న ము. —

— ధర్మాచరణ ఫలమును గుటించి. —

మ॥ ఇది నాశాసన మిప్పుడేను మదిలో నెంతేని నుప్పొంగితిం  
బదిలమైనెన యుపాసనాపరుడనై భావించి యిందాఁక స  
త్య దయాపాలక మంచుఁ జాటుమత మత్యంత మ్మనత్యమ్ముగాఁ  
బదిలమ్మయ్యెను వారి దైవతము లాభావమ్మె చాటింపఁగఁ. 105

చ॥ అధికుఁడె ధర్మకర్మముల కర్హుఁడటన్నది వెట్టి, ముక్తికై  
యధికుఁడు నల్పుఁడన్న మరియాద లవెక్కడ! కర్మనిఘ్నతా  
విధిపరులైనవారు పృథివింగను సత్యపథమ్మదేడ! స  
ద్విధుల నుపాసనాపరతఁ బెంపుఁ గనందగునుర్వి సర్వులుఁ. 106

ఆ॥ ధర్మమాచరించఁదగుఁ బ్రాంతవాసులు  
చిరతరంబు దానిఁ జేరికొలువ  
వృద్ధియగును బుద్ధి వివరించి శ్రమియించి  
వినఁగ వలతు నెల్లజనులు బోధ. 107

— యా ప నా థ అ ఘు శి లా శా స న ము —

గీ॥ ధర్మశ్రవణమ్ముఁ జేయుచుఁ గర్మపరత  
రెండువర్షము లార్చెల ల్నింజువఱకు,  
నందుమీఁదట నాతేండ్లు డెందమలరఁ  
బట్టుదలతో నుపాసనాపరుడనైతి. 108

గీ॥ స్తంభములమీఁద శిలలపైఁ జాలచోట్ల  
ధర్మమభివృద్ధిసేయు బోధమ్ములెసఁగ

వాసియుంచితిఁ బొరుగు రాష్ట్రములవారు  
నేర్చుకొందురుగాక నానీతిబోధ.

109

గీ॥ ఎవఁడు తన యన్నరసమును నెన్నిసారు  
లీ రసంబునఁ దడుపు జితేంద్రియుఁడయి  
అతఁడు మనసంబుచేనందు నధికత్వప్తిఁ  
బరఁగ నానందమందు నిర్వాణమందు.

110

— బా బా శా స న ము. —

గీ॥ శాక్యసింహుని వచనంబు శాశ్వతంబు  
సత్యబద్ధము చిరకాల నుత్యమగును  
జ్ఞప్తిఁగొలుపఁగ మీకు విజ్ఞప్తిసేతు  
పూజ్యవరులార! వినుడు సమ్మదముతోడ.

111

చ॥ వినుడు మదీయవాక్కులను విజ్ఞశిరోమణులార! శాక్యసిం  
హుని పటుదివ్యసూక్తుల సముజ్జ్వల గ్రంథము లాదరించి స  
ల్పిన శ్రీవణంబు సత్ఫలముఁ జెంచున, స్త్రీపురుషులనిమంబు గ  
న్గననము చేయఁగావలయు నాయభిలాషము తీటునట్లుగఁ. 112

— మొ ద టి స్తం భ శా స న ము. —

చ॥ వినయము పాపభీతియు నభీప్సిత జౌద్ధ పరాయణత్వముఁ  
ఘనమగు జాగరూకతయుఁ, గార్యసమర్థత లేనివారి కే  
యనువున నైహికంబు పరమబుద్ధును, నైనను నా ప్రిబోధము  
న్గనమున నాటుకొన్న నవి నాటికి నాటికి వృద్ధిఁగాంచెడుఁ. 113

ఉ॥ వైయధికారులు న్నుడిమి వారలు క్రింది నియోగు లందఱు  
న్నాయభిలాష మాజ్ఞలు మనంబులనిల్పి, తలం ధరించి, ని  
ర్ణాయక చిత్తవృత్తి యలరం బెఱవారలఁ బోత్సహింప, సం  
ధాయక ధైర్యముల్పెరుగ ధర్మము సాధుపథముఁ బట్టెడిఁ. 114

గీ॥ మార్గరక్షకులుండి రీమార్గమందె  
బౌద్ధమార్గాన రక్షణ పాలనంబు  
సుఖము నిరుపద్రవంబు నశోకు పాల  
నంపుఁ జట్టములయ్యెను బెంపుతనర.

115

— రెండవ స్తంభ శాసనము. —

చ॥ ఎఱుఁగఁగ నత్యసంధత, యహింసయు, సత్క్రియ, పారిశుద్ధ్యముం,  
గరుణయు, బౌద్ధధర్మమని గాఢముగా మదినమ్మి నేను ప  
ల్లెఱుగుల జ్ఞానదాన మొనరించితి, జంతుసమూహ మంతకుం  
బరఁగ సుఖంబునిచ్చి బహుభంగుల ధర్మము లాచరించితిఁ. 116

చ॥ ప్రజలు పశుప్రతానములు పక్షులునుం జలజంతు సంతతుల్  
నిజమగు సౌఖ్యమందఁ, గడునిష్ఠమెయిం దొలఁగించి హింస, దు  
స్త్రైజమగు ధర్మసత్యముల ధారుణి నెల్లఁడ జాటఁబంచితిఁ  
సుజనత సేమముం గన వసుంధర ధర్మము లాచరింపుఁడీ. 117

— మూడవ స్తంభ శాసనము. —

చ॥ మనుజుల వాడుకై తనరు మంచి పనుల్బ్రచురించుకొంట, నె  
మ్మనముల దాఁచుకొంట కొఱిమాలిన పాపపుఁగార్య, మాత్మ శో  
ధన బహుకష్టసాధ్యమగు కార్యము, ధారుణిఁ గ్రోర్యము కోపగర్వ  
ముల్

వివయములేమి యీర్ష్య పరపీడకనుయ్యెడి పాపకార్యముల్. 118

ఉ॥ పాపపుఁగార్యమందు బలవంతముగాఁ బడఁదోయ “నేనధః  
కూపమునందు గుడ్డినయి కూలకయుండెద నంచు” నీమన  
స్తాపముఁబెంచు నా మొదటిదారినినీడి, ద్వితీయమార్గమం  
దోషికఁజూపి నీవరయు మూర్ఖజగత్సుఖ సాధనములఁ. 119

—\* నాల్గవ స్తంభ శాసనము. \*

గీ॥ లక్షలాది జనమ్ముల రక్షసేయ  
రజ్జకులఁ బెక్కు నిలిపితి రాజ్యమందు  
నిగ్రహనుగ్రహమ్ముల నిర్ణయింపఁ  
దనరుచుందురు తంత్రీ స్వతంత్రులగుచు. 120

గీ॥ వారలెప్పుడు ప్రజకు నిర్భయముగాఁగ  
క్షేమసౌఖ్యము లొడఁగూర్చు సిద్ధపడుచు  
నుపకరించుచు నరయుచునుండు వారు  
బౌద్ధసూక్తులు నల్లడఁ బ్రాచునట్లు. 121

గీ॥ కార్యనిర్వాహకులు రజ్జకాధికృతులు  
సిద్ధులైయుందుఁ నాయాజ్ఞచేత నడరి  
పనులుసేయుచు నుందురు పట్టుదలను  
కార్యగతులను సూచించు గరిమగలిగి. 122

ఉ॥ తల్లులు పిల్లలం బెనుప దాదుల చేతులఁబెట్టి చూచున  
పైల్ల ప్రజాభిఁ బాలకుల కీప్సితసిద్ధికి నప్పగించి వ  
ర్ణిలఁగఁ జూచుచుంటి సరిదిద్దుచుఁ దీర్చుచుఁ గూర్మిఁ గూర్చుచు  
నెల్లెల్లగ రజ్జకాదు లవనీశుని యాజ్ఞలు నిర్వహింపఁగన్. 123

ఉ॥ పాలనమందు నేకమగు పద్ధతిఁగోరుదుఁగాన దేశదే  
శాలను నొక్కటై మరణశాసన మొప్పుగ, మూఁడునాళ్లు చు  
ట్టలు ప్రతప్తచిత్తుఁడగుటం బరికించుచు వధ్వఁజేరి యా  
కాలమునందు వానికొత్తై ముడుపుల్పైకటింఁత్ర మొక్కులన్. 124

గీ॥ చెఱలయందున్నఁ గృషిచేసి చేరవచ్చుఁ  
బరమపద మంచు నాయభిప్రాయమగును  
తద్ద నిందియ జయము నుదారగుణము  
గలిగి ధార్మికులగుట నాకాంక్షితంబు. 125

—♦ వి ద వ స్తం భ శా స న ము. ♦—

చ॥ ఇరువదియేడు వర్షముల యేలుబడిక లిఖింతు నిద్రి, యె  
ల్లరు గ్రహింపఁగా వలయు “రాజ్యమునందు నిబంధనముగ్గె తా  
మెఱుంగక హింసకై యడరు తెంతయు నింద్యము, పాపకృత్యమా  
అరసిమెలంగు టొప్పునని యాజ్ఞయొసంగెను నివ్వినబునక”. 126

సీ॥ చిలుకలు కొంగలు చిన్నితాఁబేళ్లును  
బాతులు గబ్బిలాల్పక్షిగములు,  
చీమలు రొయ్యలు చేపలు పందులు  
దుప్పు లాబోతులు దొడ్డమీలు,  
బల్లులు నుడుతలు బలుఖడ్గ మృగములు  
గ్రామకపోతము తొజు పిట్ట  
లాడుమేకలు వాని యాఁడెల్ల పిల్లలు  
పాలిచ్చు చూల్కొను పందిగుంపు

గీ॥ చంపనర్హము కానట్టి జంతువు లివి  
తినఁగఁ గొఱగాని దేనికిఁ బనికిరాని  
జంతువుల నెప్పుడైనను జంపఁజనదు  
జంతువునకంచు జంతువుఁ జంపరాదు.

127

సీ॥ పురుగులతోనున్న పొట్టు కాల్పఁగరాదు  
కూడదు తీయఁగఁ గోడివిత్తు  
లడవులకెప్పుడైన నగ్గిపెట్టఁగరాద  
యుపవాస దినములఁ గపటియగుచుఁ  
జనదు మీనంబులఁ జంపఁగా, నమ్మఁగాఁ  
జనదు చేయఁగ నప్పు జంతుహింస,  
పర్వదినంబుల వాతలువేయుట  
విత్తులు దీయుట పుణివిఁ జనదు,

గీ॥ పక్షపూర్ణిమములును ఋత్యంతమాస  
పుష్యనక్షత్రయుత చంద్రపూర్ణిమలును  
సకల జనులకు నుత్సవ సమయములును  
పర్వదినములు నాకు నాయుర్విఁ బ్రజకు.

128

—♦ ఆ త వ స్త ం భ శా స న ము. ♦—

చ॥ చెడుగులవీడి ధర్మపరిశీలకులై చరియించు వారి కె  
య్యెడరు పొసంగకుండఁ బరికించుచు వారికి ష్టేమసౌఖ్యముల్  
కడఁగి యొనర్చి ధన్యతను గైకొన దూరసమీపవర్తుల  
నివ్విడువక శ్రీధర్మోఁగనుచు నిచ్చలు మచ్చరితంబుఁ జాల్చెడన్.

129

గీ॥ ఘోరతలంబున నానాసమాజములను  
వేటువేటుగు శాఖల విశ్వసించి  
గౌరవించితి ననోన్య గౌరవముల  
వారలుండుట నాయభిప్రాయ మనుచు.

130

—♦ ఏ డ వ స్త ం భ శా స న ము. ♦—

ఉ॥ ముందటికాలమందు నృపపుంగవు లెవ్వరు శ్రీధర్మ గైకొనం  
గందుమె ధర్మవృద్ధికయి? కాలగతిం దగవృద్ధిఁ బొందునం  
చుందురు, కాన జౌధమది యొప్పుగ నెట్లు వికాసమందు నా  
చందమెటుంగ నే నిపుడు శ్రీధర్మ వహించితి, దీక్షఁ బూనితిన్.

131

ఉ॥ దాన నుపన్యసించి వరధర్మము బోధయొనర్చి, మంచివి  
జ్ఞానముఁగూర్చి, యాచరణసంగతులౌ నట్లు చేయనెంచి; నా  
మానసమొప్పునట్టి యభిమానుల నుంచితిఁ గార్యకర్తలం  
బూనిక జౌరసంఘముల బోధయొనర్చి సముద్ధరింపఁగన్.

132

చ॥ శిలలను స్తంభరాశి విలసిల్లఁగ శాసనలేఖలుంచి, పౌ  
రులకు మృగాళి కయ్యెడలఁ బోదగ నీడకుఁ జెట్లు పెంచి, పాం



ధులకు సమస్త సౌఖ్యపు విధు లొనరించి, నివాసమందిర  
ముల నడబావులం బఱపి, బుద్ధమునీందుని బోధసల్పితా. 133

సీ॥ ధర్మాధికారులు తవిలి నానావిధ  
ధర్మసంఘముల ధార్మికులను,  
భిక్షుకవర్గముల బీతి గృహస్థుల  
మతముల వారి సమ్మతినిగూర్చి,  
బౌద్ధమతాచార్య పబలసూక్తులు బోధ  
యొనరించు పనులపైఁ దనరియుందు  
బ్రాహ్మణాజీవక పరితతి జైనగణముల  
గూర్చి విచారించు కూర్మిఁగూర్చి,

గీ॥ దండనంబున కధికార్లు తనుకు నొసఁగు  
పదములన్నిట జాగ్రత్త పడుచునుందు  
రిదియప్పియదర్శి మతమౌచు నెసఁగుచుండె  
బ్రాజ్యమైనట్టి మార్యసామ్రాజ్యమందు 134

ఉ॥ రాజులుగాని పూజ్యముగ రాణులుగాని యొనర్చునట్టి యు  
త్తేజకమైన దానముల దివ్యతరంబగు పాత్రమెగ్గి స  
దాజినుతింప దీనజనరాజికి నిత్తురు, దానకాలముల్  
రాజగృహముల నిష్ఠిధిగ రాజులు రాణులెఱుంగఁ జేయుచుక. 135

గీ॥ పౌడ్ఘినియమించి యుంటి ధర్మాధికృతుల  
రాజపత్నుల సుతులును, రాణిసుతులు  
త్యాగములు సల్పి సద్వినియోగపఱుప  
బహుళధర్మంబు నాచారపరతపెచ్చు. 136

గీ॥ సత్త్విమౌదార్య పరిశుద్ధి శాంతతలును  
సజ్జనత్వము కరుణయు జనులయందు

వృద్ధిపొందిన ధర్మవివృద్ధి జరుగుఁ  
గార్యములతోడి యాచారగరిమ పిరుగ.

137

గీ॥ నాయొనర్చిన ఘనకార్య నయము లరసి  
ప్రజలొనర్చుచు నుండిరి బౌద్ధులగుచు  
దల్లిదండ్రుల గురువుల ధరణిసురుల  
భిక్షు వృద్ధులఁ బేదలఁ బ్రీతిఁగనుచు.

138

ఉ॥ ధర్మము లాచరించుమని తద్ద వచించుటకంటె మేలు తా  
నిర్మలచిత్తుఁడై కడఁగి నిచ్చలుతప్ప కొనర్చుటంతయుం,  
గర్మచెడంగ నీక యనఘాత్ముల రా రవిచంద్ర చారముల్  
ధర్మము నాచరింతురని వ్రాసితి శాసనమిందు నెమ్మదిక.

139

—♦ అ శో కు ని తీ ర్థ యా త్రీ లు. ♦—

చ॥ ఇరువదియొక్కటై యడరు నేల్బడి శాలమునం దశోక భూ  
వరుఁడు సమస్తధర్మపరిపాలన పద్ధతులెల్లఁ దీర్చి, తా  
నరుగఁదలంచె దీర్ఘవరయాత్రీలు సల్పఁగఁ పూజ్యమూర్తియై  
పరమకృపాపరుండగుచుఁ బ్రాకటదాన విధానచిత్తుఁడై.

140

ఉ॥ వేటవిసోద వృత్తియని వేడ్కల ముగ్ధి యశోకరాజు, దు  
ర్గాటపు లన్వేధించు తమకంబును వీడుటెగాక సంతతా  
భేటముజోలిమాని పరికించుచు బుద్ధమునీంద్రీయాక్షిఁ దీ  
ర్ధాటన తత్పరాత్ముఁడయి రాజితఁ గాలగతు ల్విచిత్రీముల్.

141

ఉ॥ పాపపుఁ గర్మబద్ధుఁడగు వాఁడొక నాటికి బుద్ధిమార్పుచే  
దాపము నొందుచోఁ బరమ ధార్మికుఁడౌట నిజంబ, యైననుం  
భూపతి చిత్తమందుఁ దలఁపు ల్పరిశుద్ధములాట చిత్రీ, మ  
క్కాపటికంపు వృత్తులు జగంబున శాంతిని నిల్పనిత్తురే.

142

ఉ॥ యాత్రలకేఁగుచుం గృపకు నాకరుడౌచును బెక్కు దానము  
ల్పాత్రీములెగ్గి చేసి బహుభంగుల భిక్షుక, బ్రాహ్మణాళి కు

ద్రాతుడు బాధసూక్తి పరతంత్రుడు నిర్మలబోధశాలి సు  
క్షేత్రములందు స్తూపపరిశీలన శాసనలేఖ నాగ్నియై.

143

గీ॥ శాక్యసింహుడు మునుయాత్ర సలిపినట్టి  
మార్గమునె తాను యాత్రకు మంచిదనుచు,  
బయలుదేరిన బాటలీ పట్టణంబు  
నుండి స్వర్ణాది దానముల్ దండి సలిపి.

144

గీ॥ రంగదుత్తుంగ వీచికాసంగ గంగ  
మంగళాభంగం దరియించి సంగతముగఁ  
జేరె వైశాలి దేశం బుదారుఁ డచట  
నుండు ముజుఫరు చంపారు మండలములు.

145

గీ॥ “కేశరియ” స్తూపమచట వీక్షించి, యవల  
సింగముల కంబములు రెండు చేరికాంచె  
ఒకటిలారియ యరరాజి, యొకటినంద  
నగరు నాంగను పేరులం దనరుచుండు.

146

ఉ॥ అచ్చటినుండి యాతడు ప్రయాణము సల్పుచు రామపర్వకుం  
జొచ్చుచుఁ దూర్పుమార్గమున సూటిగఁ గొండలుదాటి వేగ ము  
న్నెచ్చట బుద్ధయోగి పరినిష్ఠితుడై త్రవ్వజయించె దేహ మా  
యచ్చపుఁజోటుచేరె, గుణియంచు వచింతురు దాని నామము 147

గీ॥ అంతఁ బశ్చిమమార్గాన నతఁడు నడిచి  
గండకీనది తరియించి కడచి, పూత  
లంబినీవన కాంత పాంతంబుఁజేరె  
నెందు శుద్ధోదనాత్మజుం డందె జన్మ.

148

గీ॥ అచట నొకతాఁతి కంబంబు నగ్రమందు  
నశ్వ ప్రతిమంబు వెలయించి విశ్వసించి

శాసనంబిట్లు లిఖించె సత్త్వమునుడు

బుద్ధమునినూక్త గౌరవం బుద్ధులంప.

149

ఉ॥ గౌతమబుద్ధుడీ యడవిఁ గాన్పుయి పూతమొనర్చెఁగాన, నా  
పూతచరిత్రు నామమునఁ బొల్పెడు శాసనమంచు తాఁటిపైఁ  
బ్రీతిగ నశ్వమునైఱయఁ బేర్చి లిఖించెను “క్షేత్రమంతయుఁ  
ఖ్యాతిగ బొడ్డిధార్మికుల కర్పితమయ్యె” నటంచు సమ్మతిక. 150

చ॥ పదపడి కొంతదూరమటు పశ్చిమ దిక్కుఁబుడొచ్చు నేఁగి, నే  
ర్పిదవఁగ బుద్ధదేవునకుఁ బూర్వపు మూలమతంబుఁ జాటుచుం  
బదిలమునైన ‘యక్కనక’మాని వివిరితమైన స్తూపముం  
గదిసి యశోకభూమిపతి గారవముం బ్రకటించె నచ్చటక. 151

గీ॥ పరఁగనందొక్క తాఁటి కంబంబు నిలిపి  
దానిపై “నేను రెండవ తడవుదీని  
వృద్ధిచేసితి బౌద్ధసన్ముద్ధిచేత”  
ననుచు లిఖించె ధారుణిజనులు మెచ్చు. 152

సీ॥ అటనుండి నేపాళమందున్న కాట్రండు,  
“లలితాపురంబుల ప్రాంతములకు,  
నటుపైని శ్రావస్తికరిగి యారాజన్యఁ  
డందందుఁ జరియించి యాత్మనలరి  
బుద్ధబోధామృతోద్బుద్ధ చైతన్యంబు  
గాంచి యాప్రాంతంబు గారవించె  
వాడుకగలదు శ్రావస్తి ప్రాంతములందుఁ  
“బరఁగంగఁ బెక్కు కంబముల నిలిపె”

గీ॥ ననుటయేగాని యవి యిట్లు కనఁగరావు  
బుజువుచేయంగఁ జాలినరీతిలేదు

యాత్రీలను దెబ్బఁగా నశోకావధాన

గింధమొక్కటె యైతిహ్యగరిమఁ దనరు.

153

చ॥ వరుసగ యాత్రలోఁ గపిలవస్తువు, బుద్ధగయాన బోధిన  
త్తరువును, వారణాశి సవిధాన ఋషీండుల పట్టణంబునుం  
బరువడి వక్కులాఖ్యముయి పావనమయ్యెడి స్తూపమట్టు లా  
దరమున జేతకానన తతంబు మరంబును గాంచెఁ బ్రీతుండై.

154

ఉ॥ చూచిన చోటల్లె మనసుం గరఁగింపఁగ స్వర్ణదానము  
ల్లోచిన యట్లు పెక్కువలు తోరపుభక్తి నొనర్చెగాని, స  
త్యాచితశాద్ధ ధర్మముల దానముచే నుపకారి కాడటం  
చేచిన వక్కులాఖ్యమునియిక్కను నీవులొసంగఁ డయ్యెఁగా.

155

ఉ॥ పోయిన చోటనెల్లఁ దలఁపు ల్తును ముందుకు లాగుచుంటచేఁ  
బాయకశాద్ధ ధర్మ మది పావన మంచుఁ బ్రబోధచేసి, ని  
శ్చాయకుండై జగంబునకు సద్గతిజూపఁగ నెంచెగాని, దు  
ర్మాయలు పన్నఁడయ్యె బహుమాన్యములొట మతమ్ము లన్యముల్  
— అశోకుని కాలమున వైదికాచార్యుల పవిత్రనము. —

శా॥ అక్కలంబున వేదశాస్త్ర పఠనాద్యసక్తులూ చార్యులుం  
దిక్కుల్దిక్కులు తిరితిరి మతమున్నేదాంత శాస్త్రాదులం  
జక్కం బోధయొనర్చి నిశ్చితమతిం జాటం బరివ్రాజకు  
త్తిక్కంబై యనురాగపూర్ణ మమత మ్నిల్పుండె సంఘమ్ములన్.

157

మ॥ మతసిద్ధాంతము సేయువారగుచు సంభావించి గ్రామమ్ములన్  
సతమైయొప్పు సభాగ్రహమ్ములను సంస్థాపించి, చర్చించి, స  
న్మతముందెల్పఁగ నార్యసంఘ మతులమ్మై పొంగ నానాఁడు ని  
శ్చిత సిద్ధాంతము భావిభాగ్యగరిమం జిత్తంబుల నిల్వఁగన్.

158

క॥ ఇందుకుఁ దార్కాణంబయి  
పొందుగ శ్రావస్తియందుఁ బోలిచెడిని సభా

మందిరమొక్కటి, యట్టివ

కందుము నైశాలిచంపకాటపు లందున్.

159

చ॥ మతసహనం బశోకుఁ డభిమానముతోఁ బ్రకటింప, నద్దియే  
యితరులు రాజపుంగవుల కెంతయు మాన్యముగాఁ దనఁబెప్పి, స  
మృతమున నోఁఁగరాజు బహుమాన్యడు 'ఖారవిలుండు' పిమ్మటం  
గుతుకముతోడఁ బెక్కు-మత కూటములన్ సమబుద్ధిఁ బెంచఁడే. 160

చ॥ తలఁపఁగ బ్రాహ్మణోత్తములు ధారుణి దేవతలన్న భావముం  
దెలిసి యశోకభూవరుఁడు శేలికపద్మచు వారి యున్నతిం,  
దెలిపె, "నడంతు బ్రాహ్మణులు దేవతల నిష్పరీతభావముం"  
చలఁతి వినమృభావుడగు నాతఁడు కొంచెము గర్వియానటుల్. 161

చ॥ కనుక నశోకరా జతఁడు గర్వియటంచును విప్రపుంగవుల్  
ఘనుని చరిత్రముం దమదు గ్రంథముల నిష్పరింపకై రటం  
చనియెఁ జరిత్రకారుఁ డిది యాతని నామము శాసనంబునం  
దున నొకచోట సూచనముతోఁ గనుపించుట నిశ్చయంబగున్. 162

గీ॥ సంగమిత్ర మహేందుల జారసుతుల  
బాధబోధకు సింహళ పాత్రమునకుఁ  
బంపెననువార్త యొక్కటి బ్రబలియుండుఁ  
గాని చరితంబు నమ్మె దద్దాని నిపుడు.

163

ఉ॥ చోళము పాండ్యరాజ్యముల స్తూపములం బ్రీయదన్వి భూవుఁ డా  
కాలమునందుఁ గట్టెనని గట్టిగ వ్రాసెను హ్యూన్ తస్వియాంగు, రా  
జ్యాలు సప్తతంత్రమై పరఁగు నప్పటికిం దగుమైత్రిగూర్చి భూ  
పాలుఁడు సమ్మతించడసి ప్రాజ్ఞుఁడు వానినిఁ గట్టియుండెడిన్. 164

గీ॥ సింహళము వానిచెంతను చెలఁగుచుంట  
వానితోడను నిత్యసంబంధముంట

బౌద్ధమతమది క్రమమునఁ బ్రాకి, యందుఁ  
గాంచియుండును గ్రంథ పాఠ్య-ల్యవృద్ధి.

165

గీ॥ సింహళమునందు మతవృద్ధిఁ జేయఁబూని  
నట్టివాఁడు మహేంద్రుఁడె, యతఁ డశోక  
భూపతికి బంధువయ్యెడు, బుత్తుఁడగునె,  
యతఁడె మతములఁ గట్టించి మతముఁబెంచె.

166

—♦ అ శో కుఁ డు క ట్టి ం చి న క ట్ట డ ము లు. ♦—

మ॥ భరతోర్విచ్చును రెండువేల క్రితమే పాశ్చాత్యులహా శిల్పము  
డిర యంచు న్నుతిఁగొంచు మించెనని చాటించంగ, నాగ్నికు ల  
చ్చరితంబందున “గ్రీకు శిల్పములను మించంజాలరక” వ్రాతలం  
బరికల్పించిరి, సర్వశాస్త్ర నిపుణ ప్రఖ్యాతిఁ దామెగ్గరో. 167

చ॥ ధర మును శిల్పిశేఖరులు దారువులందును తాలయందుఁ జి  
త్తరువులు చిత్రచిత్రపు విధంబునఁ దీరుచుచుండువారు, తా  
మరయుచు శిల్పకారులకు నాశ్రయమిచ్చుచుఁ బ్రోత్సహించుచుం  
దిరమగు కట్టడంబులను దీర్చుగఁజేతురు రాజపుంగవుల్. 168

ఉ॥ శిల్ప మనల్పనూచు వికసింప నశోకుఁడుదారునిర్మితా  
నల్పగృహాళి నిల్వఁదగునా! యని తాఁతిమయంపు శిల్ప సం  
కల్పముచేత గట్టి తమకంబునుబూని శిలామయంబు లా  
కల్పము నిల్చి పొల్చుగతిఁ గట్టడముల్లుటియించె దిట్టముల్. 169

ఉ॥ ఈమహాసీయమూర్తి ప్రకటించిన శాసనరాశియందు నే  
వో మనకిప్పు లభ్యమయియుండెను, నైనఁ జరిత్రకారు లా  
శామలకీర్తి శోభితుని శాసనవ్రాత ప్రహృష్ట చిత్తులై  
తాము చరిత్రవ్రాసి విశదం బొనరించి రశోకు పాలనక. 170

ఉ॥ మానవశక్తిమించు ప్రతిమల్లల చిత్రవిచిత్ర శిల్పము  
ల్లానఁగ వచ్చు నపురపుఁ గట్టడముల్లని విస్మితాత్ములై

“నీనగరంపు శిల్పముది యేనికి సాధ్యము? దైవ నిర్మితం  
జా”నని యబ్బురంపడంగ నందము నల్లడఁ జిందులాడఁగన్. 171

ఉ॥ కట్టె నశోక భూమిపతి కట్టడముల్పహుసంఖ్యలప్పు, డం  
దిట్టిక తాలు వాడె నవి యెన్నఁగఁ జిత్రవిచిత్ర శిల్ప సం  
ఘట్టితమై తనర్చె, గడుంగఁ మ్రతరద్యుతిఁ గ్రాలెనంచు, న  
ఘట్టణరాజ మెక్కుడుగ భాసెనంచు వినంగ నయ్యెడిన్. 172

సీ॥ చైనికయాత్రిక సాధుహుయాత్వాన్వంగు  
వచ్చి చూచిన నాటి వార్తఁబట్టి  
ప్రియదర్శి వెనుకను రెండువందల యేళ్ల  
నాటికిఁ బాటలినగరమెల్లఁ  
బాడయియుండంగఁ బ్రజలెల్ల విడిపోవ  
గంగసువర్ణలఁ గలిసిపోవఁ  
బూడియున్న ప్రదేశమునఁ బాట్నపురమును  
బాంకిపురంబును బరఁగునిపుడు

గీ॥ సాగసులలరంగ గట్టిన సాంపుమేడ  
లందములు చిందఁ గట్టు దేవాలయములు  
రాణనొప్పారఁ గట్టిన రాజగృహము  
లోక్కఁజేనియుఁ గాన్పించకుండు నచట. 173

గీ॥ హంచిలోనున్న స్తూపసంచయము తప్ప  
మూర్యరాజ్యమునందలి మఠములన్ని  
మాయమయ్యె నశోక సమ్రాట్టునరిగె  
శాసనంబులె యతనికి సాక్ష్యమయ్యె. 174

ఉ॥ దేశము నాల్గుమూలలను దివ్యమఠమ్ము లనేకము ల్గ్రతా  
వేశముతోడ స్తూపములు పెక్కులు కట్టఁగఁజేసి, రాజ్యముం



క్లేశములేని మార్గమునఁ గ్రీడయపోతె నశోకుఁడేతె, స  
న్యాసులు, బ్రాహ్మణోత్తములు హాయియటంచు శుభంబుఁచల్కఁగఁ

శా॥ నేపాళంబును గాశ్మీరంబు తనవై నిత్యంబు పెంపొంద నా  
భూపాలుండటఁ బెక్కుస్తూపములు సొంపుల్నింపఁ గట్టించె, న  
క్లేపారం దనపేర శ్రీపురము నుర్వీశుండు గట్టించి, స  
చ్చిపాతుండయి ప్రీతిసేతె నతుల శ్రీమించ సామ్రాజ్యమున్. 176

గీ॥ చారుమతి దేవపాలుని క్షత్రియాణి  
గృహిణి ప్రియదన్విసుత తండి కేవలనుండి  
యాత్ర, ఖాట్కండు చెంత వనాంతభూస  
నాథముగఁ గట్టె బశుపతినాథ మరము. 177

ఉ॥ స్తూపములెన్ని యోగల వశోక వినిర్మితముల్ స్వరాజ్యమం  
దాపగిది న్నతంబులును, నయ్యవి యన్నియుఁ గానరావు, ని  
క్షేపములొచ్చుఁ గొన్ని శుభశీలు చరిత్రముఁ జాటుచుండు నా  
యా పలుప్రాంతమందుల నవన్నియు నేటికి గోచరించెడిన్. 178

చ॥ పాలుపుగఁ జంద్రగుప్త పృథ్వీపుంగవు దారుమయంపుఁ గోటలం  
దొలఁచి, శిలామయంబులగు తోరపుఁగోటలఁగట్టె బాటలి  
స్థలిచిన తాఁతి శిల్పముల మార్గముఁ గన్గొని యా యశోక భూ  
తలపతియంచు వ్రాసె, దొలుతం గనుఁగొన్న హయూత్పత్న్వియాం  
గు తాన్. 179

ఉ॥ తాఁతిమయంపు శిల్పము పురాతన దారుమయంపు శిల్పసం  
ఘాతము నాకృమించి వడిగం బెనుపొందె నశోకు కాలమం  
దాతని స్తూపనిర్వహణమంతయు తాఁతిమయంబె, యంతకుం  
బ్రాతయుగంబున న్ననకు తాఁతిపను ల్గనపసూనముల్. 180

చ॥ తొలుతటి తాఁతి శిల్పము యధోచితమైనను, దారుశిల్ప సం  
కలనముతోఁ బ్రకాశమును గాంచె గ్రమంబునఁ గమగీతుల

నల్లలిచిరి మానుషాది పృథిమల్ శిలలందు విచిత్ర చిత్రాణం  
బుల మన శిల్పు లత్తటి నమోఘఘరీణ పరీషాపాణులై. 181

ఉ॥ కొన్నిట సింగములైతియుఁ గొన్నిట నేనుఁ గులొప్పుఁ గొన్నిటన్  
సున్నితమైన పుష్పములు సుందరరూపముఁదాల్చు, మత్స్యముల్  
కన్నియలౌను గొన్నిటను, గమ్రఫలాకృతి నొందుఁ గొన్నిటం  
బన్నగ శిల్ప విద్య బహుభంగుల రంగులనీని పొంగఁగన్. 182

చ॥ స్వయముగ శిల్పచాతురి నెసంగెడు శిల్పుల కన్యదేశ్య మా  
శయమును దోడుసూపఁగ వెన న్వికసించె, హసించె, సత్కళా  
శయము నశోకవర్ధనుఁడు చాలఁగఁ బెంచ సముత్సుకుండునై  
జయజయసార్వభౌమ! యని చాలఁగఁ బౌరులు సంతసించుచున్. 183

—♦ అశో కు ని ప రి పాల నా చా తు ర్య ము. ♦—

ఉ॥ ఒక్కట రాజ్యపాలనము నొక్కట పౌద్ధమత ప్రచార మిం  
కొక్కట మానవాభ్యుదయ మొక్కట నిశ్చిత పాశుపాల్యముం  
జక్కఁగఁ దీర్చుచేసి, మనసారఁగ నేలు నశోకభూవరుం  
డెక్కడి మానవుండు పరికింపఁగ దైవతమూర్తియే యగున్. 184

ఉ॥ కాన మశోకునందుఁ బరఁగం బుడమిం బృథివీశులెన్ను దు  
రానవిలాస విక్రియలు రాజసవృత్తి యఖిర్వ గర్వముం,  
దానము సత్యసంధత విధానము తన్నువరించి యుండ, నా  
జ్ఞాని ముఖస్తుతుల్వినఁగఁ జాలఁడు, యోగ్యుఁడు దంభమొర్చునే?

చ॥ మతములవారిపై దురభిమానముఁ జూపక నెమ్మనమ్మనం  
గుతుకముఁబూని ధర్మగతికుం డయి యన్యమతంపు వారిపై  
సతతమసహ్య భావమును జాటక బోధయొనర్పఁడంచు, ని  
శ్చితమతియై తలీర్చె, సమచిత్తులకించునె హెచ్చు తక్కువల్. 186

చ॥ తన యొనరించు కార్యములె తప్పక శాసనమందు వ్రాసి, భూ  
జనులు తరించ నెల్లడల జాతెనెకాని, యహంకరించుచుం  
ఘనుడని యెంచి తక్షణాగడగా మది నెంచెనె, శుద్ధసత్త్వం డే  
యనువున నేని నిపుడమి నాత్మనుతిం దనచూత్త నెంచునే. 187

చ॥ మతములచేరఁ గొంద టిల మాన్యులమందు రశోకరాజు సం  
గతమగు ధర్మమార్గమునఁ గ్రాలుచు నిర్మల నిశ్చలాత్ముడై  
పతితుఁడు పావనుం డనెడు భావమువీడి, విశుద్ధసత్య స  
ద్గతి తనలక్ష్యమై తనర ధారుణినేలె సమత్వపూర్ణుడై. 188

ఉ॥ పాలనమందునేర్పు, బహుభంగుల రాజ్యముతీర్పు, ధర్మ స  
త్యాలకు లొంగుబాటు, వసుధాస్థలి నిర్మల సత్ప్రవృత్తి, యా  
కాలమునందె పెంపుఁగని క్రాలుచునుండె ననంగఁ జిత్ర, మా  
వాలము భారతోర్వి పరిపాలన నాగరికత్వ భూతికిఁ. 189

మ॥ పరహింసాపరకీయ విత్తహరణ ప్రజ్ఞావిశేషంబు, సా  
దరమున్ సత్యవిఘాతక క్రియల, నుత్సాహంబు దుర్ద్యుత దు  
ర్భర దుష్టకీయలం, బ్రపంచ గతులం బాధింపఁగాఁ, జీతటల్  
భరతోర్విం బ్రభవించి శాంతి వెలుఁగుల్ భాసించు టీనాఁడిదే. 190

చ॥ పుడమిఁగలారె యిప్పిగిది భూషితశాంతి సమత్వ సత్కులై  
కడఁగి ప్రజాసుఖంబె పరఁగం దమసౌఖ్యమనంగ నెంచువా  
రిడుమల కిక్కయై పుడమినేలిన రామవిభుండాకండు, నీ  
యొడయఁ డశోకుఁడొక్కఁడనియుం దలపోయఁగ నిక్కమేయగున్.

ఉ॥ ఏలిరి రాజ్యములక్కడఁగి యెందఱో రాజు లనామధేయులై  
మూలమెఱుంగలేక తమబుద్ధిని జక్కఁగ నిల్పలేక, యా  
భీలకరాశ్విక్షపరభీకర వృత్తులఁబూని, నిల్పఁగం  
జాలిరె శాశ్వతమ్మగు యశమ్మునశోకుఁడు పోలె నిర్ధరన్. 192

ఉ॥ చిన్నతనమునం బడువుచెప్పు గుకూత్తము సన్నిధానమం  
మన్న యశోకు భావమున కుర్చి సమస్తము కందిపోవునం  
చన్నను, మిన్నయై పుడమినాతఁడు భిన్నప)సన్నమూర్తియై  
యెన్నఁగ సన్నుతింగొనుచు నేలెను రాజ్యము మిన్నుపాడఁగ 193

ఉ॥ ఏలెను సత్యసంధుడయి యీప్సిత ధర్మప్రబోధశాలియై  
పాలకవర్గము ల్తన కుపాధిగ నిల్వఁగఁ జూరచక్షులై  
కాలగతిం దలంచి, ప్రజకై యిహమందుఁ బరమునందు సా  
ఖ్యాలయ సద్గతి ప్రకటనాయత జీవిత భావితాత్ముడై. 194

ఉ॥ పుట్టెను జంద్రగుప్త నృపపుంగవు వంగడమందు మౌర్యుడై  
గట్టిబలముచే జయముఁగాంచెఁ గళింగమునందు నంతతోఁ  
బట్టుగ ధర్మబద్ధుడయి బౌద్ధుఁడశోకుఁడు ధర్మభిక్షు స  
మ్రాట్టయి రాజ్యమేలె బుధరాజి నుతింపఁగ నల్పదేం డ్లిలఁ. 195

చ॥ అదియగుఁ బాలనంబనఁగ నయ్యది రాజ్యమనంగ నొప్పు, నె  
య్యది యిహముం బరము మదినారసి యేలెడు వాని కాశ్రయ  
మైది సకలార్థసాధనపరీత కళానిలయమ్ము, సంపదల్  
పొదలఁగ మానవాభ్యుదయముల్ దయివాఱఁగఁ జెంగలించఁగఁ.

ఉ॥ వారె ప్రజ ల్గరిత్రి బలవంతులు సౌఖ్య సమృద్ధివంతు లె  
వ్వారలు నీతిసద్గతి శుభాగతి చింతకులై తనర్తు రె  
వ్వారలు సత్యబద్ధులయి వంచనఁగోరరు, రాజశాసనాల్  
దూఱరు, న్యాయబద్ధపు విధు ల్పరికించి సమాచరించుచు. 197

ఉ॥ భూతదయాది సగుణ విభూషితుడైన యశోకరాజు ని  
ర్భూత సమస్త నోషుడయి తోరపుదూర విచారమగుుడై  
పూత మతమ్మటంచుఁ దనబుద్ధికి నచ్చుఁగ బౌద్ధభిక్షులై  
చేతనవర్గముం దనువుచేతలఁ బెంపువహించె సొంపుగఁ. 198

ఉ॥ ఆతతనిత్య సత్యనిరతాత్ముఁ డశోకుఁడు పృథ్వీయందు నా  
సేతుహిమాచలంబు పృథుసీమలనేలిన దొడ్డరాజు గా  
నీ, తన ధర్మమార్గమున నిల్చిన వాఁడతఁడొక్కఁడే యనం  
భూతలమందు సత్త్వగుణపూర్ణుఁడు పూజ్యచరిత్రుఁ డంతటఁ. 199

ఉ॥ చేతులఁజేసి చూపి పరిశీలనసేయఁగ రాజకీయ స  
దాప్రితమునిల్పి, పౌరులకు ధర్మము నిచ్చులు బోధసేయుచుం  
దాత్మగుణంపు పెంపడర దానసుతర్జిత విప్రభీక్షుకుం  
డై తమిమించ సచ్చరితుఁడై భువినేలిన ధర్మమూర్తియశా. 200

ఉ॥ దిట్టఁడు కార్యతత్పరుఁడు తీర్పురి ధర్మవిజేత గావునఁ  
మెట్టఁగ హైందవోర్వి మితిమీఱఁగఁ జాలిరె యన్యరాజు లి  
ట్టిట్టు కదల్పరాని పరకీయులు చేరఁగరాని పాలనం  
బట్టె వెలుంగ లోనికలహంబు లవెవ్వియు రేఁగకుండఁగఁ. 201

ఉ॥ భారతభూమికింత పరిపాటిగ మేలొనరించు రాజులే  
వారునులేరు నాఁడు, తరువాతను లేరనఁ దప్పుగాను, దు  
ర్వార పటుప్రతాప పరివారసమేతులు నైనమాత్రీ భూ  
భారముమోయఁ జాలుదురె పావన ధర్మజయమ్ము లేనిచోఁ. 202

సీ॥ వాల్మనదీమూల పాఠముల్ దొరకొని  
పూనియాసియలో జపానువటకు,  
సయాత్రము మొదలుగ సైబీరియాచుండు  
“బెయికలు” నం జలాశయము వటకు,  
ప్రియదర్శినామంబు వేర్చి గొండాడంగ  
స్మరణీయ మహనీయచరితుఁ డతఁడు,  
సార్థక నాముఁడై సహృదయ జ్యేష్ఠుఁడై  
యానందపూర్ణుఁడై యలరుచుండి

గీ॥ ప్రజలకానంద ముపొంగుఁ జూపి మెఱయఁ  
బాలనముసేసె నలువది వత్సరములు  
నేటిదాఁకను నామేటి సాటిలేని  
శాసనమ్మలు స్తూపముల్పాటుచుండ.

203

సీ॥ తనమాన లసమాన ధైర్యప్రతాపమ్ము  
లాశావకాశమ్ము లల్లుకొనఁగఁ,  
దన దివ్యభవ్య సత్పురిపాలనప్రాధి  
భవనంబు నల్లడఁ బొగడుచుండఁ,  
దననీతి తనభూతి, తనరీతి, తన ఖ్యాతి,  
వినువీధి కెగఁబ్రాకి విస్తరింపఁ,  
దనగణ్యపుణ్య వర్తనబోధ శాసనా  
లాచంద్ర తారక మ్మెగుచు మెఱయ,

గీ॥ తన యశోలతవెలుగు నీడను జెలంగి  
చతురగతులను ధర్మంబు సంతరింప  
రామరాజ్యంబు మఱపించి రంజిలంగ  
శుభములీనంగఁ బుడమి నశోకుఁడేలె.

204

చ॥ ఘనుఁడితఁడౌనె “శీజరు”న కంటెను “చాల్లెనుఁకంటె గొప్పవాఁ  
డని పరదేశవాసులును నచ్చెరు వందఁగ నేలు నయ్యశో  
కునిఁ గొనియాడఁగాఁ దఱమె, కూర్మియుఁ బేర్మియు నోర్మిగల్గు న  
య్యనఘుఁడు ధర్మమూర్తి యహహా! స్మరణీయచరిత్రుఁడయ్యెడున్.

సీ॥ నృపతులు వెఱుగందఁ దపము సేయుచునుండు  
నిసుమంత మనసులో విసుగులేక,  
నిశ్చిత సత్కర్మనిరతుఁడై ప్రభవించు  
వంతవంతగమాటు చింతలేక,

సకల చరాచరజాతి సౌఖ్యముఁగూర్చు  
 సన్నద్ధుఁడగుచు విశ్రాంతిలేక  
 ప్రజముప్పుఁ దప్పించు తనయొప్పు నొప్పించు  
 శాంతిదాంతుల వీటుభాంతిలేక

గీ॥ మూర్యకులదీపకుఁడు శౌర్యధుర్యుఁ డతఁడు  
 శుద్ధసత్త్వఁ డశోకుఁడు శోభమాన  
 నిరుపమాన యశోరమ నిఖిలదిశల  
 నలరి వెలుఁగులఁ జిలుకంగ నడరు నేడు.

206

ఉ॥ కంటి మశోకరాజ! యనఘాత్ముఁడ! నీదగు ధర్మచక్రము  
 స్థింఠఁ బతాకలనైఘ్రియ, మేదిని రాజిల రాజముద్రలం  
 దంట ప్రజాప్రభుత్వ నిరతార్య వినిర్మల హైందవావని  
 న్నంటిమి నేవచ్చిమై నిపుడు, మాన్యఁడ! యెంతటి పుణ్యమూర్తివో.

చ॥ మతముల నేవగింప వభిమానముతోడ గ్రహింతు వనన్ స  
 న్మతముల నీతులం, దురభిమానము పైపపు, శుద్ధమూర్తివై  
 యితర మతములంగలుగు నించు విశిష్టవిశుద్ధ ధర్మ సం  
 గతిఁ గనుఁగొన్నఁగాని కొఱగారని యెంతువు ధన్యజీవనా!

208

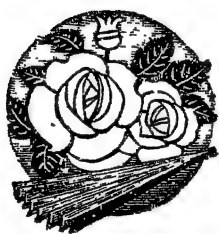
ఉ॥ ధర్మమెరింగి శాశ్వత పదమున్నకై ప్రయతించుగాక, స  
 త్కర్మధురీణులై సరసతా ప్రతిపాదకమా విధానముల్  
 నిర్మల సత్యబద్ధులయి నిచ్చలు నెమ్మిఁ దలంతుగాక, మే  
 లూర్జితలిర్ప సజ్జనతఁ గూర్తురుగాక ప్రజల్లరితిలోక.

209

శా॥ సారాచారవిచార సారమత్తులై సంకల్ప సాధ్యక్రియా  
 దూరాలోచన తత్పరాత్ములయి యుద్భూత ప్రజాప్రభవ  
 ప్రారంభంబుఁ బ్రజాప్రభుత్వ సచివుల్ సాధించి శాంతాత్ములై  
 శ్రీరంజిల్లఁగఁ బాలనంబు సలుపక నీతాపతిం గొల్చుదక.

210

గద్య- ఇది శ్రీభారద్వాజ గోత్రపవిత్రాపస్తంబసూత్రీ రాఘవా  
 చార్య ద్వితీయతనూజ, శ్రీరామచంద్ర కరుణాకటాక్ష లబ్ధ  
 కవితావిస్మరణ, సాహిత్య శిరోమణి, ఉభయభాషా  
 ప్రవీణ, కవిరాజ బిరుదాంచిత, కాంక్షూరు నరసింహ  
 చార్య ప్రణీతంజైన అశోక రాజ్యంబను  
 చారిత్రక ప్రబంధంబునందుఁ  
 ద్రు తీ యా శాస్త్రి స ము  
 సంపూర్ణము  
 అశోక రాజ్యము సంపూర్ణము.  
 శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః







## అశోక రాజ్యము - కొన్ని చారిత్రక నిదర్శనములు.



—♦ పృథమా శాస్త్రి సము. ♦—

16-వ పద్యము— “Looked at merely from the soldier's point of view, the achievements wrought in that brief space of time are marvellous and incomparable.....  
..... incalculable value as a stimulous and encouragement to troops, often ready to despair of success”.

From page 116 of ‘The Early History of India “by Vincent A. Smith.

27-వ పద్యము— “The family name Maurya, assumed by the members of dynasty founded by Chandragupta, is said to be a derivative from Mura, his mother's or grand mother's name. There are however grounds for holding that Chandragupta, so far from being of low caste, was related to the respectable Early Nandas. Whatever be the truth, young Chandragupta in some way, incurred the displeasure of his Kinsman, Mahapadma Nanda, the reigning King of Magadha and was obliged to go into exile.”

Page 123

From “The Early History of India”  
by Vincent A. Smith.

35-వ పద్యము— ఇచ్చట నీకథ నెఱుంగవలయు “చంద్రగుప్తుడు నందులచే చెఱసాలనుండి తప్పింపఁబడిన తర్వాత పంజర పరీక్ష యందు (లక్క-సింగమును తలుపులు తెరువకుండ కరిగించి) కృతాశ్శుడై

నందులచే భోజనశాల కధికారిగా నియమింపబడెను. చంద్రగుప్తున కా  
యధికారము స్వల్పముగాఁ దోచెను. ఒకనాఁ డాసత్రమున కొక  
బ్రాహ్మణుఁ డాతిథ్యమునకై వచ్చెను. అతఁడే చాణక్యఁడు, విష్ణు  
గుప్తుఁడు, కౌటిల్యుఁడు. అతఁడు బిరబిర సత్రము లోపలికిఁ బోయి రాజు  
కూర్చుండుటకై యమర్చిన బంగారు పీటపైఁ గూర్చుండెను. అప్పుడు  
నందులు సత్రము చూడవచ్చి యాబ్రాహ్మణునిఁ జూచి యాగ్రహించి,  
యాతనిని పీట మీఁదినుండి లాగించిరి. లాగుటలో నాతని జుట్టు ముడి  
వీడిపోయెను. అంత చాణక్యఁ డుగ్మకడై “ఓరీ! నందాధములారా!  
నన్నవమానించితిరి. మిమ్ము సంహరించి కాని యీజుట్టు ముడివేయనని  
ప్రతిజ్ఞ చేసి వెడలిపోయెను.”

53-వ పద్యము— The adviser of youthful and inexperienced Chandragupta, in this revolution, was a Brahmin named Vishnugupta better known by his patronymic Chanakya or his surname Kautilya, by whose aid he succeeded in seizing the vacant throne.” Page 124

From “The Early History of India”  
by Vincent A. Smith.

61-వ పద్యము — “Selenkos also gave a daughter in marriage to Chandragupta and maintained a Greek embassy at the Indian Court (303 B. C.) He received in return a present of 500 elephants which helped him to victory in subsequent conquests in Western Asia with the other successors of Alexander. Megasthenes the envoy of selenkos and the first Greek ambassador at Pataliputra was a careful observer of men and manners.” Page 67

From “A History of India” Part I  
Pre musulman Period  
by K. V. Rangaswamy Aiyangar, M. A.

89 వ పద్యము — "The Arthasastra is a treatise on the art of government of which the authorship is attributed to Chandragupta's minister Chanakya, also known as Kautilya and Vishnugupta. The state craft as taught in Arthasastra..... unscrupulousness Nevertheless as a scheme of administrative organisation the Arthasastra is unsurpassed in Hindu literature. It is through..... contingencies. The book is avowedly based on earlier treatises no longer extant and should be looked upon as a digest of traditional laws revised to meet the condition of the times." Page 70 From "History of India"

Hindu Period by Prof. L. Mukherjee, M. A.

90-వ పద్యము- “నందరాజుల తర్వాత మగధ కళింగ రాజ్యములును, మైసూరు వరకు దక్షిణాపథమును మార్యచక్రవర్తీయగు చంద్రగుప్తుని పాలబడెను. ఈచంద్రగుప్తుడు బ్రాహ్మణమత మవలంబించిన హిందూచక్రవర్తిగా కనబడుచున్నాడు. ఈతనికి రాజ్యప్రాప్తి గావించిన రాజనీతి శాస్త్రజ్ఞుడును, ఈతనికిని, ఈతని కుమారుడగు బిందుసారు నకును మంత్రీయునైన చాణక్యుడు బ్రాహ్మణుడు. అయినను మైసూరు నందలి శ్రావణ బెల్ గొలాయను గ్రామమున దొరికిన జైన చిహ్నములను బట్టియు, శాసనములను బట్టియు, జైన పురాణమునందలి గాధలను బట్టియు, చంద్రగుప్తుడు తనరాజ్య కాలాంతమున భద్రబాహుడను జైన మతగురువు వెంబడి మగధనుండి మైసూరునకు వచ్చి చేరి, అందు కొంత కాలము జైన భిక్షువలె కాలము గడిపి తుదకు అందే మృతి నొందెనని తెలియవచ్చుచున్నది. శ్రావణ బెల్ గొలాయందు దొరికిన శాసనములు భద్రబాహుని పేరును, చంద్రగుప్తుని పేరును తెలుపుచున్నవనియు చంద్రగుప్తునిపేరిట దేవాలయములు గుట్టలు గలవనియు తెలియవచ్చుచున్నది.

కళింగ దేశచరిత్ర పుట 445

శ్రీయుత రాళ్లబండి సుబ్బరావు, ఎం. ఏ. ఎల్. టి.,

126-వ పద్యము — "Many farewell audiences were given at the palace and at last Asoka rode away from Taxila heavy-hearted, to take up the Viceroyalty of Ujjain."

Page 147

"A merchant banker was appointed Director of his studies. Page 147

"He stalked Asoka and the beautiful Devi down alleys fragrant with madhavi creeper until the night birds burst into song". Page 149

"Devi's beauty and charm were known throughout the land and though her's was not royal blood Bindusara accepted his son's choice" Page 150

"During the next few years, in Ujjain, a boy and a girl were born to Devi and Asoka, whom they named Mahendra and Sanghamitra" Page 151

From "When Peacock's called"  
by Mrs. Hilda Seligman.

185-వ పద్యము — From his earliest years Prince Asoka had been fired by his tutors with the stories of the great deeds of his mighty father and of his still mightier grandfather's, "Well, it is n't!" Asoka would shout with a great laugh "Its about battles and fights and swords and spears and horses and elephants and my father and grand father and how they drove the Greeks out of India like a flock of crying sheep. And then old Amrasar would smile a little sadly and say "Ah, Asoka, its always battles and battles and battles"

From "Man's great Adventure"  
by Stephen Southwold.

—♦ రెండవ యా శ్వాసము. ♦—

2-వ పద్యము- భారతము “తత్రామే కురుపాంచాలాః శాల్యాః  
కూద్రేయ జాంగలాః,

శూరసేనాః కళింగాశ్చ కిరాతానాంచ జాతయః॥ భీష్మపః॥

అయం కపాతేన జఘానపాండ్యం

తథాకళింగాః దంతకూడే మమద్యన్॥ ఉద్యోగ ప॥

రామాయణము- వ్యపాయాద్రాఘవస్తూర్ణం తీర్త్వాశోణం  
మహానదీం,

కళింగనగరేచాపి ప్రాప్య సాలవనం తదా॥ అయోధ్యకా॥ 71 స॥

రఘువంశము॥ సతీర్త్వాకపిశాం వైవ్ర్యైః బద్ధద్విరదసేతుభిః,

ఉత్కలైర్దర్శిత పథః కళింగాభిముఖోయయా॥ 4-వ స॥ 38 శ్లో॥

కళింగదేశచరిత్ర, పుట 168—73

శ్రీ గాదె నరసింగరావు, బి. ఏ., ఎల్. టి.,

15-వ పద్యము- “ఇప్పటి శ్రీ కాకాళం రైలుస్టేషన్ కు దగ్గరగా  
నున్న పాడుపడిన మట్టిదిబ్బకొట దండవత్తుని కొటగా చెప్పబడుచున్నది.  
ఇదియే దంతపురము కావచ్చును. .... అనంతవర్మ చోడగంగుని  
కాలమునుండి రాజధాని కటకమునకు మార్పుటచేత దంతపురము పాడు  
పడి యుండును” (అదియే కళింగమల్లుని రాజధానిగా గ్రహింపబడు  
చున్నది. ఇచ్చట కళింగమల్లు మహేంద్రవర్మలు నాయకులుగా కల్పింప  
బడుచున్నారు) కళింగదేశచరిత్ర పుట 437

32-వ పద్యము - “కళింగదేశము చంద్రగుప్తుని కాలముననే  
మగధ సామ్రాజ్యమునకు లోబడియుండెనని వాదము గలదు. అశోకుని

కాలము నాటికి కళింగమును అనేక రాజులు పాలించుచుండిరిని తెలియుచున్నది. వారికే దక్షిణరాజ కూటమని పేరు, కాళింగులు అశోకునకు లోబడకుండ స్వతంత్రులు కావలయుననియు, అందు కళింగమల్లుడు ప్రధాన నాయకుడనియు అందు మూలమున వారిలో ఐకమత్యము చెడి అశోకునితో యుద్ధము చేయవలసివచ్చెననియు తోచుచున్నది.

199-వ పద్యము- “మహాభారతమునం దారి తేరిన కళింగవీరుల సంతతివారు తమ స్వతంత్రమునకై బహుధైర్య సాహసములతో పోరాడి వేలవేలు చచ్చియుండిరి” కళింగ దేశచరిత్ర పుట 446

శ్రీయుత, రాళ్లబండి సుబ్బరావు, ఎం. ఏ. ఎల్. టి.,

212-వ పద్యము- “ఏలయన నశోకుని కాలమందును, తత్సార్వమును కళింగరాజధాని ప్రస్తుత భువనేశ్వర క్షేత్రమునకు సమీపమందున్న తోసలిగరమనుట నిర్వివాదాంశము. ఆ వెనుక ‘చేట’ వంశీయులు కళింగమును స్వతంత్రముచేసి చిల్క-సముద్రమునకు రేవుపట్టణమగు కళింగనగరి రాజధానిగా జేసిరి”. కళింగ దేశచరిత్ర పుట 269

శ్రీయుత, నీలకంఠ దాస పండితులు, ఎం. ఏ. ఎం. ఎల్. ఏ.,

“ఇట్టి పశ్చాత్తాపమును తెలుపునవియే యాతని ధౌలి, బౌగడ, శిలా శాసనములు, ధౌలి, బౌగడ గ్రామములు రెండును కళింగదేశము లోనివే. పూర్వజిల్లాలోని భువనేశ్వరమున కేడుమైళ్ల దూరమున ధౌలియను గ్రామము గలదు. దీనికే పూర్వము తోసలియని పేరు. ఈ గ్రామ సమీపమునందలి యొక గుట్టమీద ఈ శిలాశాసనములు క్రీ॥ పూ॥ 255 వ సం॥న చెక్కబడినవి. అశోకునిచేత గిన్నెరులోను, కాల్ఫీలోను చెక్కొంపబడిన 14 శిలాశాసనములలో 11-12-13 తప్ప మిగిలినవన్నియు ఇందు గలవు.

మరియు చెండు ప్రితేక్ష శిలాశాసనములు గలవు. ఇవి కలింగరాజ్యము నకు సంబంధించినవి.”

కలింగదేశచరిత్ర పుట 446. శ్రీ॥ రా॥ సు॥ రావు.

“ఈశాసనములు నూతనముగా తనచే జయింపబడిన కలింగము లోని తోసలి, సమాప, (సోపేట) నగర వ్యవహారికులకు, (మహా మాతృలకు) ప్రిజలకు ననుకూలముగా రాజ్యము చేయుమని సలహా నిచ్చుచు వ్రాయబడినవి. జయింపబడిన కలింగము వైతరణీ, లాంగుల్య నదుల మధ్యనున్న దేశము”.

కలింగదేశచరిత్ర పుట 148 శ్రీ॥ రా॥ సు॥ రావు.

239.వ పద్యము— All his life he had waited and waited, dreaming of this hour and now it was come, the power and the glory were his and all his dreams should come true”.

From “Man's Great Adventure”  
by Stephen Southwold.

240.వ పద్యము — “During the war according to his own statement 1,50,000 persons had been led into captivity 1,00,000 had been slain, and of the ordinary people many times that numbers had perished, through want, violence and misery. The loss of even the hundredth or the thousandth part of the persons who then were slain carried away captive, or done to death in Kalinga would now ‘says Asoka in an edict published about B. C. 256’ be a matter of deep regret to his Majesty.”

Page 70 From “A History of India”  
Part I The Pre musulman period  
by K. V. Rangaswamy Aiyangar, M. A.,



—† మూఁ డ వ యా శాస్త్రి స ము. †—

2-వ పద్యము- “గౌతమబుద్ధుఁడు తనకుఁ బూర్వము బుద్ధులు కొందఱుండిరని తన ప్రసంగంబులయందు సూచించుచు వచ్చెను. ఈయన కీ॥ పూ॥ 6-వ శతాబ్ద మధ్యమున జన్మించియుండునని కొందఱును, క్రీ॥ పూ॥ 557 సం॥న జననం బొందెనని మఱి కొందఱును నభిప్రాయమై యుండిరి. కావున గౌతమబుద్ధుఁడే బౌద్ధమత నిర్మాత కాఁడు. అయినను గౌతమబుద్ధునికిఁ బూర్వము బౌద్ధమతము మిగుల సంకోచావస్థలో నుండుటంజేసియు, నాయన స్వయంకృషివలన నది మిగుల నభివృద్ధియై వికాసావస్థ నొంది యుండుటంజేసియుఁ దన్మత నిర్మాత గౌతమ బుద్ధుఁడేయని జనులు గౌరవముతో భావించిరి.”

అశోక మహారాజ చరిత్ర పుట 212

శ్రీయుత బేతపూడి లక్ష్మీకాంతరావుగారు.

15-వ పద్యము- “పదార్థ సంయోగ జనితములైన యీశరీరము లకు వియోగము తప్పదు. ధర్మకాయ మొకటియే శాశ్వతమైనది, జ్ఞానమును వెదకి స్వయంకృషివలన నిర్మాణంబు నొందుడు”

అశోక మహారాజ చరిత్ర 224

16-వ పద్యము- పంచస్కంధములు (1) రూపము (2) వేదన (3) విజ్ఞానము (4) సంయోజనము (5) సంస్కారము.

21-వ పద్యము- అష్టాంగములు-

1. శుద్ధవిశ్వాసము (సమ్యగ్దృష్టి)
2. శుద్ధాపేక్ష (సమ్యక్ సంకల్పము)
3. శుద్ధవాక్కు (సమ్యగ్వాక్కు)

4. శుద్ధకర్మ (సమ్యక్కర్మ)  
 5. శుద్ధజీవనము (సమ్యక్జీవనము)  
 6. శుద్ధప్రయత్నము (సమ్యగ్వాప్రయోగము)  
 7. శుద్ధచింతన (సమ్యగ్ సత్తా)  
 8. పూర్ణశాంతి (సమ్యగ్ సమాధి)

త్యాజ్యములు- 1. సుఖాపేక్ష 2. శరీరమును తపస్సుచే శోషింపజేయుట.

- ప్రతిబంధ దశకము- 1. సత్కాయదృష్టి 6. రూపవిషయాభిలాష  
 2. సర్వసంశయ మతము 7. అరూపవిషయాభిలాష  
 3. శీలవ్రత పరామర్శ 8. మానము  
 4. కామము 9. బాధ్యత్యము  
 5. ద్వేషము 10. అవిద్య

- ఆఱు నిబంధనలు- 1. దానము 4. శీలము  
 2. ఊంతి 5. వీర్యము  
 3. ప్రజ్ఞ 6. ధ్యానము

- అపరాధ దశకము- 1. జీవజంతువును వధించుట,  
 2. దొంగతనము 6. దుర్భాషలాడుట  
 3. వ్యభిచారము 7. వృధాప్రసంగము  
 4. అబద్ధమాడుట 8. పరద్రవాపేక్ష  
 5. కొండెము చెప్పుట 9. నోహపు తలపు  
 10. అసత్యాభిప్రాయము

- షడక్రత్యములు- 1. సురాపానము 4. జూదము  
 2. అకాలములయందు  
 వీధుల వెంట దిరుగుట 5. దుష్టసహవాసము

3. నాట్యాదులయం

దత్తసంతాపేక్ష

6. సోమనితనము

సద్గుణములు-

1. మైత్రి

4.

2. కరుణ

3. ముదిత (ముదము)

29.వ పద్యము — “In the seventeenth and eighteenth years of his reign, he decided definitely upon his line of action and proclaimed the principles of his government to his people in a series of edicts engraved upon the rocks, including the Minor Rock Edict 1 and the fourteen Rock Edicts, and laying down the general rules which must guide the conduct of the lieges.

Page 166 V. A. Smith.

32-వ పద్యము- రజ్జకులు- ప్రతినిధులకు క్రింది యధికారులు  
(Commissioners)

ప్రాదేశికులు- మండలకార్య నిర్వాహకులు-

(Collectors)

మహామాత్రులు- దండనాధికారులు (శిక్షలవిధించువారు)

ధర్మాధికారులు- (ధర్మ మహామాత్రులు). ధర్మమును

బోధించువారిని ధర్మమహామాత్రులని, ధర్మాధికారులని పిలిచిరి. ఈ శాఖను అశోకుడు క్రొత్తగా సృష్టించెను. 5-వ శిలాశాసనము చూడుడు.

నివేదకాధికారులు (Reporters)

34-వ పద్యము— “The administration of Asoka, like that of his Predecessors, was carried on by a large body

of graded officials. But here and there he made certain changes for better government. The most important innovations were the institution of periodical tours of officers to prevent miscarriage of justice and the establishment of a new department for the spread of Dharma or the law of piety. This department was provided with a new class of officers called Dharma-mahamatras or censors whose duty it was to enforce Dharma among people of all religions and ranks, including members of the royal family."

Page 80 V. A. Smith

43-వ పద్యము- "ఈజిప్టుదేశమునం దాకాలమున నున్నట్లువలె నీరు పాటుదలచేయు పరిపాలనశాఖ యొకటి యుండెను. ఈ డిపార్టు మెంటులోఁ జేరిన యుద్యోగులు నదులలోనుండి కాల్యలను ద్రవ్వించి తూములేర్పఱిచి మాగాణి వ్యవసాయకులకు వలసినంత నీటి నిచ్చుచుండిరి. అశోకునిచే సౌరాష్ట్రదేశమున కధికారిగా నియమింపఁబడిన పారసీక ప్రభువు చంద్రగుప్తుని కాలములోఁ ద్రవ్వించఁబడిన గిరినగర మరు మడుగునుండి కాలువలను ద్రవ్వించి వంతెనలను గట్టించి నీరు పాటు దల చేయించియుండెనని శ్రీ॥ వె॥ 150 సం॥లోఁ బ్రచురింపఁబడిన రుద్ర దామను Rudradaman) అను శాసనమువల్లఁ గన్పట్టుచున్నది. సౌరాష్ట్రదేశము పాటలీపుత్రమునకు 1000 మైళ్ళ కంటె నెక్కువ దూరమున నున్నది. అశోకమహారాజు చరిత్ర పుట 108

శ్రీ॥ బే॥ లక్ష్మీ గృకాంతరావు.

56-వ పద్యము- "పద నాలుగు శిలాశాసనములు అశోకుడు ప్రభుత్వమునకు వచ్చిన 13-14-వ వత్సరంబులలోఁ బ్రచురింపఁబడియె. (శ్రీ॥ పూ॥ 257-256) ఈశాసనము లిండుమిండుగా సంపూర్తిగా నీదిగువ సప్తస్థలములయందున్నవని తోచుచున్నవి.



67-వ పద్యము- యవనులు భరతఖండమునకు వాయవ్యమూల నుండు విదేశజాతులవారు వీరు సగము స్వాతంత్ర్యముగల వారయి యుండిరి.

గాంధారులు- ఆఫ్ఘనిస్థానమందుండు కాండహరు (Kandahar) ప్రదేశవాసులు.

కాంబోజులు- వీరును వాయవ్యమూలనుండు నొక తెగవారు.

రాష్ట్రీకులు, పైటీనికులు- వీరలెవరో నిశ్చయముగాఁ దెలియలేదు.

92-వ పద్యము- “మహానదినుండి దిగువగా కృష్ణానదికి నవతలి వఱకునుండు బంగాళాఖాతపు తీరప్రదేశము కళింగరాజ్యమయియుండెను. మఱియు దీనికి కళింగరాజ్యత్రయమను పేరుగలదు. (1) అమరావతి (2) ఆంధ్రదేశము లేక వరంగల్లు (3) మధ్యమ కళింగము లేక రాజమహేంద్రవరము. ఈమూడు కళింగరాజ్యములు కలిసి మహాకళింగ రాజ్యమయ్యెను.

రాజచతుష్టయము- (1) ఆంటియోకసు (సిరియాదేశపురాజు)

(2) టోలమి (ఈజిప్టుదేశపురాజు)

(3) ఆంటిగోనసు (మాసిడోనియా దేశపురాజు)

(4) అలెగ్జాండరు (ఎపిరసురాజు)

ఆంధ్రులు- కృష్ణాతీరవాసులయి యున్నారు. వీరి దేశము కళింగ దేశమునకు దక్షిణముగా నుండెను.

పులిందులు- భరతఖండ మధ్యపరగణాలయందుండిరి.

పిటినికలు- గోదావరితీర మందునుండు “పయిదాన” (Paithana) ప్రదేశవాసులయి యుండవచ్చును. ఈచెప్పబడ్డ యడవి జనులందఱు నశోకుని పాలనమందుండిరి.”

అ॥ మ॥ రా॥ చ॥ పుట 180

(శాసనములు విశేషముగా పునరుక్తములయి యున్నవి. కనుక ప్రతిశాసనమునందును ముఖ్యమయిన యంశములు పద్యములలో వివరింపఁబడియున్నవి)

113-వ పద్యము- “అశోకుఁడు పట్టాభిషిక్తుడైన తర్వాత 21-వ సం॥ నుండి స్తంభశాసనములను ప్రకటించెను. (కీ॥ పూ॥ 249) ముఖ్యముగా 7 స్తంభ శాసనములను ప్రకటించెను.

- |  |                |
|--|----------------|
| (1) ఢిల్లీలో ప్రా. ఇది కొత్తలా శిఖరముమీఁద నున్నది. |                |
| (2) ఢిల్లీమీరటు                                    | (6) రాంపర్వా   |
| (3) అలహాబాదు                                       | (7) సాంచి      |
| (4) లారియాఅరరాజ్                                   | (8) నిల్లివియా |
| (5) లారియానందగఁ                                    | (9) రుమ్మిందె  |

విస్తరభీతిచే విడిచితిని. వివరములను చరిత్రలనుండి తెలిసికొనవగును.

అ॥ మ॥ రా॥ చ॥ పుట 137-139

153-వ పద్యము- ఈలలితాపురమును అశోకుఁడే కట్టించెనని చెప్పుదురు.

160-వ పద్యము- భారవిలుడు (భారవేలుడు) అశోకుని యనంతరము కళింగరాజ్యము పునురుద్ధారణము జెంది చేటియు లనుచైత్రులచే పాలింపఁబడినది. వారిలో మూడవ వాడగు భారవేలుడు ఉదయగిరియందు శాసనమును కీ॥ పూ॥ 158-వ వర్ణనమున జెక్కించెను. అందు కళింగరాజ్యముయొక్క మతమును, తర్రీఫమును, శక్తియు, రాజ్యముల జయించి స్థానిక స్వపరిపాలనము నుద్ధరించుటయేకాక బ్రాహ్మణులను, విద్వాంసులను పెక్కుమందిని ఆదరించుటయు వర్ణింపఁబడినది. శాసనా

రంభమున అర్హతసిద్ధుల సంబోధించుటచే సీతకు జైనుడని అనుమానించ  
దగినను, యావెనుక రాజసూయ యాగము చెప్పబడుటవలన అనుమా  
నము తగ్గుచున్నది. జైనపండితుల కీతడిచ్చిన దానములవలననూ, జైనా  
లయముల నతడు స్థాపించిన రత్నఖచిత ద్వారబింబముల వలననూ,  
శామణకుల సంఘములకొరకు చెక్కించిన గుహాలవలననూ ఈతనికి జైన  
మతమందుండు నభిమానము వ్యక్తమౌచుచున్నది. బ్రాహ్మణుల సంఘ  
ముల కీతడిచ్చిన దానములచే నతని నిష్పక్షపాతబుద్ధి తెలియ వచ్చు  
చున్నది.”

కళింగదేశచరిత్ర పుట 102

శ్రీయుత కె. ఆర్. సుబ్రహ్మణ్యంగారు, ఎమ్. పి.,

178-వ పద్యము- “అశోకుడు 130 స్తూపములను గట్టించెనని  
హుయన్ త్సాంగు వాసెను. ఇవిగాక యాయన యనేక మతాదులను  
గట్టించినట్లు పురాణములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.”

చూ॥ అ॥ మ॥ రా॥ చ॥ పుట 97-98

శ్రీ బే॥ లక్ష్మీ గృకాంతరావుగారు.

204-వ పద్యము- శీజరు-(రోమకచక్రివర్తి)

చాల్లెసు- ఇంగ్లాండుదేశపురాజు.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము  
గ్రంథాలయము

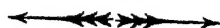
నమోతు సంఖ్య.....

తేది.....

దేశబంధుత్వముదృఢాలయమున ముద్రింపబడియె.



# త ప్పొ ప్పు ల ప ట్టి క.



పుటము, పంక్తి.

త ప్పు.

ప ప్పు.

3	5	పొలపుగ	పొలుపుగ
7	15	భూక్రుట	భూక్రుటి
7	16	నిప్పులరాల	నిప్పులురాల
7	23	గాడతె	గాడతె
9	21	లానెంతే	తత్పీత్తి
10	17	హంకారద	హంకార హంకారద
11	9	పాటలిపుత్రమండు	పాటలిపుత్రమండు
11	18	మాటిపోయెవా,	మాటిపోయెనా,
11	20	నొందంగ,	నొందంగ
13	18	మెల్లడ	మెల్లెడ
13	23	సర్వధర్మాల	సర్వధర్మాల
15	3	లెఱంగువ	లెఱంగున
15	9	రొక్కొటి	రొక్కొకటి
19	10	గిరగిరాలాడించు	గిరగిరాలాడించు
21	7	సమ్మాట్టు	సమ్మాట్టు
21	13	సమయంబు	సమయంబు
24	23	లెసంగ	లెసంగె
28	15	పెట్టి	పెట్ట
30	18	తేల్లు	తేల్లు
31	17	తెమ్మెర	తెమ్మెర
35	19	భారము	భావము

పదము, పు.కి.	అ. పు.	అ. పు.
36 4	చేరఁడు	చేరఁడ
36 24	డనియెడి	ననియెడి
37 17	పరవారము	పరివారము
41 8	మహేంద్ర)	మాహేంద్ర)
41 24	లాంగని	లాంగలి
45 14	పాతశాలను	పాతశాలల
46 6	కుమాపలు	కుమారులు
47 11	దక్షిణ	దక్షిణ
55 10	లైచెదరు	నైచెదరు
69 16	పుపపుంగవు	పుపుతోడిది
69 19	మంగడు	మగండు
74 6	గొల్బుచు	గొల్బుచు
79 15	బడ్డ	బడ్డ
109 15	మేను	మేలు
115 1	ఋత్యంత	ఋత్యంత
118 18	గుణి	గుణి
120 4	వారణాశి	వారణాశి
120 6	మరంబు	మఠంబు
127 3	భిన్న	భిన్న
127 6	చక్షులై	చక్షువై
127 23	భిక్షులై	భిక్షువై
128 10	లిట్టిట్టు	లిట్టిట్టు
129 17	ఘనుఁడితడౌనె,	ఘనుఁడితడౌను



